

วารสารช่วงผญา

The Journal of Thai Lanna Wisdom

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2566

ISSN 2539-6706 (Print) 298-1475 (Online)

ผู้จัดพิมพ์	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	
ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี มณีโกศล	รักษาราชการแทนอธิการบดี
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรพิมล วงศ์สุข	รองอธิการบดี
	อาจารย์ ดร.ธรรศ ศรีรัตนบัลล์	ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
บรรณาธิการ	นางสาวปนัดดา โตคำนุช	
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	นางสาววราภรณ์ โยธาราชภูร์	
กองบรรณาธิการ	ศาสตราจารย์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สรัสวดี อ๋องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ นันทจินทุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ แสงเงิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
	รองศาสตราจารย์ ดร.สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.พัชลิน จินนุ่	มหาวิทยาลัยทักษิณ
	รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ นันทจินทุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.นิธิดา แสงสิงแก้ว	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ เรณู วิชาศิลป์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ รังสรรค์ จันตะ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
	รองศาสตราจารย์ วิจิต ชมทวีวิรุฒม์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา ศักยพันธ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งรัตน์ ทองสกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด บุญอารีย์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารียา หุตินทะ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนรรฆ จรรย์ยานนท์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศิริจันทร์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิโลบล วิมลสิทธิชัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรไท ครูธเวโซ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทุมพร หลอดโค	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.สุรสิงห์ แสงโสด	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์สิริพร คื่นมาเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์กนิษฐ์ ดีหนอ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์นิชธิมา บุญเฉลียว	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์	วารสารช่วงพญา มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทความวิจัยและบทความวิชาการ ทางด้านสหสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีกลุ่มเป้าหมาย คือ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไป ทั้งนี้ทุกบทความจะต้องผ่าน การพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความ จำนวน 3 ท่าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่ง ไม่ทราบชื่อกันและกัน (Double-blind review)
กำหนดการเผยแพร่	2 ฉบับ ต่อปี (ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – มิถุนายน, ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม)
เว็บไซต์วารสาร	http://so06.tci_thaijo.org/index.php/khuangpaya
ข้อมูลติดต่อ	กองบรรณาธิการวารสารช่วงพญา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300 โทรศัพท์ 053 – 885891 E-mail: ilaccmru.gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารช่วงพญานกนี้เป็นฉบับที่ 2 ประจำปีพุทธศักราช 2566 ซึ่งได้ดำเนินการตีพิมพ์บทความทางด้านสหสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งมั่นเป็นพื้นที่เปิดทางวิชาการสำหรับคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา ตลอดจนผู้ที่สนใจใช้เป็นเวทีในการนำเสนอผลงานการศึกษาค้นคว้า ประกอบกับปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ต้องใช้องค์ความรู้ในการขับเคลื่อน ดังนั้น สถาบันการศึกษาจึงได้ปรับบทบาทสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ สร้างนวัตกรรมและต่อยอดในเชิงพาณิชย์บนฐานองค์ความรู้ของชุมชนด้วยการผสมผสานร่วมกับการบูรณาการ แม้ปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยี แต่สิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาบนฐานองค์ความรู้ดั้งเดิม อันนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าและสร้างมูลค่าให้กับองค์ความรู้ในชุมชน สังคม และประเทศชาติ

โดยวารสารช่วงพญานกได้นำเสนอบทความที่น่าสนใจเป็นองค์ความรู้ของท้องถิ่นที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน และสืบทอดโดยคนในชุมชน ตลอดจนการสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าให้กับองค์ความรู้ดังกล่าว ด้วยแนวคิดภูมิปัญญาสร้างสรรค์ ซึ่งทุกบทความในวารสารได้ผ่านการพิจารณากลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน ต่อ 1 บทความ ซึ่งถือเป็นมาตรฐานทางวิชาการที่กองบรรณาธิการให้ความสำคัญเป็นอย่างมากและถือเป็นแนวปฏิบัติมาโดยตลอด และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์พิจารณาบทความ รวมถึงการให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้แต่ง พร้อมขอขอบคุณผู้เขียนที่นำเสนอผลงานที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์กับผู้อ่าน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ต่อยอดองค์ความรู้ต่อไป

นางสาวปนัดดา โตคำนุช
บรรณาธิการ

สารบัญ

บทความวิจัย

- กระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา 1
ตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

The process for enhancing holistic health with the participation of the elderly people in Pang Pao Community, Khi Lek Sub-district Mae Taeng District, Chiang Mai Province

ธีรวัฒน์ กุณาอิน นครินทร์ คำดี สถาพร คำแก้ว ศิริลักษณ์ จันทเขต
และ ชุตติกาญจน์ งานปรีชาธร

- ภูมิปัญญาพื้นบ้านรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่น ชุมชนบ้านหนองควาย 19
ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

Folk wisdom treating hypertension with distilled herbs Ban Nong Kwai Community, Nong Kwai Sub-district, Hang Dong District, Chiang Mai Province

ณัฐวรา ศิริปัญญา ประภัสสร จันทร์วิสัย ชนิกา มะเทวิน และ ธัญญารัตน์ สุขแสง

- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาอุทกภัย หมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) 38
ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Community involvement in flood problem management Moo 2, Ban Rong Wua (Sri Boonruang) In Nong Hoi Subdistrict, Mueang District, Chiang Mai Province

สมิตตานันท์ ไชยคำ กฤตบุญ คำทิพย์โพธิ์ทอง ชินวุฒิ รัตนพัฑฒ์ และ รุ่งนภา อุดมะธานี

- กระบวนการสืบสานดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา คณะรักศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 54

The process of inheriting folk music, Pad Kong Lanna, the Rak Sil group, Muang Chiang Mai District, Chiang Mai Province

นนท์ธิดา คำมะณี เอมมิกา ปะดี จิราวรรณ ตีมาก และ รัฐคม ดีบุ

บทความวิชาการ

พวงมโหตร: สายสัมพันธ์ศิลปะการตัดกระดาษในแต่ละภูมิภาคของไทย	76
Puang Ma Hoat: The Coexistence of Paper Cutting Art across the Regions of Thailand	
อัญชลี กีบبั้งส์	
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ	99
การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์	100

กระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ
ในชุมชนปางเปา ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

The process for enhancing holistic health with the
participation of the elderly people in Pang Pao Community,
Khi Lek Sub-district Mae Taeng District, Chiang Mai Province

ธีรวัฒน์ กุณาอิน นครินทร์ คำดี สถาพร คำแก้ว ศิริลักษณ์ จันทเขต
และ ชุติกานุจน์ งานปรีชาธร

Theerawat Kunain, Nakarin Khamdee,
Sathaphon Khamkaew, Sirilak Chanthakhet
and Chutikan Nganpreechatorn

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 31 สิงหาคม 2566

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 2 ตุลาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 28 พฤศจิกายน 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ รวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตชุมชนบางปะ ตาบลิขีเหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ และแนวคิดการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม เป็นพื้นฐานในการศึกษา กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป รวมทั้งหมด 165 คน โดยมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายบรรยาย และสรุปข้อมูลที่เก็บรวบรวมในลักษณะของการแจกแจงความถี่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ศูนย์กลาง และการวัดการกระจายข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชนบางปะ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 (SD = 0.66) ในด้านของการรับผลประโยชน์ในสวัสดิการต่าง ๆ จากภาครัฐ อาทิ เบี้ยยังชีพ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าชุมชน อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังขาดความต่อเนื่องในการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจและการประเมินผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพ ในขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 (SD = 0.50) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพอันเป็นจุดแข็งจากปัจจัยภายในของปัจเจกบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี ในทางกลับกัน ปัจจัยด้านองค์กรยังมีข้อจำกัดด้านการจัดสรรงบประมาณในการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ และแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนบางปะ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 (SD = 0.54) โดยเป็นผลมาจากการทำนุบำรุงและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ทั้งนี้ จึงควรมีกกลยุทธในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าสู่แผนยุทธศาสตร์ระดับท้องถิ่น เพื่อยกระดับความสำคัญสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวม การมีส่วนร่วม ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

This research is the qualitative research with the objectives to study the enhancing holistic health process with the participation of the elderly including related factors as suggested guidelines for the holistic health process with the participation of the elderly in Pang Pao community, Khi Lek subdistrict, Mae Tang district, Chiang Mai province. By using the concepts of public participation, elderly people, the elderly enhancement and holistic health treatment as the basis for the study. The target group for the study was the elderly group aged 60 years and above, totaling 165 people, with a questionnaire as the research tool and descriptive statistical data is used for data analysis explanation, describe or summarize the collected data in terms of frequency distribution, central tendency measurement and data distribution measurement.

The research results found that the participatory process for enhancing the holistic health of the elderly in Pang Pao community was at a moderate level. The average score was 3.03 (SD = 0.66) in terms of benefits obtained from government welfare such as elderly living allowance and the community forest resources utilization. However, the elderly still lacked continuity in their participation in decision-making and evaluation toward health promotion. While factors affecting the holistic health promotion of the elderly were at a high level. The mean value was 3.45 (SD = 0.50), indicating potential which was a strength from the internal factors of individuals and communities as well. On the other hand, organizational factors still had limitations in budget allocation to promote various activities and approaches to promoting holistic health with participation of the elderly in the Pang Pao community. Overall, it was at a high level. The mean value was 3.58 (SD = 0.54), which was a result of doing hobbies and various activities together within the community. It reflected the connection and good relationship between each other. Therefore, there should be a strategy to promote the health of the elderly holistically by government agencies and various related agencies into local strategic plans to raise the importance of health of the elderly in the community to ensure continuity and sustainability.

KEYWORDS: the holistic health enhancement, participation, the elderly

บทนำ

ปัจจุบันจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไปของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชากรไทยเข้าสู่ภาวะ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging society) ปี พ.ศ. 2560 อัตราส่วนผู้สูงอายุในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 17.1 หรือ 11.3 ล้านคนจากประชากรทั้งหมด 67.6 ล้านคน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุหญิง จำนวน 6.23 ล้านคน ร้อยละ 51.1 และผู้สูงอายุชาย จำนวน 5.08 ล้านคน ร้อยละ 44.9 จากการคาดการณ์ของสถาบันประชากรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนการสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งคาดการณ์ตรงกันว่า ในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ และในปี พ.ศ. 2573 ประเทศไทยจะกลายเป็น “Super aged society”

จากสัดส่วนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบัน ประเทศไทยเป็นประเทศอันดับสองในอาเซียนที่มีอัตราส่วนผู้สูงอายุมากที่สุดในกลุ่มประเทศ (Association of South East Asian Nations (ASEAN) รองจากสิงคโปร์ (อ้างอิงใน กรวรรณ ยอดไม้, 2562)

ตารางที่ 1 จำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2565 แบ่งตามช่วงอายุ

จำนวนผู้สูงอายุ ปี 2565	คิดเป็นสัดส่วน ของประชากร	ชาย	หญิง	
12,116,199	18.3%	5,339,610	6,776,589	
ช่วงอายุ	จำนวนผู้สูงอายุ (คน)	ร้อยละ	ชาย (คน)	หญิง (คน)
60-69 ปี	6,843,300	56.5	3,123,517	3,719,783
70-79 ปี	3,522,778	29.1	1,533,624	1,989,136
80 ปีขึ้นไป	1,750,121	14.4	682,451	1,067,670

ที่มา: ระบบสถิติทางการทะเบียน (2565, อ้างถึงใน Marketeer Team, 2565: ออนไลน์)

จาก <https://marketeeronline.com>

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในประเทศไทยจะมีจำนวนมากขึ้นและกลายเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงในอนาคต หากผู้สูงอายุประสบกับปัญหาสุขภาพและการเจ็บป่วยเรื้อรังตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น จะส่งผลทำให้มีค่าใช้จ่ายในการดูแลและปัญหาการขาดคนดูแลผู้สูงอายุยามเจ็บป่วย ดังนั้น การจะทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตยืนยาวอย่างมีคุณภาพจะต้องมีการส่งเสริมสุขภาพให้กับผู้สูงอายุและยืดเวลาของการเข้าสู่ภาวะทุพพลภาพออกไป ซึ่งการดูแลและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุนับว่าเป็นภารกิจที่สำคัญสำหรับครอบครัวและสังคม (เกสร ลำภาทอง, 2556 อ้างถึงใน ศรีณรัตน์ ระหา และคณะ, 2556)

การเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic health) ให้กับผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีอยู่ตลอดเวลา ตามที่ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2551, อ้างถึงใน สมลักษณ์ กอกุลจันทร์, 2558) กล่าวว่า องค์ประกอบของสุขภาพองค์รวมประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 5 ประการ คือ มิติทางกาย (Physical dimension) มิติทางใจ (Psychological dimension) มิติทางสังคม (Social dimension) มิติทางจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) และมิติทางอารมณ์ (Emotional dimension) ที่อยู่บนพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยมีมิติสุขภาพองค์รวมทั้ง 5 มิติ ซึ่งถือเป็นสภาวะที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยสภาวะทางจิตวิญญาณจะเป็นมิติที่สำคัญที่บูรณาการความเป็นองค์รวมของ กาย จิต อารมณ์ และสังคมของบุคคลและชุมชน ให้สอดคล้องประสานเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญของสุขภาพที่จะยึดกุมสภาวะในมิติอื่นให้ปรับตัวประสานกันอย่างครอบคลุมและครบถ้วนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และชุมชน หากขาดสภาวะทางจิตวิญญาณ มนุษย์จะมุ่งพบความสุขที่แท้จริง ขาดความสมบูรณ์ในตนเอง มีความรู้สึกบกพร่องหากมีความพร้อมถึงสิ่งอันมีคุณค่าสูงสุดก็จะมีมีความสุขหรือสภาวะที่ดีได้แม้ว่าจะบกพร่องทางกาย

อย่างไรก็ตาม การหาแนวทางเสริมสร้างสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุให้เกิดความเป็นองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ประชาชนในพื้นที่ ภาควิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ดังที่ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, อ้างถึงใน กิตติศักดิ์ ไกรจันทร์ และคณะ, 2555) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา สามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision – making) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ทั้งนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการอาศัย 3 ปัจจัยสำคัญอันประกอบไปด้วย ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านชุมชน และปัจจัยด้านองค์การ (สิริพัฒน์ ลากจิตร, 2550, อ้างถึงใน สมบัติ นามบุรี, 2562)

ชุมชนปางเปา ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลชีเหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 33 กิโลเมตร มีประชากรทั้งหมด 323 ครัวเรือน จำนวน 743 คน (รวมประชากรแฝง) และมีผู้สูงอายุตั้งแต่อายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 185 คน (แผนพัฒนาท้องถิ่นห้าปี พ.ศ. 2566 - 2570 เทศบาลจอมแจ้ง (ชีเหล็กเดิม), 2566, น.3) นับว่าเป็นอีกหนึ่งชุมชนในตำบลชีเหล็กที่มีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนปางเปาส่วนใหญ่จะหาของป่าเป็นอาหารและประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ

โดยป่าชุมชนปางเปาเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้านซึ่งมีเนื้อที่กว่า 870 ไร่ และเส้นทางภายนอกชุมชนปางเปายังเชื่อมต่อกับโลตัสสาขามะแตงและตลาดแม่มาลัยซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมเมือง แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวบ้านปางเปาท่ามกลางการอาศัยแหล่งอาหารจากธรรมชาติและจากสังคมในเมืองจากการสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (แผนพัฒนาท้องถิ่นห้าปี พ.ศ. 2566-2570 เทศบาลจอมแจ้ง (ซีเหล็กเดิม), 2566, น.8) ประจำปี พ.ศ. 2559 ในตำบลซีเหล็กทั้งหมด จำนวน 1,082 ราย ปรากฏว่าผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว โดยเป็นโรคความดันโลหิตสูงมากที่สุดถึง 484 คน รองลงมา คือ โรคเบาหวาน 115 คน และน้อยสุด คือ โรคเลือดจาง โรคลมชัก นอกจากนี้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ยังส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพของประเทศไทยอย่างรุนแรงจนเกิดผู้ติดเชื้ออย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งต้องเฝ้าระวังและให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะในกลุ่มผู้สูงอายุจัดเป็นกลุ่มเสี่ยงและมีโอกาสเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 มากที่สุด

ด้วยเหตุดังกล่าวหากผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาขาดการส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้องและถูกปล่อยให้ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก็จะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนั้น การแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ภาคีเครือข่าย และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย รวมถึงสนับสนุนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ตามหมวดหมู่ที่ 4 โดยไทยเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และสุขภาพมูลค่าสูง และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมายที่ 3 ว่าด้วยการมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ตำบลซีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ตำบลซีเหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาหาคำตอบเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ใช้ตอบแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แม้ว่าจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม แต่เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของผู้สูงอายุที่ไม่เอื้อต่อการทำแบบสอบถามด้วยตนเอง ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงใช้วิธีการอ่านข้อคำถามจากแบบสอบถามให้กับผู้สูงอายุ รวมถึงการอธิบายขยายความข้อคำถามเพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องที่สุด และได้ประสานงานร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนปางเปา แจกแบบสอบถามแก่ผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงได้ และกำหนดหน้าที่ให้สมาชิกทีมวิจัยซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านปางเปาช่วยเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยเป็นอีกลักษณะหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ และนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาคำตอบในการเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ในเขตชุมชนปางเปา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ บนพื้นฐานแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ และแนวคิดการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม ประชากรที่ทำการศึกษา คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนปางเปา หมู่ที่ 8 ตำบลชี้เหล็ก รวมทั้งสิ้น 185 คน โดยศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2565 ถึงเดือนมีนาคม 2566

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในชุมชนปางเปา ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งหมด 185 คน (กลุ่มองค์กรบ้านปางเปา, 2565) โดยจำแนกตามเพศได้ดังตาราง คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถให้ข้อมูลได้เท่านั้น เนื่องจากลักษณะทางกายภาพซึ่งไม่เอื้อต่อการให้ข้อมูลตอบแบบสอบถาม จึงได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 165 คน

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางเปา ตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป

ชื่อหมู่บ้าน	เพศชาย	เพศหญิง	รวม
บ้านปางเปา	89	96	185

ที่มา: (กลุ่มองค์กรบ้านปางเปา, 2565)

เครื่องมือในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้กำหนดให้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) จะแบ่งเป็น 5 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุชุมชนบางปะ ตอนี่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุชุมชนบางปะ ตอนที่ 4 แนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมให้กับผู้สูงอายุชุมชนบางปะ และตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็น

การสร้างแบบสอบถาม เริ่มต้นจากศึกษารายละเอียดแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จากตำรา เอกสาร วารสาร สิ่งตีพิมพ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิด และนำไปสร้างเครื่องมือแบบสอบถามภายใต้ขอบข่ายของการดำเนินงานวิจัย เมื่อแล้วเสร็จจึงนำไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรผู้สูงอายุบ้านป่ารวก ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นนำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้มาปรับปรุงเพื่อให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป Excel และนำเสนอผลการวิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา ด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

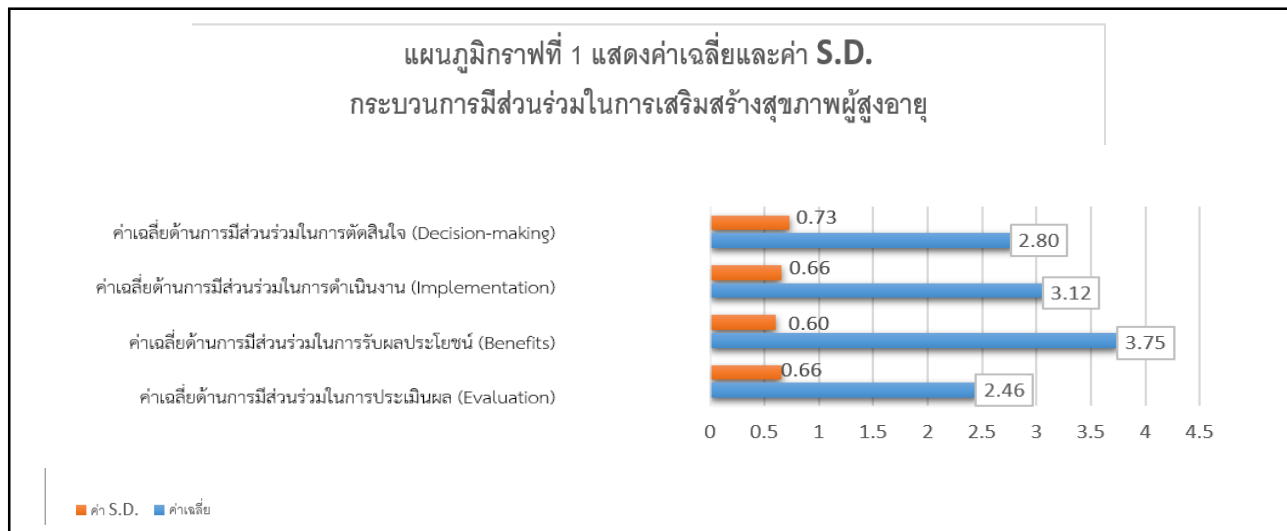
ผลการวิจัย

1. กระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนบางปะ ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 165 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุเพศชาย มีช่วงอายุระหว่าง 60 - 69 ปี สถานภาพคู่สมรส มีระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ที่ระดับประถมศึกษา (ป.4, ป.6 และ ป.7) และประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 6,001 - 8,000 บาทความเพียงพอของรายได้ของผู้สูงอายุไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันแต่ไม่มีหนี้สิน ลักษณะการอยู่อาศัยในครัวเรือนของผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับบุตร / ธิดา และมีผู้ดูแลซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นลูก / หลาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว โดยโรคที่ส่งผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุมากที่สุด คือ โรคเบาหวาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พบแพทย์แผนปัจจุบันเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย

สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ ชุมชนบางปะ ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 (SD = 0.66) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 โดยการมีส่วนร่วมจากการได้รับสวัสดิการผู้สูงอายุจากหน่วยงานภาครัฐในด้านต่าง ๆ ได้แก่

เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.69 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.12 โดยการมีส่วนร่วมปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์/คนใกล้ชิดในการดูแลสุขภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.07 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision – Making) ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.80 โดยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมตามแผนการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.53 และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.46 โดยการมีส่วนร่วมประเมินผลสุขภาพของตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.65

แผนภูมิที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ

ภาพที่ 1 ผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา
เข้าร่วมประชุมประจำเดือน

ภาพที่ 2 ผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา
เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาจากการที่ผู้สูงอายุได้รับปัจจัยพื้นฐานด้านสวัสดิการจากภาครัฐ อาทิ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เพื่อนำไปใช้จ่ายตามอัตรายศ กรณีเจ็บป่วยผู้สูงอายุจะเข้าไปพบแพทย์และปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์หรือคนใกล้ชิดเป็นอย่างดี และได้มีส่วนร่วมเข้าประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านปางเปาในการตัดสินใจเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชาวบ้าน อาทิ กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการที่ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการประเมินผลสุขภาพของตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ตำบลชี้เหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ ชุมชนปางเปา ตำบลชี้เหล็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 (SD = 0.50) จำแนกตามประเด็นการพิจารณา พบว่าด้านปัจจัยด้านชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 โดยป่าชุมชนปางเปาเป็นแหล่งอาหารหลักในการใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.15 ด้านปัจจัยด้านบุคคล ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.28 โดยการเลือกรับประทานอาหารตามท้องถิ่นหรือผลิตขึ้นเองไม่ได้พึ่งพาอาหารจากภายนอก อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.97 และด้านปัจจัยด้านองค์กร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 โดยเจ้าหน้าที่หน่วยงานของเทศบาลจอมแจ้ง (ชี้เหล็กเดิม) แสดงความโปร่งใสในการปฏิบัติงานบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.80

ภาพที่ 3 เขตป่าชุมชนปางเปาซึ่งเป็นแหล่งอาหารหลักของชุมชนและได้รับการอนุรักษ์จากกรมป่าไม้
ที่มา: สรวิศ รังแก้ว 10 ธันวาคม 2565

ภาพที่ 4 กลุ่ม ชรบ. ในชุมชนปางเปาซึ่งทำหน้าที่คอยประสานงานดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่า S.D. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ

ประเด็น	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	แปลผล
1. ปัจจัยด้านบุคคล	3.28	0.57	ปานกลาง
2. ปัจจัยด้านชุมชน	3.89	0.47	มาก
3. ปัจจัยด้านองค์กร	3.19	0.48	ปานกลาง
รวม	3.45	0.50	มาก

จากปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุมาจากทรัพยากรป่าชุมชนปางเปา ซึ่งเป็นแหล่งอาหารหลักและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนปางเปา โดยผู้สูงอายุมีการเลือกใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชนหรือตามท้องถิ่นมาประกอบอาหารเอง อีกทั้งผู้สูงอายุต่างพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานบริการสุขภาพของเจ้าหน้าที่หน่วยงานเทศบาลจอมแจ้ง (ขี้เหล็กเดิม) ที่แสดงความโปร่งใสในการดำเนินงาน ตลอดจนทุกองค์พพในชุมชนปางเปาในการสร้างความร่วมมือส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งล้วนมาจากความเข้มแข็งที่มาจากภายในชุมชน

3. แนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

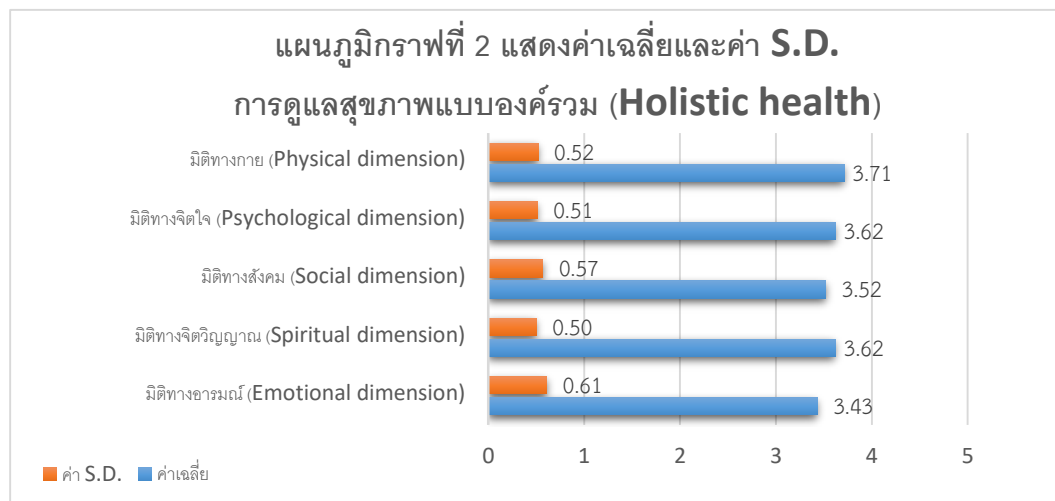
แนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุชุมชนปางเปา ตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 (SD = 0.54) จำแนกตามประเด็นการพิจารณาพบว่า ด้านมิติทางกาย (Physical dimension) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 โดยการดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อย 8-10 แก้วต่อวัน ช่วยปรับสมดุลในร่างกายให้มีสุขภาพดี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.86 ด้านมิติทางจิตใจ (Psychological dimension) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 โดยการทำงานอดิเรก เช่น การสวนมนต์ อ่านหนังสือช่วยลดอารมณ์ตึงเครียด อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.99 ด้านมิติทางสังคม (Social dimension) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.52 โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนในชุมชนซึ่งเป็นการสร้างโอกาสเชื่อมโยงสัมพันธ์มิตรต่อกัน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.89 ด้านมิติทางจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 โดยความเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน เช่น ผีเจ้าบ้าน ผีปู่ย่า ช่วยให้เกิดความหวัง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.94 และด้านมิติทางอารมณ์ (Emotional dimension) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยกับ 3.43 โดยการมีอารมณ์ขันพอสมควรและไม่เครียดเกินไปช่วยปรับสมดุลอารมณ์ของตนเองให้คงที่ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.86

ภาพที่ 5 ผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาเข้าร่วมกิจกรรม
เสริมสร้างสุขภาพประจำตำบลห้วยเหล็ก

ภาพที่ 6 ผู้สูงอายุชุมชนปางเปาเข้าร่วมกิจกรรม
วันมาฆบูชาร่วมกับชุมชนใกล้เคียง

แผนภูมิที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic health)

จากแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา เบื้องต้นจากผู้สูงอายุในชุมชนมีการดูแลสุขภาพกายเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการบริโภคน้ำและอาหารที่สะอาด เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย มีการทำงานอดิเรก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำกิจกรรมสวดมนต์และมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเพื่อเป็นการยกระดับจิตใจ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง ในการปรับตัวสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีในสังคม อาทิ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างโอกาสเชื่อมโยงสัมพันธ์ไมตรีซึ่งกันละกัน ดังกล่าวนี้อาจนำไปสู่การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่แตง

การอภิปรายผล

1. กระบวนการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ตำบลขี้เหล็ก อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากสวัสดิการของภาครัฐในด้านต่าง ๆ อาทิ เบี้ยยังชีพ การเข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าชุมชนปางเปา และการเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดและเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา สอดคล้องตามทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุประเด็นความต้องการผู้สูงอายุของ มุลนิธิวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2551, อ้างถึงในเยาวลักษณ์ วงศ์ธารรัตน์, 2554) ด้านความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการทางร่างกายและจิตใจ อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวซึ่งยังขาดความต่อเนื่องในกระบวนการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ คือ การที่ผู้สูงอายุยังขาดการชักชวนชาวบ้านที่อายุใกล้เคียงกันเข้าร่วมกิจกรรม หรือรับหน้าที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีของหมู่บ้าน และการตัดสินใจร่วมเสนอปัญหาความต้องการสุขภาพ รวมถึงยังขาดการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งยังไม่เป็นไปตามแนวทางกระบวนการมีส่วนร่วมของ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, อ้างถึงใน กิตติศักดิ์ ไกรจันทร์ และคณะ, 2555) เพราะไม่ประสบผลสำเร็จตั้งแต่ขั้นเบื้องต้นในด้านการที่ผู้สูงอายุและชาวบ้านในชุมชนปางเปา ยังขาดการตัดสินใจที่สามารถเชื่อมโยงประสานงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นที่สูงขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 (SD = 0.66) และมีแนวโน้มไปทางน้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกษแก้ว เสียงเพราะ และคณะ (2561) ศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนต่อการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวม ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนชนบทของจังหวัดพะเยา จากการศึกษาหลังเข้าร่วมกิจกรรมผู้สูงอายุมีระดับคะแนนการรับรู้ภาวะสุขภาพ และพฤติกรรมดูแลสุขภาพของตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ อยู่ในระดับปานกลาง แตกต่างจากข้อค้นพบในงานวิจัยของ นกัค นิธิวิจิตร (2562) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลระบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม เขตสุขภาพที่ 9 ผลวิจัยพบว่า การประเมินด้านบริบทและการประเมินด้านกระบวนการ มีการพัฒนาแผนการปฏิบัติงาน โดยการสร้างความร่วมมือของคณะทำงานและการมีส่วนร่วมของภาคีหลักที่เกี่ยวข้องในการให้ความสำคัญการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงทั้งกลุ่มติดบ้าน ติดเตียง และติดสังคม อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในชุมชนปางเปายังคงต้องได้รับการยกระดับความต่อเนื่องในการตัดสินใจเสริมสร้างสุขภาพของตนเอง และการติดตามประเมินผลในกระบวนการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุให้ครอบคลุมตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และระดับองค์กร เพื่อสามารถเป็นตัวชี้วัดถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมที่มีต่อการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนบางปะ ตำบลชีเหล็ก อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนบางปะมีความพร้อมและให้ความร่วมมือในการรับบริการสุขภาพจากกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน และเลือกรับประทานอาหารตามท้องถิ่น โดยไม่พึ่งอาหารจากภายนอก สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุของ คีตณรงค์ โคตรทอง (2564) กล่าวว่า การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพผู้สูงอายุ และบทบาทองค์กรด้านสุขภาพในชุมชนที่จะต้องเคลื่อนไปในทิศทางของการส่งเสริมสุขภาพโดยเน้นไปในเชิงรุกมากขึ้น เช่น มีการคัดกรองสุขภาพ ให้การดูแลส่งเสริมสุขภาพ ให้คำปรึกษาด้านสุขภาพโดยให้บริการในลักษณะองค์รวมให้ครอบคลุมทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชุมชนบางปะและสภาพแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์อันเป็นจุดแข็งของชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ อีกทั้ง เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเทศบาลแสดงความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่บริการสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งมีความสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธรรมบุญ เพชรเลิศ (2561) ศึกษาถึงการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวของผู้สูงอายุแบบบูรณาการในจังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวของผู้สูงอายุ คือ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยเหมาะสม ระบบบริการสาธารณสุขเชิงรุกการส่งเสริมจากองค์กรภาครัฐ และปัจจัยความช่วยเหลือจากชุมชน จากภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 สอดคล้องกับข้อสรุปของ สิริพัฒน์ ลาภจิตร (2550, อ้างถึงใน สมบัติ นามบุรี, 2562) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงาน องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้ข้อสรุปประเด็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญประกอบด้วย ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านชุมชน และปัจจัยด้านองค์กร ทั้งนี้ ตัวชี้วัดในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนบางปะ ปรากฏถึง 2 ด้าน คือ ปัจจัยด้านบุคคลและปัจจัยด้านชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพอันเป็นจุดแข็งจากภายในของปัจเจกบุคคลและชุมชนที่มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ต้องได้รับการยกระดับให้เหมาะสมต่อการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนบางปะ คือ ปัจจัยด้านองค์กร โดยในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 เพราะยังมีข้อจำกัดด้านการจัดสรรงบประมาณ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ในการพัฒนา กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุได้ทั่วถึง โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชนบางปะบางส่วนยังขาดการเข้าถึง การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจากสื่อต่าง ๆ อาทิ สื่อวิดีโอการบริหารสุขภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ แตกต่างจากงานวิจัยของ เกวลี เครือจักร และสุนทรี สุรัตน์ (2558) ศึกษารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาสังคมและชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่จัน มีตำแหน่ง ยุทธศาสตร์การทำงานในเชิงรุก โดยใช้ปัจจัยภายนอกที่เป็นโอกาสสร้างกิจกรรมใหม่ เพื่อส่งเสริมสุขภาพผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยมีความเหมาะสม สอดคล้อง และเพียงพอต่อการดำเนินงานมากที่สุด

3. แนวทางการทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุชุมชนปางเปา ตำบล ชี้เหล็ก อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวม 5 ด้าน ตามข้อเสนอของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2551, อ้างถึงใน สมลักษณ์ กอกุลจันทร์, 2558) 1) ด้านมิติทางกาย โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ดื่มน้ำสะอาดเป็นประจำ เพราะช่วยปรับสมดุลในร่างกายของตนเอง 2) ด้านมิติทางจิตใจ ผู้สูงอายุมีการปฏิบัติกิจกรรมสวดมนต์เป็นประจำ ทำจิตใจแจ่มใส และมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ 3) ด้านมิติทางสังคม ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนในชุมชนอยู่เสมอ อาทิ กิจกรรมประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบวชป่า งานส่งเสริมกีฬาประจำตำบลชี้เหล็ก 4) มิติทางจิตวิญญาณ โดยผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาส่วนใหญ่ต่างมีความเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านปางเปา และการนำเครื่องรางมาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และ 5) มิติทางอารมณ์ โดยผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาส่วนใหญ่ต่างเป็นผู้มีอารมณ์ขันพอสมควร และไม่เครียดกับสิ่งต่าง ๆ ที่มากระตุ้นและส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของตนเอง ถือได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนปางเปามีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง เพราะสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดีและลดความวิตกกังวลต่อสิ่งรอบรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดารารัตน์ จำเกิด และคณะ (2555) ได้ศึกษาถึง แนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุเทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษา พบว่า พฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และผู้สูงอายุต้องการให้การสนับสนุนด้านอารมณ์มากที่สุด โดยความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมเพื่อสร้างพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพกับพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ($r = 0.642$) จากภาพรวมของแนวทางการทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 สอดคล้องกับงานวิจัยของพระธรรมบุญ เพชรเลิศ (2561) ได้ศึกษาการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมของผู้สูงอายุแบบบูรณาการในจังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย พฤติกรรมสุขภาพ การส่งเสริมจากองค์กรภาครัฐ ความช่วยเหลือจากชุมชน และได้รับการส่งเสริมจากครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาพองค์รวมของผู้สูงอายุ สำหรับแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุชุมชนปางเปา ที่ได้ค้นพบทั้ง 5 มิติ ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ เพราะการมีสุขภาพที่ดีต้องเริ่มจากการรักษาสภาพจิตใจให้เข้มแข็งสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ส่งผลต่อสภาพจิตวิญญาณของตนเองที่สามารถลดภาวะความเจ็บป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับองค์ประกอบสุขภาพแบบองค์รวมของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2551, อ้างถึงใน สมลักษณ์ กอกุลจันทร์, 2558) กล่าวว่า มิติของสุขภาพองค์รวมทั้ง 5 มิติ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยสุขภาพทางจิตวิญญาณจะเป็นมิติที่สำคัญในการบูรณาการความเป็นองค์รวมของกาย จิต อารมณ์ และสังคมของบุคคลและชุมชน ดังนั้น แนวทางที่สามารถเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาให้เกิดความเป็นรูปธรรม ควรมาจากปัจจัยภายในอันเป็นจุดแข็งของปัจเจกบุคคล รวมถึงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ และ

ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และการได้รับความร่วมมือจากปัจจัยภายนอกของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานเกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา ตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ให้เกิดความต่อเนื่อง และควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศ อาทิ สื่อวิดีโอการบริหารสุขภาพ เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เพื่อสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน ตลอดจนสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์การแพทย์ และการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน โดยอาศัยผลวิจัยนี้เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรม หรือโครงการที่เป็นประโยชน์และสอดคล้องต่อบริบทของชุมชนปางเปา

2. องค์การบริหารส่วนตำบลขี้เหล็กสามารถนำไปสู่การจัดทำกลยุทธ์ในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปาแบบองค์รวม เพื่อยกระดับความสำคัญของผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลขี้เหล็กสามารถสร้างความตระหนักต่อกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนปางเปา ในการยกระดับช่องทางเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา มีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพผ่านที่ประชุมประจำเดือนมากยิ่งขึ้น และสามารถเข้าถึงการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรเครือข่ายในชุมชนปางเปา และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ด้านการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพราะฉะนั้น ในการทำวิจัยครั้งต่อไปต้องยกระดับงานวิจัยให้อยู่ในรูปแบบของ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการยกระดับผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวมร่วมกับผู้วิจัย โดยนำผลการวิจัยในครั้งนี้เข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้ในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชนปางเปา โดยอาศัยความร่วมมือจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน และให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางดำเนินงานเสริมสร้างสุขภาพแก่ผู้สูงอายุให้เกิดความเป็นองค์รวมได้อย่างเป็นรูปธรรมและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา เพื่อยกระดับการศึกษาประชากรและกำหนดกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลาย และเป็นประโยชน์ในการยกระดับงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในงานวิชาการและการจัดการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ตลอดจนการรับผิดชอบต่อสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ไกรจันทร์, จิราพร วรวงศ์, สกาวรัตน์ ไกรจันทร์, ผดุงศิษย์ ชำนาญบริรักษ์, พนิดา โยวะผุด,ธีรภัทร นวลแก้ว, พิชรี แวงวรรณ, มณฑกานต์ อันสีแก้ว, ณัฐพร คำศิริรักษ์, เสวนา ครุพันธ์, รัตนา เสนาหนอง, อรุณรัตน์ แสนบุญรัตน์, ขวัญเรือน แก้วเฮ้า, ฐานิตา ศรพสุวรรณ, ปราณี แข็งแรง, สุพจน์ ภูแก้ว, ประคอง แซ่ไคว้, ศศิมา ปักโคส้ง, อรพันธ์ แสนศักดิ์,.....สังคม คำอินทร์. (2555). *โครงการวิจัยการสร้างพื้นที่ต้นแบบในการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เมือง ชุมชนสามัคคี ตำบลตลาดอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกวลี เครือจักร, และ สุนทรี สุรัตน์. (2558). รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาสังคมและชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 3(2), 161-171.
- เกษแก้ว เสียงเพราะ, นิศารัตน์ อุตตะมะ, ประกาศิต ทอนช่วย, และ สายฝน ผุดผ่อง. (2561). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชน ต่อการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวมให้กับผู้สูงอายุในชุมชนชนบทของจังหวัดพะเยา. *วารสารสาธารณสุขศาสตร์*, 48(2), 113-123.
- กรวรรณ ยอดไม้. (2562). *ประสิทธิผลโปรแกรมเครือข่ายครอบครัวต่อการส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของผู้ดูแลผู้สูงอายุ จังหวัดขอนแก่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คิดณรงค์ โคตรทอง. (2564). *การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยภาคีผู้สูงอายุในชุมชนบ้านยางเทิง ตำบลไทรน้อย อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ดารารัตน์ จำเกิด, กานต์ชัยญา แก้วแดง, รัชนิยา เนติรัตน์, สุพรรณิ พิมพ์สุวรรณ, ฉลาด เต ชะ, มณฑาทิพย์ งามเจริญ,กัญจน์ กลิ่นพันธ์, ณัฐวิทย์ ผ่องเกษม, อติทยา ใจเตี้ย, สามารถ ใจเตี้ย, สุวัฒน์ ขำสุข, บุญศรี ชินศิริ, อาวุธ ยิ้มสาระ, วิริยา ไชยมาตร, และ พิมุกข์พงศ์ พลัปลาทอง. (2555). *โครงการ “แนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุเทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เทศบาลตำบลจอมแจ้ง. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่นห้าปี พ.ศ. 2566 - 2570 ของเทศบาลตำบลจอมแจ้ง ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: เทศบาลตำบลจอมแจ้ง.
- นภัค นิธิวัชร. (2562). การประเมินระบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม เขตสุขภาพที่ 9. *วารสารศูนย์อนามัยที่ 9*, 13(31), 105-118.
- พระธรรมบุญ เพชรเลิศ, ภัคดี โพธิ์สิงห์, และ ยุภาพร ยุภาศ. (2562). การส่งเสริมสุขภาพขององค์กรรวมของผู้สูงอายุแบบบูรณาการในจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารการจัดการและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 6(1), 1-26.

เยาวลักษณ์ วงศ์ประภารัตน์. (2554). *โครงการการศึกษาระบบเสริมสร้างสุขภาวะสู่แนวทางการพัฒนาของกลุ่มผู้สูงอายุบ้านสันทรายหลวง อ. สันทราย จ. เชียงใหม่*. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรัณรัตน์ ระหา, คำภีระ แสนกุง, อมร สุวรรณนิมิตร, ชนกพร ศรีประสาน, มลิวัลย์ โคตรโสภา, นำพล วงศ์เชียงยืน, เย็นจิต อุทัยดา, ถนอม ชัยสุวรรณ, เพ็ญศรี โคตรโสภา, และ รักคณาวงษ์เดช. (2556). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเสริมสร้างสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุและผู้ป่วยเรื้อรัง บ้านสร้างแก้ว ตำบล เชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). (ร่าง) *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 “พลิกโฉมประเทศไทยสู่สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน”*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สมบัติ นามบุรี. (2562). ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(1), 183-196.

สมลักษณ์ กอกุลจันทร์ (2558). *ผลของโปรแกรมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมต่อพฤติกรรมการดูแลเด็กของผู้ดูแลเด็กที่มีภาวะบกพร่องด้านการเรียน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Marketeer Team. (2565). *สถิติผู้สูงอายุไทยปี 65 จำนวนผู้สูงวัยเพิ่มต่อเนื่อง แต่อัตราการเกิดต่ำ*. สืบค้นจาก <https://marketeeronline.com>

ภูมิปัญญาพื้นบ้านรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่น
ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง
จังหวัดเชียงใหม่

Folk wisdom treating hypertension with distilled
herbs Ban Nong Kwai Community, Nong Kwai Sub-
district, Hang Dong District, Chiang Mai Province

ณัฐวรา ศิริปัญญา ประภัสสร จันทรวิสัย ชนิกา มะเทวิน

และ ธัญญารัตน์ สุขแสง

Nuttawara Siripunya, Prapatsorn Janvilai, Chanika Matewin
and Tanyarat Sooksawheng

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 15 สิงหาคม 2566

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 2 ตุลาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : 1 พฤศจิกายน 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของนายผไทธง วงศ์สุวรรณ “หมอมิน” (หมอกลิ่นสมุนไพร) ศึกษากระบวนการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยการใช้สมุนไพรกลั่นของหมอมิน และศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลั่นรักษาโรคในอนาคต ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่าง คือ หมอมิน (หมอกลิ่นสมุนไพร) ผู้ใกล้ชิดหมอมิน และผู้เข้ารับการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยยาสมุนไพรกลั่นของหมอมิน จำนวนทั้งสิ้น 14 คน ด้วยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยการใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การบรรยายและการพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยใช้ทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีภูมิปัญญาพื้นบ้าน แนวคิดสมุนไพรกลั่น และแนวคิดโรคความดันโลหิตสูง

ผลการวิจัย พบว่า หมอมิน (หมอกลิ่นสมุนไพร) เริ่มต้นเป็นหมอตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 (รวมระยะเวลาการเป็นหมอพื้นบ้าน จำนวน 17 ปี) โดยได้รับตำราเกี่ยวกับสมุนไพรจากเพื่อนของบิดา จึงได้ทำการทดลองตัวยารับประทานเพื่อรักษาโรคความดันโลหิตสูงและโรคต่อมลูกหมากโตของตนเองจนอาการดีขึ้น ทำให้เกิดความสนใจและทำการศึกษากับสมุนไพรด้วยการศึกษาค้นคว้าศึกษาทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงวิธีการกลั่นสมุนไพร ปัจจุบันหมอมินทดลองปรุงสมุนไพรได้ 5 ถึง 600 ชนิด และสามารถทำการรักษาได้หลายโรค เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคกระเพาะ รวมถึงไวรัสโควิด-19 เป็นต้น กระบวนการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยการใช้สมุนไพรกลั่นของหมอมิน (หมอกลิ่นสมุนไพร) พบว่า กระบวนการรักษาจะเริ่มต้นจากการซักประวัติของผู้ที่เข้ารับการรักษา โดยใช้แบบฟอร์ม OPD ซึ่งเป็นคำทางการแพทย์ที่ใช้เรียกกลุ่มผู้ป่วยนอก ทั้งนี้ เกณฑ์การวัดความดันของหมอมินได้รับความรู้จากชาวต่างชาติที่นำจำนวนอายุบวกกับจำนวน 110 ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องยึดค่าความดันปกติตามเกณฑ์ 120 กับ 80 ของโรงพยาบาลทั่วไป และมีการติดตามผลการรักษาด้วยการนัดดูอาการ ส่วนวิธีรับประทานจะนำยาสมุนไพรกลั่นผสมกับน้ำธรรมดาหรือน้ำด่าง จากนั้นจึงทำการกระแทกเพื่อผสมยา ทั้งนี้ ผู้ที่เข้ารับการรักษาด้วยสมุนไพรกลั่นของหมอมินจะไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด แต่สามารถให้ได้ตามจิตศรัทธา หมอมินเรียนรู้กระบวนการกลั่นแบบไฮโดรซอล (Hydrosol) จากอาจารย์ชาวต่างชาติ และทำการออกแบบหม้อกลั่นสมุนไพรร่วมกับพี่ชาย ซึ่งยาสมุนไพรกลั่นของหมอมินจะมีลักษณะใส รสชาติขมน้อย และเหมาะกับทุกเพศทุกวัย แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลั่นรักษาโรคในอนาคตนั้น หมอมินได้ทำการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้ใกล้ชิด ผู้ที่เข้ารับการรักษา และผู้ที่สนใจด้วยกระบวนการการสังเกตและลงมือปฏิบัติ เช่น การผสมยา การเก็บสมุนไพรในป่า เป็นต้น

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาพื้นบ้าน สมุนไพรกลั่น โรคความดันโลหิตสูง

ABSTRACT

The research on folk wisdom for treating hypertension with distilled herbs aims to study the history of Mr. Phathaithong Wongsuwan, “Dr. Phin” (herbal distillation doctor) and the treatment process for hypertension using Dr. Phin’s distilled herbs and the application to conserve and inherit knowledge in using distilled herbs in the future treatment at Ban Nhong Khwai community, Nhong Khwai subdistrict, Hang Dong district, Chiang Mai province. The sample group was Dr. Phin (herbal distillation doctor), Dr. Phin’s intimate partners, and those receiving treatment for hypertension using Dr. Phin’s herbal distilled medicine. A total of 14 people were selected by purposive sampling using a structured interview tool. Lectures and descriptions in data analysis on issues related to education. Relevant theoretical concepts were used in the analysis in this study, namely folk wisdom theory, distilled herb concept and the concept of hypertension. The results of the research found that Dr. Phin (herbal distillation doctor) started as a doctor in 2005 (a total of 17 years as a traditional healer) by receiving a textbook about herbs from his father’s friend. Therefore, he experimented with the medicine decoction to treat his own hypertension and enlarged prostate disease until his symptoms improved. This causes interest in herbs and he study kept researching on the internet including methods for distilling herbs. At present, Dr. Phin has experimented with 5 to 600 types of herbal concoctions and can treat many diseases such as hypertension, diabetes, heart disease, cancer, and the covid-19 virus, etc. The process of treating hypertension using Dr. Phin’s distillation (herbal distillation doctor) found that the treatment process begins with taking the patients’ medical treatment history by using the OPD form, which is a medical term used to refer to a group of outpatients. Dr. Phin’s blood pressure measurement standard is obtained from foreigners who add the number of ages plus the number 110. Therefore, there is no need to adhere to normal blood pressure value at 120 and 80 of a general hospital and treatment results are followed up by making an appointment to check symptoms. As for the method of taking the medicine, distilled herbal medicine is mixed with regular water or alkaline water. Then they are shaken to mix the medicine. Those who receive treatment with Dr. Phin’s refined herbs will not have to pay anything but can donate as they would like to. Dr. Phin learned about the hydrosol distillation process from a foreign teacher and designed a herbal distillation pot together with his brother. Dr. Phin’s distilled herbal medicine has a clear appearance, little bitter taste and is suitable for all genders and ages. Guidelines for

preserving and inheriting knowledge in using distilled herbs to treat disease in the future Dr. Phin has passed on this knowledge to his intimate partners, patients and those who are interested through observation and hands-on processes such as mixing medicine, collecting herbs in the forest, etc.

KEYWORDS: folk wisdom, distilled herb, hypertension

บทนำ

ปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ได้ช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพได้ในระดับหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งความเจริญเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดแนวคิดและทัศนคติที่หลงใหลความเจริญสมัยใหม่ว่าเป็นที่พึงและทางออกของการแก้ไขปัญหา จนไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน แต่ภายหลังการขยายตัวของการแพทย์แผนตะวันตกในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 จึงทำให้การแพทย์แผนไทยถูกลดบทบาทลง กล่าวได้ว่า ในปัจจุบันการแพทย์แผนตะวันตกได้เข้ามาแทนที่การแพทย์แผนไทยอย่างรวดเร็ว แต่กระนั้นก็ตามประชาชนจำนวนไม่น้อยยังคงพึ่งพาการรักษาจากหมอพื้นบ้านในยามเจ็บป่วย (ทิพพา ลุนเผ่, 2562)

ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเป็นการดูแลสุขภาพและรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในชุมชนมาช้านาน เป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพและการเจ็บป่วยของประชาชนด้วยความรู้เชิงประสบการณ์ในลักษณะสหวิทยาการ ทั้งสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ตกผลึกจากการสังเกต ทดลองใช้ คัดเลือก กลั่นกรอง และสั่งสมสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนระบบคิด ความเชื่อแนวทางการดูแลชีวิตและสุขภาพ เป็นความรู้และเทคโนโลยีที่เรียบง่าย (ทิพพา ลุนเผ่, 2562)

โรคความดันโลหิตสูงเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชากรทั่วโลกตายก่อนวัยอันควร และเป็นปัญหาที่กำลังมีความรุนแรงมากขึ้นทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ ซึ่งภาวะความดันโลหิตสูงจะไม่มีสัญญาณเตือนหรืออาการแสดงให้เห็น จึงมักจะถูกเรียกว่าเป็น “ฆาตกรเงียบ” (Silent killer) จึงมีผู้ป่วยจำนวนมากเป็นโรคนี้อย่างที่ไม่รู้ตัวมาก่อนว่าตนเองมีภาวะความดันโลหิตสูง หากไม่ได้รับการดูแลรักษาจะทำให้เกิดความเสียหายของกล้ามเนื้อหัวใจเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า และความเสี่ยงของโรคหลอดเลือดสมองเพิ่มขึ้นเป็นสี่เท่า (WHO, 2013) โรคความดันโลหิตสูงเป็นสาเหตุการตายทั่วโลก มีจำนวนสูงถึง 7.5 ล้านคนหรือร้อยละ 12.8 ของสาเหตุการตายทั้งหมด ได้มีการคาดการณ์ว่าจะมีความชุกของโรคความดันโลหิตสูงทั่วโลกเพิ่มขึ้นถึง 1.56 พันล้านคน ในปี พ.ศ. 2568 โดยสาเหตุส่วนใหญ่มาจากปัจจัยการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป เช่น การมีกิจกรรมการออกกำลังกายน้อย การบริโภคอาหารที่มีส่วนประกอบของเกลือและไขมันสูง การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และการสูบบุหรี่ ซึ่งนำมาสู่ภาวะโรคที่เพิ่มขึ้น (กลุ่มพัฒนาระบบสาธารณสุข สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค, 2561)

สำหรับสถานการณ์ความดันโลหิตสูงในประเทศไทย สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่า อัตราการป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงต่อประชากร 100,000 คน ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2556 – 2560) เพิ่มขึ้นจาก 12,342.14 เป็น 14,926.47 สอดคล้องกับรายงานการสำรวจสุขภาพของประชาชนไทย ในปี พ.ศ. 2552 และ 2557 พบว่า ความชุกของโรคความดันโลหิตสูงในประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 21.4 เป็นร้อยละ 24.7 จากสถานการณ์ของโรคความดันโลหิตสูงที่มีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น สมาพันธ์ความดันโลหิตสูงโลก (World Hypertension League) และสมาคมโรคความดันโลหิตสูง

นานาชาติ (International Society of Hypertension) จึงได้ให้ความสำคัญในการเพิ่มการคัดกรองและยืนยันการวินิจฉัยภาวะความดันโลหิตสูงเพื่อสร้างความตระหนักต่อสถานการณ์โรคความดันโลหิตสูง และเพื่อให้บรรลุ 9 เป้าหมายขององค์การสหประชาชาติ ที่ว่า ความชุกของภาวะความดันโลหิตสูง ต้องลดลงร้อยละ 25 ภายในปี พ.ศ. 2568 (กลุ่มพัฒนาระบบสาธารณสุข สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค, 2561) ปัจจุบันผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงส่วนหนึ่งมีความต้องการแสวงหาการรักษาด้วยวิธีการอื่นนอกเหนือจากการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันเพียงอย่างเดียว ดังนั้น การแพทย์ทางเลือกจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงให้การยอมรับและนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพร่วมกับการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบัน ทั้งนี้ ปัจจุบันศาสตร์การแพทย์ทางเลือกได้มีการพัฒนาเป็นอย่างมากทั้งศาสตร์การแพทย์ดั้งเดิมและศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยศาสตร์การแพทย์ทางเลือกจะมองสุขภาพว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับทั้งชีวิตมากกว่าการเจ็บป่วยเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย จะเน้นให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแนวคิดในการดูแลตนเองและการปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อให้เกิดกำลังใจ กำลังใจและสามารถดึงเอาพลังบำบัดที่มีอยู่ในตนเองมาจัดการกับโรคความดันโลหิตสูงได้อย่างยั่งยืน จะเห็นได้ถึงข้อดีของการแพทย์ทางเลือก คือ ศาสตร์ที่มีความหลากหลาย ความยืดหยุ่น ราคาไม่แพง และอาจทำให้เกิดอาการไม่พึงประสงค์น้อยกว่าการรักษาด้วยยา (Pharmacotherapy) (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2562)

ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ มีหมอเมืองหรือแพทย์พื้นบ้านในชุมชน ชื่อ “หมอผิน” นายผไทธง วงศ์สุวรรณ ซึ่งเป็นหมอกลับสมุนไพรรักษาโรค เช่น โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคโควิด-19 โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านการกลั่นสมุนไพรของหมอผินมีเพียงผู้ใกล้ชิดหมอผินเท่านั้นที่มีความรู้ในด้านการกลั่นสมุนไพรแต่ไม่มีคนรุ่นใหม่ที่มีความสำคัญกับภูมิปัญญาพื้นบ้านการกลั่นสมุนไพร เนื่องจากบริบทชุมชนบ้านหนองควายเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวก อีกทั้ง มีโรงพยาบาลและคลินิกที่สามารถเดินทางไปรักษาอาการเจ็บป่วยได้อย่างสะดวกสบาย จึงทำให้การเข้ามารับการรักษาด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านการกลั่นสมุนไพรไม่เป็นที่รู้จัก และคนส่วนใหญ่ไม่มีความเชื่อถือในการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรหากเทียบกับการรักษาที่ทางโรงพยาบาลด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์สืบทอดการดูแลรักษาด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคความดันโลหิตสูงโดยสมุนไพรกลั่น ซึ่งเป็นการรักษาเชิงบูรณาการด้วยการประยุกต์การใช้สมุนไพรท้องถิ่นกับการกลั่นด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์จนเกิดตัวยาสสมุนไพรกลั่นที่ทุกเพศและทุกวัยสามารถรับประทานยาสมุนไพรได้ง่ายขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่นชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ เพราะภูมิปัญญาพื้นบ้านรักษาโรคความดันโลหิตโดยสมุนไพรกลั่นเป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป หากไม่เห็นความสำคัญการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านรักษาโรคความดันโลหิตโดยสมุนไพรกลั่น จะทำให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคสูญหายไปจากท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษากระบวนการการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่นของหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลั่นรักษาโรคในอนาคต ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบและประเภทของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) และศึกษากระบวนการการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่นของหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) ตลอดจนศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลั่นรักษาโรคในอนาคต

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากพื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) และผู้ใกล้ชิดหมอผินที่ทำการรักษาโรคความดันโลหิตสูง ตลอดจนการคัดเลือกผู้ที่เข้ารับการรักษาโรคความดันโลหิตสูงกับหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนหนองควาย และจากต่างจังหวัด

ประชากรในการศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา ได้แก่ ชาวบ้านชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 981 คน (เทศบาลตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่, 2564) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นายผไทธง วงศ์สุวรรณ “หมอผิน” (หมอกลั่นสมุนไพร) หมอพัฒนา (คุณธัญญ์จิรา เอื้ออังกูรดิษฐ์กุล) บุคคลหรือญาติใกล้ชิด และผู้ที่เข้ารับการรักษา จำนวน 14 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์สำหรับหมอพื้นบ้านและผู้ใกล้ชิด แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล เพศ ที่อยู่ สถานภาพ การศึกษา อาชีพหลัก ภูมิสำเนาเดิม และจำนวนสมาชิกในครอบครัว

ส่วนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของหมอพื้นบ้าน (หมอกลับสมุนไพร) ประกอบด้วย ระยะเวลาในการเป็นหมอพื้นบ้าน เหตุผลที่นำมาสู่การเป็นหมอพื้นบ้าน ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการรักษาจากใคร การศึกษาหาความรู้ในการรักษา ประสบการณ์ในการรักษา ผลการรักษาที่ผ่านมา อุปสรรคในการรักษา ความสำเร็จและความภาคภูมิใจในการรักษา ข้อปฏิบัติและข้อห้ามในชีวิตประจำวัน พิธีกรรมก่อนการรักษาผู้ป่วย และข้อปฏิบัติอื่นใดที่นอกเหนือจากที่กล่าวมา

ส่วนที่ 3 กระบวนการการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน (หมอกลับสมุนไพร) ประกอบด้วย กระบวนการรักษาโรคความดันโลหิตสูง และกระบวนการกลั่นสมุนไพร

กระบวนการรักษาโรคความดันโลหิตสูง ประกอบด้วย สถานที่ที่ใช้ในการรักษา การซักประวัติผู้ป่วย การตรวจวินิจฉัยผู้ป่วย การจ่ายยาและวิธีการรับประทานยาสมุนไพร การติดตามผลการรักษา ค่าใช้จ่ายของผู้ที่เข้ารับการรักษา และข้อปฏิบัติของผู้ที่เข้ารับการรักษา

กระบวนการกลั่นสมุนไพร ประกอบด้วย อุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการกลั่นสมุนไพร วิธีและขั้นตอนการกลั่นสมุนไพร แหล่งที่มาของสมุนไพร ส่วนประกอบของยาสมุนไพรกลั่นรักษาโรคความดันโลหิตสูง และสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด

ส่วนที่ 4 แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลั่นรักษาโรคในอนาคต ประกอบด้วย ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา

ปัญหาและอุปสรรค ประกอบด้วย ผู้สืบทอดองค์ความรู้ในการรักษา ใครคือผู้สืบทอดองค์ความรู้ในการรักษา ข้อจำกัดในการรักษาของหมอพื้นบ้าน บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อหมอพื้นบ้านหรือไม่ ผู้ป่วยที่มีลักษณะใดไม่ควรรักษาด้วยยาสมุนไพรกลั่น และ เหตุผลที่ผู้คนไม่นิยมมารักษากับหมอพื้นบ้าน

แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย การถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง วิธีการถ่ายทอดความรู้ การบันทึกองค์ความรู้การรักษาเก็บไว้ลักษณะใด การรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพร กับบทบาทสำคัญต่อชุมชน การปรับปรุงกระบวนการในการรักษาให้สอดคล้องกับยุคสมัย และวิธีการให้ผู้คนมารักษากับหมอพื้นบ้าน

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้ที่เข้ารับการรักษา แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้แบบสัมภาษณ์และความเป็นมาของการเข้ารับการรักษาโรค ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล (นามสมมติ) อายุ เพศ โรคที่เข้ารับการรักษา ประวัติการรักษาที่ผ่านมา ประสบการณ์ในการรักษาที่บ้าน เหตุผลที่เข้ารับการรักษาด้วยสมุนไพรกลั่น และผลจากการเข้ารับการรักษาโรคด้วยสมุนไพรกลั่น

ส่วนที่ 2 แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลั่นรักษาโรคในอนาคต คือ ปัญหาและอุปสรรค และ แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา

ปัญหาและอุปสรรค ประกอบด้วย ผู้สืบทอดองค์ความรู้ในการรักษา ใครคือผู้สืบทอดองค์ความรู้ในการรักษา ข้อจำกัดในการรักษาของหมอพื้นบ้าน บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อบทบาทหมอพื้นบ้านหรือไม่ ผู้ป่วยที่มีลักษณะใดไม่ควรรักษาด้วยยาสมุนไพรกลั่น และ เหตุผลที่ผู้คนไม่นิยมมารักษาที่บ้าน

แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย การถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง วิธีการถ่ายทอดความรู้ การบันทึกองค์ความรู้การรักษาเก็บไว้ลักษณะใด การรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรกับบทบาทสำคัญต่อชุมชน การปรับปรุงกระบวนการในการรักษาให้สอดคล้องกับยุคสมัย และวิธีการให้ผู้คนมารักษาที่บ้าน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบเครื่องมือ (Try out) โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับหมอพื้นบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ชุมชนบ้านไร่ทองช้าง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการทดสอบเครื่องมือ พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ในแต่ละข้อคำถาม มีความเข้าใจในเนื้อหา ข้อคำถามสามารถตอบข้อคำถามได้ทุกข้อ และได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์วิจัย ดังนั้น จึงไม่มีการแก้ไขปรับปรุงเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ และสามารถนำแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัยได้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน บุคคลหรือญาติใกล้ชิด และผู้ที่เข้ารับการรักษา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของหมอพื้นบ้าน กระบวนการการรักษาโรคความดันโลหิต และแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ของการกลั่นสมุนไพรรักษาโรคความดันโลหิตสูง

2. การจดบันทึกในระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตและทำการจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของหมอพื้นบ้าน กระบวนการรักษาโรคความดันโลหิต และแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ของการกลั่นสมุนไพรรักษาโรคความดันโลหิตสูง

3. การบันทึกเสียง ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเสียงขณะทำการสัมภาษณ์ โดยใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้อง

4. การบันทึกภาพ ประกอบด้วย การบันทึกภาพผู้ให้ข้อมูล (หมอผิน) บุคคลหรือญาติใกล้ชิด และผู้ที่เข้ารับการรักษา รวมถึงขั้นตอนกระบวนการรักษาและกระบวนการกลั่นสมุนไพร

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคล ดังนั้น การนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ ผู้วิจัยคำนึงถึงสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อผู้ให้ข้อมูลในประเด็นเรื่องการยินยอมของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยให้สิทธิแก่ผู้ให้ข้อมูล โดยมีแบบชี้แจงและพิทักษ์สิทธิ ซึ่งมีการอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนต่าง ๆ การนำข้อมูลไปใช้ การนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม และความมีอิสระในการร่วมวิจัยหรือถอนตัวจากการวิจัย ซึ่งไม่มีผลใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

1. จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอผิน (หมอกลั่นสมุนไพร) ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นายผไทธง วงศ์สุวรรณ หรือ “หมอผิน” (หมอกลั่นสมุนไพร) เริ่มต้นเป็นหมอพื้นบ้านหรือหมอเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยศึกษาจากตำราสมุนไพรที่เพื่อนของบิดาให้มา โดยตำรากล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเก๊าท์ เป็นต้น หลังจากที่หมอผินได้ทำการศึกษาแล้วจึงได้ทำการทดลองกับตนเองด้วยการต้มยาเพื่อรักษาโรคของตนเอง คือ โรคความดันโลหิตสูง และโรคต่อมลูกหมากโต พบว่าอาการเจ็บป่วยดีขึ้น จึงทำให้หมอผินสนใจในเรื่องของยาสมุนไพร และศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับยาสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากตัวยา 1 ชนิด ปัจจุบันสามารถปรุงยาสมุนไพรได้ถึง 600 ชนิด รวมถึงการหาวิธีการกลั่นยาสมุนไพรเพื่อให้สามารถกินยาสมุนไพรได้ง่ายขึ้น ซึ่งกระบวนการกลั่นสมุนไพรหมอผินได้ทำการศึกษาและทดลองออกแบบหม้อกลั่นสมุนไพรกับพี่ชายทำให้ได้หม้อกลั่นสมุนไพรที่สามารถกลั่นสมุนไพรให้มีน้ำสีใสและสามารถกินได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ หมอผินได้ศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้หมอผินสามารถปรุงยาสมุนไพรกลั่นเพื่อเป็นตำรับในการรักษาโรคอุบัติใหม่ได้

จากการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรกลั่นของหมอผิน พบว่า ทำให้ความดันของผู้ป่วยอยู่ในระดับปกติ โดยหมอผินได้รับความรู้จากอาจารย์ชาวต่างชาติเกี่ยวกับเกณฑ์การวัดความดัน ด้วยการนำจำนวนอายุมาบวกกับ 110 จึงทำให้ไม่จำเป็นต้องยึดค่าความดันปกติตามเกณฑ์ 120 กับ 80 ของโรงพยาบาลโดยมีอุปสรรคในการรักษาโรค คือ ผู้ป่วยมีความเชื่อว่าการรักษาอาการเจ็บป่วยกับแพทย์แผนปัจจุบัน

มีความน่าเชื่อถือมากกว่าการรักษากับหมอพื้นบ้าน และวิญญูถือเป็นอีกหนึ่งของอุปสรรคในการรักษา หากหมอพื้นบ้านมีอายุน้อยจะทำให้ผู้ป่วยไม่เชื่อมั่นในการรักษา เป็นต้น

ความสำเร็จและความภาคภูมิใจในการรักษาของหมอพื้นบ้านเกิดจากการที่ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น จนหายเป็นปกติ โดยหมอพื้นบ้านมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือ ห้ามกินของเซ่นไหว้ ห้ามรับเงินโดยตรงกับมือ ห้ามปฏิเสธการรักษา และทำการรักษาอย่างเต็มที่

2. กระบวนการการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยการใช้สมุนไพรกลิ่นของหมอพื้นบ้าน (หมอกลิ่นสมุนไพร) เริ่มต้นด้วยการซักประวัติของผู้ป่วย โดยใช้แบบฟอร์ม OPD ย่อมาจาก Out-Patient Department ซึ่งเป็นคำทางการแพทย์ที่ใช้เรียกกลุ่มผู้ป่วยนอก โดยมีหนังสือแสดงความยินยอมให้ทำการตรวจรักษา ซึ่งผู้ป่วยทุกคนจะต้องกรอกข้อมูลตามแบบฟอร์ม ดังภาพที่ 1 และมีการติดตามผลการรักษา (Follow Up) คือ การติดตามผลการรักษาด้วยการนัดดูอาการและจัดยาให้ไปรับประทานเพิ่มเติม ซึ่งวิธีการรับประทานยาสมุนไพรกลิ่นจะเป็นการรับประทานแบบโฮมยัวร์ปาร์ตี้ (home your party) คือ การนำยาสมุนไพรกลิ่นผสมกับน้ำแล้วทำการกระแทกเพื่อผสมยา ซึ่งปรากฏดังภาพที่ 2 โดยมีข้อห้ามในการใช้ยาสมุนไพรกลิ่น คือ ห้ามใช้ยาเกินขนาดจากที่ระบุไว้ที่ฉลากยาสมุนไพรกลิ่นของแต่ละโรคและห้ามใช้ยาสมุนไพรควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน เพราะอาจจะเกิดผลข้างเคียงได้

ผลจากการรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพรกลิ่นรักษาโรคความดันโลหิตสูง จำนวน 5 คน โดยรับประทานยาสมุนไพรกลิ่นรักษาโรคความดันโลหิตสูง พบว่า ยาสมุนไพรกลิ่นมีสรรพคุณช่วยลดการเกาะกลุ่มของเม็ดเลือด ช่วยล้างผนังเลือด ช่วยฟื้นฟูกล้ามเนื้อหัวใจ และสามารถลดความดันได้ หลังจากเริ่มกินยาสมุนไพรกลิ่นรักษาความดันโลหิตสูงผสานการปรับเปลี่ยนการบริโภคอาหาร ในระยะเวลา 2-4 สัปดาห์ จะเริ่มเห็นผลจากการรักษาด้วยยาสมุนไพรกลิ่น คือ อาการปวดศีรษะเริ่มทุเลาลง ไม่มีอาการวิงเวียนศีรษะ ค่อย ๆ หายเป็นปกติ และค่าความดันลดลงจนอยู่ในระดับปกติ

สำหรับค่าใช้จ่ายของผู้ที่เข้ารับการรักษาด้วยสมุนไพรกลิ่นของหมอพื้นบ้าน คนไข้สามารถให้ตามจิตศรัทธา โดยมีข้อปฏิบัติ คือ จะต้องให้ความร่วมมือในการรักษา

OPD บ้านหมอฉันสมุนไพรรักษ์ (เข้าพบ) วันที่

ชื่อ.....อายุ.....ปี เลขที่บัตรประชาชน.....
 วัน เดือน ปี เกิด.....เพศ.....สถานภาพ.....เชื้อชาติ.....อาชีพ.....
 ○ อยู่บ้านเลขที่เดียวกับบัตรประชาชนที่แนบมา (ไม่ต้องกรอก)
 ที่อยู่.....
 เบอร์โทรศัพท์/ช่องทางติดต่ออื่นๆ.....บ้านเลขที่.....ส่วนสูง.....
 ความดันโลหิต...../.....ชีพจร.....ครั้ง/นาที อื่นๆระบุ.....
 ประวัติแพ้ยา.....
 โรคประจำตัว.....
 อาการสำคัญ.....

○ ปวดตามข้อ..... ○ กล้ามเนื้ออ่อนแรงที่..... ○ ขามือ-เท้า ○ ปวดเอว/ข้างขา ○ ปวดตึง คอ บ่า ไส้
 ○ นิ้วล็อค ○ ถ่ายยาก..... ○ ถ่ายเหลว ○ หลับยาก ○ หลับไม่สนิท ○ หงุดหงิด ○ เปรี้ยว ○ เวียนหัว
 ○ บ้านหมุน ○ ประจำเดือนมาไม่ปกติ..... ○ ร้อน/หนาวๆ ○ ร้อนออกมื่อ-เย็น ○ อารมณ์แปรปรวน
 การรักษาในอดีต.....
 ยารักษาโรคที่ทานอยู่.....

การวินิจฉัย/สรุป

การรักษา.....

ในส่วนกระบวนการกลั่นสมุนไพร หมอผินได้เรียนรู้กระบวนการกลั่นจากอาจารย์ชาวต่างชาติ ซึ่งกระบวนการกลั่นแบบไฮโดรซอล (Hydrosol) เป็นกระบวนการผลิตยาของชาวยุโรปสมัยโบราณ จากนั้น หมอผินได้ร่วมมือกับพี่ชายออกแบบหม้อกลั่นสมุนไพร โดยมีขั้นตอนและวิธีการกลั่นสมุนไพร 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. การคัดแยกสมุนไพรแต่ละชนิด และนำไปล้างให้สะอาด
2. ต้มน้ำให้ร้อน
3. เปิดท่อหม้อกลั่นสมุนไพรที่มีน้ำเย็นวนในท่อซึ่งเป็นตัวช่วยเปลี่ยนไอน้ำของสมุนไพรเป็นหยดน้ำ
4. นำสมุนไพรทั้งแบบแห้งและแบบสดในปริมาณที่เท่ากันใส่ในหม้อกลั่นสมุนไพร
5. ทำการกลั่นสมุนไพรและเก็บไว้ในถังเก็บโดยแยกเก็บตามชนิดของสมุนไพร เพื่อรอการปรุงยาขึ้นเป็นตำรับ
6. นำสมุนไพรที่กลั่นแล้วมาปรุงผสมขึ้นเป็นตำรับยาเพื่อรักษาโรคต่อไป

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการกลั่นสมุนไพร

ภาพที่ 4 ตำรับยาในการรักษาโรคไข้ฉี่หนู โรคความดันโลหิตสูง และโรคเบาหวาน

3. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรท้องถิ่นรักษาโรคในอนาคต พบว่า หมอผินได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้สืบทอดซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิด คือ หมอพิชชา (คุณธัญญ์จิรา เอื้ออังกูรดิษฐ์กุล) ผู้ช่วยหมอ (คุณกรรณิการ์ คำภีโล) และลูกศิษย์ที่อยู่อำเภอดงหลวง จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับผู้สนใจต้องการเรียนรู้การกลั่นสมุนไพร หมอผินยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ด้วยวิธีการทำให้ดู การสังเกต และการลงมือปฏิบัติ เช่น การสอนผสมยา การเก็บสมุนไพร เป็นต้น และทุกครั้งที่ทำการรักษาหมอผิน จะให้ความรู้กับผู้ป่วยไปด้วย รวมถึงการบันทึกตำรับยาสมุนไพร เช่น สูตรการปรุงยาและวิธีการการผสมยา แต่ละตำรับสมุนไพรท้องถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 5 แพ้ตำรับยาสมุนไพรท้องถิ่นและประวัติผู้เข้ารับการรักษา

ด้านการปรับปรุงกระบวนการรักษาให้สอดคล้องกับยุคสมัย ด้วยการบูรณาการวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และสมุนไพรพื้นบ้าน อาทิ วิธีการกลั่นแบบไฮโดรซอล การบันทึกประวัติผู้เข้ารับการรักษาด้วยระบบการบันทึกออนไลน์ การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและการกลั่นสมุนไพร และการจัดทำตำรับยาสมุนไพร เป็นต้น โดยมีแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดความรู้การใช้สมุนไพรท้องถิ่นในการรักษาโรค ดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอคุณสมบัติและสรรพคุณของสมุนไพรท้องถิ่นในการรักษาโรคให้เป็นที่แพร่หลาย
2. การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำตำรับยาสมุนไพรท้องถิ่นให้กับผู้สนใจ
3. การบูรณาการความรู้เข้ากับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน
4. การจัดการฝึกอบรมเพื่อเผยแพร่กระบวนการกลั่นสมุนไพรและการจัดทำตำรับยาสมุนไพรท้องถิ่น

การอภิปรายผล

1. นายผไทธง วงศ์สุวรรณ หรือ “หมอมิน” (หมอกลับสมุนไพร) เริ่มต้นเป็นหมอพื้นบ้านหรือหมอเมือง ด้วยการศึกษาด้านตำราสมุนไพรที่ได้รับจากเพื่อนของบิดาและได้ทำการทดลองเพื่อรักษาโรคของตนเอง จนมีอาการดีขึ้น ทำให้หมอมินเห็นความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านจึงได้ศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเรียนรู้วิธีการกลั่นจากอาจารย์ชาวต่างชาติจนนำไปสู่การออกแบบหมอกลับสมุนไพรร่วมกับนายสองเมือง วงศ์สุวรรณ (พี่ชาย) ซึ่งเป็นผลมาจากการบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน สอดคล้องแนวคิดของ ปฐม นิคมานนท์ (2538 อ้างถึงใน ประพิน ขอดแก้ว และ เยี่ยมลักษณ์ อุดการ, 2561) กล่าวถึง การถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัว และเครือข่าย บางอย่างมีการหวงแหนและเป็นความลับในสายตระกูล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญภา ทิพย์สุราษฎร์ (2559) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้มาจากบรรพบุรุษซึ่งแบ่งกลุ่มลักษณะแนวคิดและแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ การศึกษาจากการสั่งสมความรู้ การสังเกต เน้นการปฏิบัติจนถอดแบบจากต้นแบบการรักษาจากบรรพบุรุษแล้วฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง และการเล็งเห็นคุณค่าของพืชสมุนไพรท้องถิ่นแล้วนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับตำราแพทย์แผนปัจจุบัน อีกทั้ง ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ บุญศรี เลิศวิริยจิตต์ (2554) ที่กล่าวว่า ได้รับการถ่ายทอดจากญาติในครอบครัว จากการชักชวนของพระภิกษุ ขั้นตอนการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นลูกมือของผู้ช่วยเก็บยาที่ติดตามรับใช้ใกล้ชิดครู ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการรักษาโดยการเป่าคาถารักษาและการให้ยาสมุนไพร

2. กระบวนการการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยการใช้สมุนไพรกลั่นของหมอมินด้วยวิธีรับประทาน เป็นการนำยาสมุนไพรกลั่นในอัตราส่วนที่ระบุบนฉลากยาผสมกับน้ำดื่มแล้วทำการกระแทกเพื่อทำการผสมยาเป็นวิธีการรับประทานยาที่ง่ายและไม่ยุ่งยาก อีกทั้ง รสชาติของยาสมุนไพรกลั่นมีรสขมน้อย มีกลิ่นหอมของสมุนไพร ซึ่งเหมาะสมกับทุกเพศและทุกวัย ส่วนสมุนไพรที่นำมากลั่นเป็นสมุนไพรในชุมชนจำนวน 29 ตัวที่มีสรรพคุณในการรักษาโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งวิธีการกลั่นสมุนไพรของหมอมินเป็นวิธีการกลั่นแบบไฮโดรซอสอดคล้องการศึกษาของ ศุภลักษณ์ วัฒนวิทวัส (2542 อ้างถึงใน มัลย์ กมลสกุลชัย, 2559) กล่าวถึงสามารถนำสมุนไพรมาในการรักษาโรค อาจใช้สมุนไพรชนิดเดียวหรือหลายชนิดรวมกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสมุนไพรชนิดนั้น ๆ ที่ออกฤทธิ์เพื่อการบำบัดรักษา และสอดคล้องกับการศึกษาของ มัทนา เครื่องเงิน และแดนชัย เครื่องเงิน (2551) ที่กล่าวว่า สมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรคเบาหวาน ควรต้องคำนึงถึงชนิดและปริมาณของสารออกฤทธิ์ชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสมุนไพรซึ่งต้องมีคุณภาพและปริมาณเพียงพอต่อการรักษาโรคเบาหวาน ในการรักษาผู้ป่วยโรคเบาหวานจำเป็นจะต้องใช้หลายวิธีร่วมกัน ทั้งการควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย การรักษาโดยใช้ยา และการฉีดอินซูลิน เช่นเดียวกับการศึกษาของ รอฮานี เจาะแม (2558)

กล่าวถึงการรักษาโรคและการประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น กรรมวิธีในการแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ และรักษาโรคเบาหวาน ส่วนใหญ่จะใช้ ราก ใบ ต้น และผล โดยวิธีการต้มดื่มและคั้นเอาน้ำดื่ม เป็นต้น

ผลการรักษาผู้ป่วยด้วยสมุนไพรกลิ่น จำนวน 5 คน โดยตำรับยาสมุนไพรกลิ่นรักษาโรคความดันโลหิตสูงของหมอผิน พบว่า มีสรรพคุณช่วยลดการเกาะกลุ่มของเม็ดเลือด ช่วยล้างผนังเลือด ช่วยฟื้นฟูกล้ามเนื้อหัวใจ และสามารถลดความดันได้ หลังจากเริ่มกินยาสมุนไพรกลิ่นรักษาความดันโลหิตสูงผานการปรับเปลี่ยนวิธีการบริโภคอาหารในระยะเวลา 2-4 สัปดาห์ คือ อาการปวดศีรษะเริ่มทุเลาลง ไม่มีอาการวิงเวียนศีรษะบ่อย ๆ หายเป็นปกติ และค่าความดันลดลงจนอยู่ในระดับปกติ สอดคล้องกับสมาคมความดันโลหิตสูงแห่งประเทศไทย (2562) ที่กล่าวว่า ยาลดความดันโลหิต มีอยู่ 5 กลุ่มหลัก คือ Angiotensin Converting Enzyme Inhibitors (ACEIs), Angiotensin Receptor Blockers (ARBs), Beta-blockers, Calcium-Channel Blockers (CCBs) ยาขับปัสสาวะ (thiazides) และยาขับปัสสาวะที่ใกล้เคียงกับ thiazides ได้แก่ Chlorthalidone และ Indapamide) การเลือกใช้ยาชนิดใดชนิดหนึ่งจาก 5 กลุ่มนี้จะให้ประสิทธิภาพในการลดความดันโลหิต และลดอัตราการเกิดโรคทางระบบหัวใจและหลอดเลือดได้ใกล้เคียงกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ อำพล บุญเพียร และคณะ (2565) พบว่า การรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยการยาสมุนไพรรสสุขุม เช่น ยาหอมเทพจิตร ยาหอมนวโกศ ซึ่งมีสรรพคุณในการแก้ลมกองละเอียดที่เป็นสมุฏฐานหลักของโรคความดันโลหิตสูง โดยยาหอมเทพจิตร มีสรรพคุณในการแก้อาการตาelay อาการหน้ามืด วิงเวียน มึนหนักศีรษะ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ น้ำค้าง พักปัญญา (2563) พบว่า ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงที่ได้รับการรักษาด้วยตำรับยาสมุนไพรแก้ลมขึ้นเบื้องสูง ได้ผลดีในการควบคุมความดันโลหิตสูงจากค่าความดันซิสโตลิกและไดแอสโตลิกที่มีแนวโน้มค่าเฉลี่ยลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการรับประทานยา

3. แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกลิ่นรักษาโรคในอนาคตของหมอผิน มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรกลิ่นรักษาโรคให้กับผู้สืบทอดและผู้ที่มีความสนใจอยากศึกษาเรียนรู้เรื่อง สมุนไพรกับการรักษาโรค ซึ่งถือเป็นการอนุรักษ์สืบทอดองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรกลิ่นรักษาโรคสืบทอดไปในอนาคต สอดคล้องกับการศึกษาของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 อ้างถึงใน เมธิรา ไกรนที และคณะ, 2558) กล่าวว่า การอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรรักษาโรคให้แก่เยาวชนเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการสืบทอดอุดมการณ์ให้ลูกหลานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนรู้จักคิด รู้จักสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ อันเป็นการเรียนรู้จากรากเหง้าของตนเอง เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจที่ได้เกิดมาในชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของ นางลักขณ์ ศรีขจรเกียรติ และ ฐิติศักดิ์ เวชกามา (2560) ที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาสมุนไพรไทยที่มีคุณสมบัติในการรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับวัยหมดประจำเดือนและการเสื่อมสภาพของผู้หญิง ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้และการอนุรักษ์การใช้สมุนไพรไทยรักษาโรคจากบรรพบุรุษหมอฟันบ้านโดยผ่านการเล่าขานผ่านการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น และหนังสือจดบันทึกบางส่วน เช่นเดียวกับการศึกษาของ บุญศรี เลิศวิริยจิตต์ (2554) ที่กล่าวว่า มูลเหตุจูงใจส่วนใหญ่จากศรัทธาโดยได้รับ

การอนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรจากญาติในครอบครัว จากการชักชวนของพระภิกษุ ขั้นตอนการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นลูกมือของผู้ช่วยเก็บยาที่ติดตามรับใช้ใกล้ชิดครู ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการรักษาโดยการเป่าคาถารักษา ให้ยาสมุนไพร การวินิจฉัย จากการซักประวัติ และสังเกตลักษณะอาการ บุคลิกของคนไข้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1. กระทรวงสาธารณสุขควรให้การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพร การดูแลตนเองให้กับผู้ที่เป็นโรคความดันโลหิตสูง และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรท้องถิ่นของหมอผี (หมอกันสมุนไพร) ชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น
2. ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองควาย ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ ควรตระหนักถึงความสำคัญ และอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรท้องถิ่นของหมอผี
3. สำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรท้องถิ่นของหมอผี ควรคำนึงถึงคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรท้องถิ่นของหมอผีอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยควรทำการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษานอกเหนือจากการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรท้องถิ่น เช่น การรักษาโรคเมะเร็งด้วยสมุนไพรท้องถิ่นของหมอผี (หมอกันสมุนไพร)
2. ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของหมอผี กระบวนการรักษาด้วยสมุนไพรท้องถิ่น และแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการรักษาโรคความดันโลหิตสูงด้วยสมุนไพรท้องถิ่น ซึ่งในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรเพิ่มเติมประเด็นคำถามเชิงคุณภาพให้ครอบคลุมและลึกซึ้งมากขึ้น โดยเป็นการศึกษาในเชิงผสมผสาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากขึ้น
3. ผู้วิจัยควรมีการศึกษาความหลากหลายของการประยุกต์สมุนไพรของหมอผี (หมอกันสมุนไพร) ที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปเพิ่มเติมนอกเหนือจากสมุนไพรท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2562). *คู่มือการดูแลผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงด้วยการแพทย์ผสมผสาน*. นนทบุรี: สำนักงานการแพทย์ทางเลือก กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- กลุ่มพัฒนาระบบสาธารณสุข สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค. (2561). *ประเด็นสารรณรงค์วันความดันโลหิตสูงโลก ปี 2561*. สืบค้นจาก <http://thaincd.com>
- ทิพพา ลุนเผ่, วัชรินทร์ สุทธิชัย และเสาวลักษณ์ นิกรพิทยา. (2562). รูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นหมอฟันบ้านด้านสมุนไพร จังหวัดมหาสารคาม. *บัณฑิตศึกษาปริทัศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, 7(2). 1-16.
- เทศบาลตำบลหนองควาย. (2565). *ประวัติความเป็นมาของบ้านหนองควาย*. สืบค้นจาก <https://www.nongkhwai.go.th>
- นางลักษณ์ ศรีจรเกียรติ และ ฐิติศักดิ์ เวชกามา. (2560). การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรไทยอายุวัฒนะที่เกี่ยวกับการดูแลภาวะสตรีวัยทอง. [หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- น้ำค้าง พักปัญญา. (2563). *การศึกษาประสิทธิผลของตำรับยาสมุนไพรแก้ลมขึ้นเบื้องสูง ในผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาในคลินิกการแพทย์แผนไทยแห่งหนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2557-2561*. [สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์-มหาบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- บุญศรี เลิศวิริยจิตต์. (2554). *คลังภูมิปัญญาหมอฟันบ้านกับสมุนไพรชุมชนภาคอีสาน*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ประพิณ ขอดแก้ว และเยี่ยมลักษณ์ อุดการ. (2561). *รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา*. รายงานวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- เพ็ญภา ทิพย์สุราษฎร์. (2559). *การศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพร กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มาลัย กมลสกุลชัย. (2559). *บทบาทลดความเชื่อมั่นของผู้บริโภคที่มีต่อสมุนไพรไทย*. รายงานวิจัย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- เมธิรา ไกรนที ศรีสุตา ไชยวิจารณ์ และเดโช แขน้ำแก้ว. (2561). องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*. 10(1). 139-149.

มัทนา เครื่องเงิน และ แดนชัย เครื่องเงิน. (2557). การใช้สมุนไพรรักษาโรคเบาหวาน. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. 1(1). 1-9.

รอฮานี เจ๊ะแม. (2558). การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของประชาชนที่อาศัยรอบพื้นที่เขาปกไย๊ะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

อำพล บุญเพียร, สนั่น ศุภธีรกุล, อรทัย เนียมสุวรรณ และธัญลักษณ์ ศิริยงค์. (2565). ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในการรักษาโรคความดันโลหิตสูง. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*. 16(3). 207-221.

World Health Organization (WHO). (2013). *A global brief on hypertension silent killer, global public health crisis*. Retrieved from <http://www.who.int>

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาอุทกภัย
หมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Community involvement in flood problem management
Moo 2, Ban Rong Wua (Sri Boonruang)
In Nong Hoi Subdistrict, Mueang District, Chiang Mai Province

สมิตตานันท์ ไชยคำ กฤตบุญ คำทิพย์โพธิ์ทอง ชินวุฒิ รัตนพัฑฒ์
และ รุ่งนภา อุตมะธานี

Samitanan chaikam, Krittabun Khamtipphothong,
Chinnawuth rattanaphuaphan and Rungnapha Autamathani

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 15 สิงหาคม 2566

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 2 ตุลาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 1 พฤศจิกายน 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา และแนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชนบ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรในชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 292 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) และสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลวิจัยพบว่า ผลกระทบจากปัญหาอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ที่มีผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการคมนาคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยส่วนใหญ่ภายหลังเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและเกิดความเสียหายต่อชุมชนมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.95 โดยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.01 ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังขาดการเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการประเมินผลในการจัดการอุทกภัย ส่วนแนวทางในการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.35 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนได้สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยในชุมชนที่ยังขาดความต่อเนื่องเพราะในเขตพื้นที่ของชุมชนมีความเป็นสังคมเมืองส่งผลให้การให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัย มีเพียงประชาชนบางส่วนที่ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นเพราะเป็นคนที่อาศัยในเขตพื้นที่ชุมชนตั้งแต่กำเนิด ทั้งนี้ ควรมีการจัดตั้งเครือข่ายในชุมชน และการวางแผนการรับมือปัญหาอุทกภัยด้วยการยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนให้สูงขึ้นผ่านการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ให้สามารถเข้าถึงการจัดการกับปัญหาอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารจัดการภัยพิบัติ ปัญหาอุทกภัย การมีส่วนร่วมของประชาชน

ABSTRACT

The objective of this research is to study the problems and impacts of community flooding in the area, the degree of public participation in the previous flood management and management methods for community flood problems in the Ban Rong Wua community (Sri Bunruang), Nong Hoi subdistrict, Mueang district, Chiang Mai province, totaling 292 people. The research tools are questionnaires. The statistics used are the mean and standard deviation respectively.

The results of the research found that the impact of flooding problems on communities in the area has impacts on the economy, society, and transportation and environment. In most case, after the flooding occurred, it mainly affects the the environment and caused the the most serious damage to the community which calculated as an average of 4.95 by the level of public participation in the previous flood management. Overall, it is generally low, which is considered as an average of 2.01. This is because villagers still lack opportunities to participate in the operations and evaluation of flood management. As for guidelines for community flood management. Overall, it is at a low level. The average value is equal to 2.35. The participation of the people reflects the lack of continuity in community flood management because the area of the community is highly urbanized, leading to cooperate problem in flood management. There are only some people who cooperate in managing the flooding problems because they were born in the community area. Community networks and flood response plan should be established by raising the level of community participation through the support of relevant departments and cooperation from local citizens, so that they can continue to deal with flood problems effectively.

KEYWORDS: disaster management, flood problem, public participation

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญของโลก สิ่งมีชีวิตไม่ว่ามนุษย์ สัตว์ และพืช ต่างอาศัยน้ำเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต ดังนั้น น้ำจึงมีคุณค่า และประโยชน์อย่างมากต่อทรัพยากรป่าไม้รวมทั้งแร่ธาตุทุกชนิด อันมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศธรรมชาติ การเกิดอุทกภัยเป็นปัญหาด้านสาธารณสุขที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคม – กันยายนของทุกปี เนื่องจากหลายพื้นที่จะมีฝนตกชุกและตกติดต่อกันเป็นเวลานานจนเกิดน้ำไหลบ่ามาตามผิวดินมากกว่าปกติ ทำให้มีน้ำในปริมาณมากไหลบ่าเข้าท่วมในพื้นที่ทำความเสียหายแก่พื้นที่การเกษตรและทรัพย์สินของประชาชน และเป็นปัญหาทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันหรือมีน้ำท่วมขังในบางพื้นที่ซึ่งสร้างความเสียหายและส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ เป็นวงกว้าง เช่น ด้านชีวิตทรัพย์สิน พื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตร ด้านปศุสัตว์ ประมง ตลอดจนสิ่งสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการป้องกันอุทกภัยของประชาชนร่วมกับหน่วยงานราชการผู้นำชุมชน (Community Leaders) ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเตือนภัย OTOS และอาสาสมัครต่าง ๆ ในชุมชนหมู่บ้านที่ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายและคำสั่งเป็นเรื่องที่สำคัญและนำไปสู่การรับมืออุทกภัยได้อย่างทันเวลา ทำให้มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดแต่เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด ทั้งนี้ อาจจะต้องกำหนดหน้าที่ต่าง ๆ ให้ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การจัดทำแผนผังหมู่บ้านให้แก่ส่วนราชการในการเข้ามาช่วยเหลือกรณีเกิดอุทกภัยขนาดใหญ่ ให้ทุกครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมต่อหมู่บ้าน/ชุมชนโดยการจัดทำแผนที่ฐานข้อมูลชุมชนที่ให้ข้อมูลจำนวนเด็ก คนชรา ผู้ป่วยติดเตียง และคนพิการที่อาศัยอยู่ในบ้าน ทำให้หน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือสามารถจัดลำดับความสำคัญและลำดับในการช่วยเหลือ หรือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเส้นทางอพยพไปยังพื้นที่ปลอดภัยเป็นบทบาทที่สำคัญในการที่ประชาชนทุกคนในหมู่บ้านจะได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำและรับผลประโยชน์ร่วมกัน (กอบเกียรติ ผ่องพฒ, 2552)

กันต์ เอี่ยมอินทรา (2559) กล่าวว่า สามารถจัดหมวดหมู่ภัยพิบัติได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ภัยพิบัติอันเกิดจากธรรมชาติ อาทิ การระเบิดของภูเขาไฟ (Volcano Eruptions) แผ่นดินไหว (Earthquakes) คลื่นใต้น้ำ (Tsunamis) วาตภัย หรือภัยจากพายุในรูปแบบต่าง ๆ 2) ภัยพิบัติอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ (Man-made disaster) อาทิ ไฟไหม้ ระเบิด การปล่อยหรือรั่วไหลของสารพิษมลภาวะของเสียอันเกิดจากการขนส่ง 3) ภัยพิบัติอันเกิดจากทั้งธรรมชาติและมนุษย์ร่วมกัน (Hybrid disaster) อาทิ การตั้งบ้านเรือนถื่นฐานบริเวณพื้นที่เสี่ยงดินถล่มทางน้ำป่าไหลหรือในบริเวณดินภูเขาไฟที่ยังมีโอกาสปะทุ

ประเภทผลกระทบของภัยพิบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท K. Smith (2004 อ้างถึงใน มนัส สุวรรณ, 2548) ได้แก่

2.1 ผลกระทบโดยตรง (Direct effects) หมายถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงทันทีในลำดับแรกเมื่อเกิดพิบัติภัย เช่น การเสียชีวิต อาคารถล่ม เป็นต้น

2.2 ผลกระทบโดยอ้อม (Indirect effects) หมายถึง ผลกระทบที่มีได้เกิดขึ้นหลังจากเกิดพิบัติภัย โดยปกติจะเป็นผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากผลกระทบประเภทแรกเช่น การสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ การต้องย้ายที่อยู่ใหม่ (Relocation) และการเกิดโรคเครียดและซึมเศร้า เป็นต้น ทวีดา กมลเวช (2553) กล่าวว่า แนวทางการบริหารจัดการสาธารณภัยของประเทศอเมริกาถือเป็นตัวอย่างที่ดีในอันดับต้น ๆ ของโลก ในการจัดการภัยพิบัติซึ่งประเทศไทยก็นำมาเป็นแนวทางการจัดการภัยพิบัติ ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีพัฒนาการด้านการจัดการภัยพิบัติมายาวนาน โดยใช้คำว่า Emergency management และมีหน่วยงานราชการหลักที่มีหน้าที่ดูแลบริหารจัดการภัยพิบัติหรือสาธารณภัยของสหรัฐอเมริกา ซึ่งตั้งในปี ค.ศ. 1979 Federal Emergency Management Agency โดยมีชื่อย่อ FEMA มีแนวทางการบริหารจัดการสาธารณภัย Emergency Management จำนวน 8 หลักการ ได้แก่

หลักการที่ 1 การจัดการภัยพิบัติต้องครอบคลุมครบถ้วน

หลักการที่ 2 การจัดการภัยพิบัติต้องมองไปข้างหน้าอย่างรอบแต่ตั้งรับ

หลักการที่ 3 การจัดการภัยพิบัติต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสี่ยง

หลักการที่ 4 การจัดการภัยพิบัติต้องบูรณาการทุกหน่วยงานให้มีเอกภาพ

หลักการที่ 5 การจัดการภัยพิบัติต้องทำร่วมกัน

หลักการที่ 6 การจัดการภัยพิบัติต้องประสานการปฏิบัติให้สอดคล้องกัน

หลักการที่ 7 การจัดการภัยพิบัติต้องรู้จักปรับใช้แนวทางใหม่ ๆ ไม่ยึดติดกับแนวทางเดิม ๆ

หลักการที่ 8 การจัดการภัยพิบัติต้องดำเนินการอย่างมืออาชีพ

วันรักษ์ มณีนาคิน (2531) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งและทำอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบการมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุด คือ การได้รับการตอบสนองและทำให้ความเป็นไปได้มากขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริงและมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

ศิริพัชร วัชรภาสกร (2556) พบว่า กลุ่มตัวอย่างประชาชนได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมโดยเฉพาะการคมนาคมการขนส่งนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากทรัพย์สินประชาชนเสียหายทำให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นคนบางกลุ่มต้องหยุดงานและขาดรายได้ และผลกระทบจากน้ำท่วมนั้นยังส่งผลต่อลักษณะที่อยู่อาศัยอาชีพ และรายได้ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ วณรัตน์ กรอิสรานุกุล (2556) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำยม กรณีศึกษาตำบลวังจิก อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำท่วม ซึ่งส่วนมากประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อต้องการให้ภาครัฐป้องกันไม่ให้น้ำท่วมซ้ำ และ มโนลี ศรีเปารยะ เพ็ญพงษ์ (2560) ศึกษาการบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่าการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ขาดการประสานงานทางด้านข้อมูลการแก้ไขปัญหา และความแม่นยำรวดเร็วในการแจ้งเตือนภัยจนเป็นเหตุอุทกภัยที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่เทศบาลนครหาดใหญ่เป็นจำนวนมูลค่ามหาศาลเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยโดยมุ่งเน้นการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องพิจารณาถึงระบบนิเวศและเพื่อให้ท้องถิ่นมีข้อมูลในการแจ้งเตือนภัยที่แม่นยำและรวดเร็วรวมทั้งเพื่อให้ประชาชนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่โดยเฉพาะพื้นที่เสี่ยงภัยมีแผนในการรับมืออุทกภัย และสามารถเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยได้ทันทั่วทั้งปีโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่
2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบและประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีรูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจซึ่งมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบของการสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มเป้าหมายเน้นเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อน โดยทำการศึกษาหมู่บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) หมู่ที่ 2 ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา ประชากรในชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย จำนวน 1,084 คน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 292 คน โดยใช้สูตร Taro Yamane และกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยคิดเทียบสัดส่วนสำหรับขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนเป็น 0.05 โดยใช้สูตรดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} \text{ เมื่อ } n = \text{ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง}$$

$$N = \text{จำนวนหน่วยประชากร}$$

$$e = \text{ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้}$$

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจะใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลแบบสอบถามมี 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ปัญหาและผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ปัญหาจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่

ส่วนที่ 2 ผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา แบ่งเป็น 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผล

ส่วนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า สืบค้นและรวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา บทความ เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนที่ศึกษาแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาจำแนกประเภทเพื่อให้ได้ประเด็นเนื้อหาสาระและนำมาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบโครงสร้างแบบสอบถาม โดยแบ่งการเก็บข้อมูลแบบสอบถามเป็น 4 เขตตามพื้นที่เป้าหมาย เขตละจำนวน 73 ชุด ได้แก่

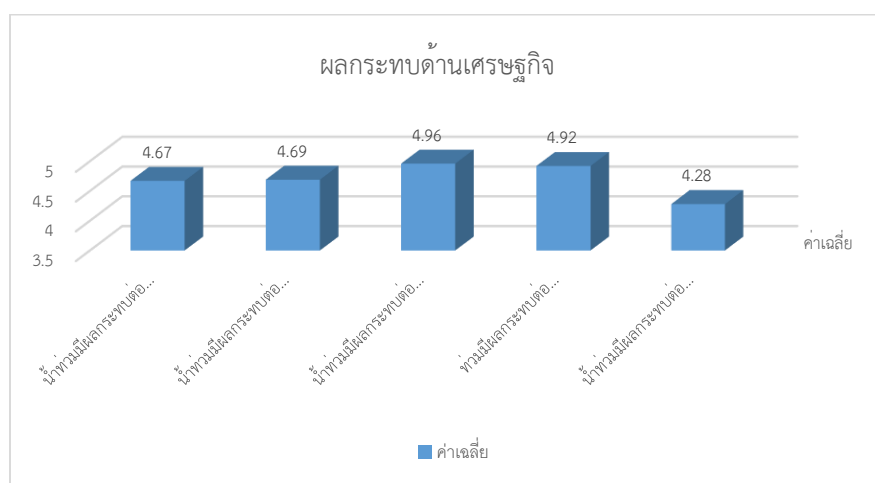
ทิศตักเฉียงเหนือ	โรงวัวชอย 1 และชอย 2	จำนวน 73ชุด
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	โรงวัวชอย 3	จำนวน 73 ชุด
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	โรงวัว ชอย 6	จำนวน 73 ชุด
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	โรงวัว ชอย 5 และ หมู่บ้านโชคดี ชอย 1-3	จำนวน 73 ชุด

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยและการมีส่วนร่วมของประชาชน หมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วิเคราะห์ด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาปัญหาและผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จบการศึกษายู่ในระดับประถมศึกษา นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน อาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยวชั้นเดียว มีสถานภาพในครอบครัวเป็นหัวหน้าครอบครัว มีระยะเวลาการถูกน้ำท่วมนาน 1-3 วัน ประสบปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น คือ น้ำท่วมฉับพลัน มีลักษณะสภาพปัญหาน้ำท่วมแต่ละครั้งมีผลต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนอย่างมาก โดยไม่ได้เตรียมตัวป้องกันและแก้ปัญหา น้ำท่วมสำหรับผู้เตรียมตัวเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาน้ำท่วมจะมีการย้ายของไปที่น้ำท่วมไม่ถึง ทุกครั้งที่น้ำท่วมมักประสบกับปัญหาน้ำท่วมรุนแรงมาก และอาศัยอยู่ที่เดิมหากมีน้ำท่วมครั้งต่อไป

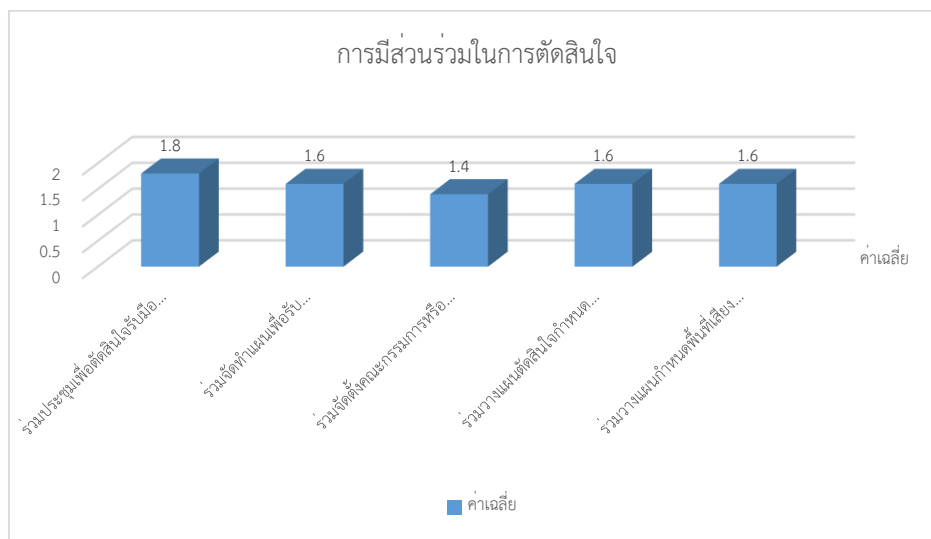

ภาพที่ 1 แสดงผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

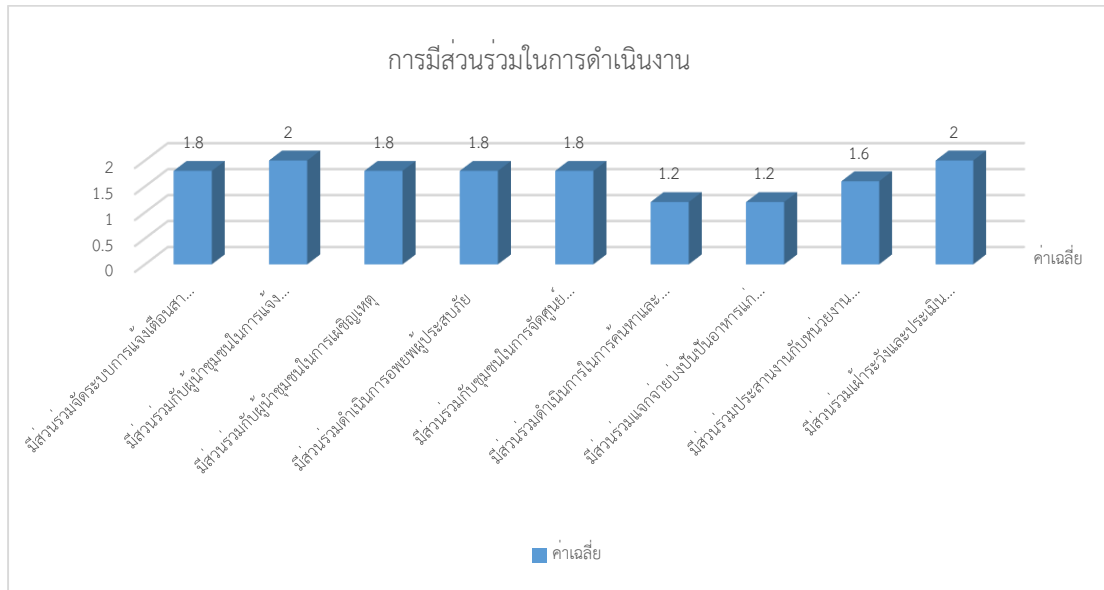
ผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.70 (S.D = 0.52) โดยส่วนใหญ่มีผลกระทบต่อรายจ่ายมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.96 (S.D = 0.20) ผลกระทบด้านสังคม ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 (S.D = 0.58) โดยส่วนใหญ่มีผลกระทบต่อการคมนาคมมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.95 (S.D = 0.21) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.90 (S.D = 1.02) โดยส่วนใหญ่มีผลกระทบต่อเนื้อหลังจากน้ำท่วมสภาพแวดล้อมในชุมชนเสียหายมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.95 (S.D = 0.96)

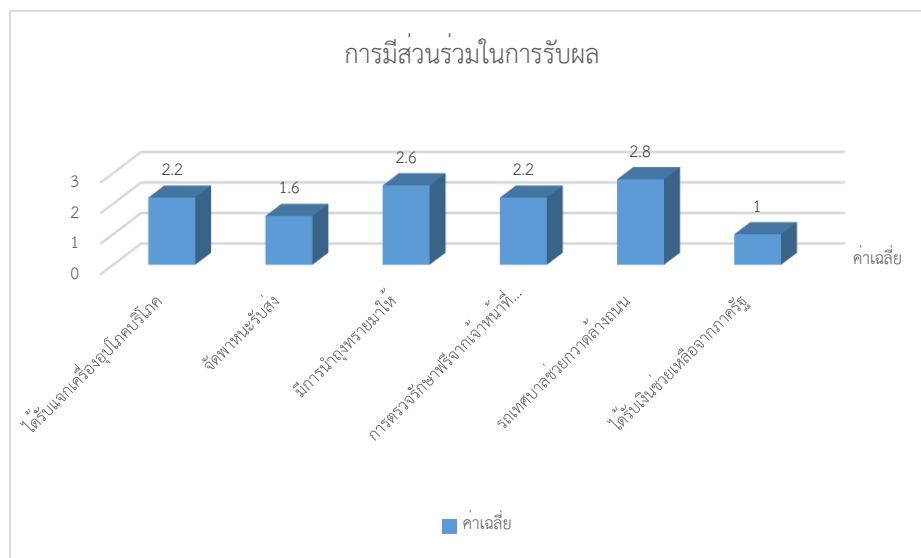
ภาพที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลที่ประสบปัญหาน้ำท่วมในชุมชนบ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง)

ภาพที่ 3 แสดงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ภาพที่ 4 แสดงการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

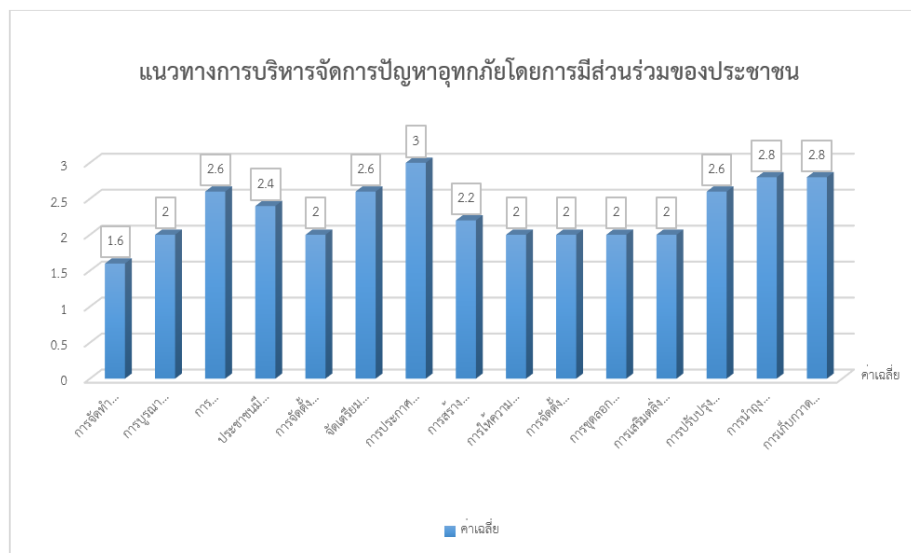
ภาพที่ 5 แสดงการมีส่วนร่วมในการรับผล

2. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.01 (S.D = 0.67) โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านมีส่วนร่วมประชุมเพื่อตัดสินใจรับมือภัยพิบัติอย่างสม่ำเสมอ คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.29 (S.D = 0.64) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.59 (S.D = 0.61) โดยส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดศูนย์อพยพและดูแลผู้ประสบภัย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.93 (S.D = 0.79) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.93 (S.D = 0.75) โดยส่วนใหญ่ได้รับแจกเครื่องอุปโภคบริโภค คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.80 (S.D = 0.99) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.66 (S.D = 0.78) โดยส่วนใหญ่มีส่วนร่วมตรวจสอบสภาพความพร้อมใช้งานของอุปกรณ์ต่าง ๆ คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.95 (S.D = 0.71)

ภาพที่ 6 การเกิดอุทกภัย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2565

ที่มา: (thairath, 2565)

ภาพที่ 7 ตารางแสดงแนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. แนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อแนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.35 (S.D = 0.61) ส่วนใหญ่มีการเก็บกวาดสิ่งที่ติดค้างตามคอสะพาน คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.30 (S.D = 0.66)

ภาพที่ 8 ชาวบ้านในชุมชนที่ประสบปัญหาได้รับของอุปโภคบริโภค
ที่มา: (Chiangmainews, 2565)

การอภิปรายผล

1. ปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในชุมชนมักส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจในภาพรวมทุกครั้งที่มีการเกิดปัญหาอุทกภัยหรือน้ำท่วมคนในชุมชนต้องหยุดงานและขาดรายได้ ทำให้ประชาชนในพื้นที่เดือดร้อนข้าวของมีราคาที่สูงขึ้น เนื่องจากการคมนาคมที่ยากลำบาก ประชาชนที่ประสบปัญหาบางคนต้องตกงานเพราะน้ำท่วมสถานที่ทำงานจนกระทั่งปิดตัวลงทำให้ขาดรายได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปาณิสรา บุญยรัตกลิน (2558) ที่กล่าวว่า ผลกระทบหลักเกิดขึ้นจากภัยพิบัติส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ เช่น ค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงและซ่อมแซมบ้านเรือนและทรัพย์สิน และการติดบ้านช่วงน้ำท่วม ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์, ค่าขนย้ายสิ่งของ และค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมบ้านและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ประชาชนบางรายไม่สามารถประกอบอาชีพได้ สินค้าบางชนิดมีราคาแพง เนื่องจากการคมนาคมที่ยากลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริภา จันทรเกื้อ (2554) พบว่า อุทกภัยนั้นเกิดขึ้นทุกปีนับเป็นภัยพิบัติที่ก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่ประเทศ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เพราะพายุหมุนในเขตร้อยทำให้เกิดฝนตกหนักเกิดน้ำท่วม ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ทรัพย์สินเสียหาย และสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริพัชร วัชรภาสกร (2556) พบว่า ประชาชนได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วม โดยเฉพาะการคมนาคมการขนส่งนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทรัพย์สินประชาชนเสียหาย

ทำให้มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นคนบางกลุ่มต้องหยุดงานและขาดรายได้ ผลกระทบจากน้ำท่วมนั้นยังส่งผลต่อลักษณะที่อยู่อาศัย อาชีพ และรายได้ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา พบว่า ประชาชนในชุมชนบ้านโรงวัวมีส่วนร่วมในการจัดการอุทกภัยเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น จึงทำให้การบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เช่นเดียวกับแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนของ จิราภรณ์ ศรีคำ (2547) ที่กล่าวถึงการที่บุคคลที่มีความสนใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องเดียวกันเข้ามาร่วมกันเพื่อปฏิบัติการกิจไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการดำเนินงานการรับทราบผลการดำเนินงานการประเมินผล หรือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตกลงกันไว้ ทั้งนี้ผลการศึกษาของชุมชนบ้านโรงวัวแสดงให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมาค่อนข้างต่ำ ซึ่งต่างจากการศึกษาของ กุสุมา ไสยรัตน์ และคณะ (2557) ที่พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาปัญหาอุทกภัย ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาอุทกภัยและให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน ทั้งการเข้าร่วมประชุมเพื่อวางแผนมีการเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ช่วยคิดแก้ไขปัญหา รับฟังความคิดเห็น มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ วนารัตน์ กรอิสราณกุล (2556) ที่กล่าวว่า ประชาชนมีส่วนร่วมต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำท่วม ซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อต้องการให้ภาครัฐป้องกันไม่ให้น้ำท่วมซ้ำในพื้นที่

3. แนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านโรงวัว พบว่า อยู่ในระดับน้อย สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชนในเขตพื้นที่สังคมเมืองสูง จึงส่งผลทำให้การให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการจากประชาชนไม่มากนัก ซึ่งอาจมีเพียงประชาชนแค่บางส่วนเท่านั้นที่ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการเพราะเป็นคนที่อยู่อาศัยในชุมชนตั้งแต่กำเนิด สะท้อนผ่านแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการภัยพิบัติของ เวชสุวรรณ อาจิวชัย (2558) ที่กล่าวถึง การบริหารจัดการสาธารณภัยหรือภัยพิบัติเป็นกระบวนการที่เปิดกว้าง 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมการบรรเทาการตอบสนอง และการกู้คืนการจัดการสาธารณภัยเป็นการป้องกันการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นการวางแผนเพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์สถานการณ์ตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุที่ต่อเนื่องจนครบกระบวนการ ทั้งนี้จากการศึกษาชุมชนบ้านโรงวัวแสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผ่านมามีแนวโน้มค่อนข้างต่ำ ซึ่งต่างจากการศึกษาของ มโนลี ศรีเปารยะ เพ็ญพงษ์ (2560) ที่กล่าวว่า การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ขาดการประสานงานทางด้านข้อมูลการแก้ไขปัญหา และความแม่นยำรวดเร็วในการแจ้งเตือนภัยจนเป็นเหตุอุทกภัยที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่เทศบาลนครหาดใหญ่เป็นจำนวนมูลค่ามหาศาลเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยโดยมุ่งเน้นการบูรณาการกับหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องพิจารณาถึงระบบนิเวศและเพื่อให้ท้องถิ่นมีข้อมูลในการแจ้งเตือนภัยที่แม่นยำและรวดเร็ว รวมทั้งเพื่อให้ประชาชนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่โดยเฉพาะพื้นที่เสี่ยงภัยมีแผนในการรับมืออุทกภัย และสามารถเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัยได้ทันท่วงที โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ และมีความแตกต่างจากการศึกษาของ เรืองฤทธิ์ ประเทียบอนิทร์ (2562) โดยพบว่า การบริหารจัดการสาธารณภัยต้องเป็นประโยชน์ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน และสร้างพื้นที่ให้เป็นท้องถิ่นที่ปลอดภัย โดยให้ความสำคัญกับหลักการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัยที่ประกอบด้วยการลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย ได้แก่ การป้องกัน การลดผลกระทบและการเตรียมความพร้อมควบคู่กับการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ การเผชิญเหตุ การวางแผนระยะยาว การบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่น และการบรรเทาทุกข์ รวมทั้งการฟื้นฟู การฟื้นฟูสภาพ การซ่อมสร้างให้ดีกว่าและปลอดภัยกว่าเดิม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. เทศบาลตำบลหนองหอยควรมีการรวมตัวและจัดตั้งเป็นเครือข่ายชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมเป็นการเฉพาะ เนื่องจากการรวมตัวกันดังกล่าวจะทำให้เกิดความเป็นทางมาขึ้น และทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการปัญหาน้ำท่วม และทำให้เกิดการเรียนรู้ตัวอย่างที่ดีในการจัดการปัญหาน้ำท่วมจากชุมชนด้วยกันเอง รวมทั้งเป็นการเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชนในการแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

2. เทศบาลตำบลหนองหอยควรมีการจัดทำแผนหรือโครงการรับมือภัยพิบัติน้ำท่วมอย่างต่อเนื่องทุกปี ไม่ว่าจะเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้และเตรียมการและการป้องกันปัญหาน้ำท่วม ทั้งนี้ ควรมีทั้งแผนหรือโครงการในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม

3. เทศบาลตำบลหนองหอยควรมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการปัญหาน้ำท่วม และจัดทำเป็นคู่มือหรือสื่ออื่น ๆ เช่น วีดิทัศน์ แผ่นพับ เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีในการเผยแพร่หรือเป็นต้นแบบการจัดการปัญหาน้ำท่วมที่ดีให้กับหน่วยงานอื่นที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วมเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงความพร้อมหรือศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมของแต่ละชุมชนเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากกว่าการศึกษาจากภาพรวมของชุมชน หมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง)

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่ชุมชนในจังหวัดเดียวกันและจังหวัดอื่นที่ประสบปัญหาน้ำท่วม เพื่อเป็นการค้นหารูปแบบและแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหรือตัวอย่างที่สามารถนำมาปรับใช้กับการจัดการปัญหาน้ำท่วมของชุมชน หมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง)

3. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ทางผู้วิจัยเห็นว่า ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสามารถทำการศึกษาค้นคว้าเชิงลึก ในการค้นหาประเด็นที่แตกต่างจากประเด็นการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณและสามารถนำมาเปรียบเทียบเพื่อที่จะได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและสามารถขยายผลในการหาแนวทางการป้องกันการเกิดอุทกภัยในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา ไสยรัตน์, จุฑามาศ ใจชม,ศุภรัตน์ เพชรวงษ์, พรเทพ แซ่ชีว และวราภรณ์ ศรีบุญ. (2557). การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอุทกภัยของประชาชนในหมู่ที่ 6 ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต*. 10(1). 149-161.
- กอบเกียรติ ผ่องพุฒิ, วีระศักดิ์ อุดมโชค, ธนพร สุปรีศศิลป์ และพงศกร จิราภรณ์คุปต์. (2552). *การขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วมของชุมชนและระบบเตือนภัยบริเวณลุ่มน้ำน่านตอนบน เพื่อการป้องกันอุทกภัยและดินถล่ม*. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กันต์ เอี่ยมอินทรา. (2559). *งานวิจัยแผนรับมือภัยพิบัติ เทศบาลนครเกาะสมุย*. [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิราภรณ์ ศรีคำ. (2547). *การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนวชิรวิทย์ระดับประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิวดา กมลเวช. (2554). *คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปาณิสรา บุญยรัตกลิน. (2558). การสังเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย และพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน. *วารสารพยาบาล*. 71(2). 38-47.
- พร้อมวิษญ์ อัครกฤษนาวิณ และเวชสุวรรณ อาจวิชัย. (2559). การบริหารจัดการสาธารณภัยโดยใช้แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและทุนทางสังคมเป็นฐาน. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 19. 122-145.
- มนัส สุวรรณ. (2548). *การตอบสนองต่อภัยพิบัติของประชาชน : บทวิเคราะห์กรณีประเทศไทย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มโนลี ศรีเปารยะ เพ็ญพงษ์. (2560). *บทเรียนจากประสบการณ์อุทกภัยต่อการเตรียมความพร้อมการป้องกันอุทกภัยในอนาคตของประชาชนบริเวณลุ่มแม่น้ำตาปิตอนล่าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. *วารสารวิทยาการจัดการ*. 4(1). 203-227.
- เรืองฤทธิ์ ประเทียอินทร์. (2562). *การบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาลตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- วนรัตน์ กรอิสานกุล. (2556). แนวทางการวางแผนด้านผังเมืองเพื่อรองรับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ:กรณีศึกษาปัญหาน้ำท่วมและแนวทางการจัดการน้ำท่วมในเขตผังเมืองรวมพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศิริพัชร วัชรภาสกร. (2556). การจัดการปัญหาน้ำท่วมและการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านนักกีฬาแหลมทอง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์.
- ศิริภา จันทรเกื้อ, พล เหลืองรังษี, วิภาวรรณ ศรีใหม่, ศรัณย์ภัทร เพชรรักษ์ ธารเทพ คุ่มครองเล็ก, อติสร สุวาลำ และไชฟูติน เปาะเสาะ. (2560). สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหา น้ำท่วมในพื้นที่เทศบาลตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 9. 20 - 21 กรกฎาคม 2561, 217-227.1
- สิริอร นิยมเดช. (2556). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินกิจกรรมตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปี 2555 บ้านหนองอ้อ หมู่ 3 ตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. [ปัญหาพิเศษมหาบัณฑิต]. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

กระบวนการสืบสานดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา
คณะรักศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

The process of inheriting folk music, Pad Kong Lanna.
the Rak Sil group, Muang Chiang Mai District,
Chiang Mai Province

นนท์ธิดา คำมะณี เอมมิกา ปะดี จิราวรรณ ดีมาก และรัฐคม ดีบู
Nonthicha Khamanee, Amika Padee, Jirawon Deemak and
Ratthakom Deeboo

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 15 สิงหาคม 2566

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 25 ตุลาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 28 พฤศจิกายน 2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสืบสานดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา คณะรักศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา 2) ปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา และ 3) กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ หัวหน้าคณะ ผู้สืบทอด และผู้เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 9 คน โดยมีเครื่องมือการวิจัย คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการการบรรยายและพรรณนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา (Descriptive analysis)

ผลวิจัยพบว่า กระบวนการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา คณะรักศิลป์ มีกระบวนการสืบทอดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะวง โดย นายสง ต่ายพูล (บุตร) ของพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล ผู้สืบทอดจากครูรอด อักษรทับ จากวังพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และคุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่ คณะรักศิลป์มีการบรรเลงที่ผสมผสานทั้งดนตรีไทย และดนตรีล้านนาเข้าด้วยกันจึงกลายเป็นเอกลักษณ์ของคณะรักศิลป์ที่โดดเด่น และยังมีบทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ด้วยการสอนให้กับเยาวชนหรือผู้ที่สนใจในดนตรีโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในการเรียน เพื่อสร้างอาชีพหารายได้ให้กับผู้รักในดนตรี โดยคณะรักศิลป์ให้ความสำคัญเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีปาดก้องล้านนาให้ยังคงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: ดนตรีพื้นเมือง ภูมิปัญญาล้านนา ปาดก้อง

ABSTRACT

The research on “the process of inheriting folk music, Pad Kong Lanna, the Rak Sil group, Mueang district, Chiang Mai province” has the objectives to study 1) the wisdom of folk music of Pad Kong Lanna 2) problems and obstacles in inheriting the wisdom of folk music, Pad Kong Lanna and 3) the process of inheriting folk music wisdom Pad Kong Lanna of Rak Sil group. The research sample were group leaders, inheritors, and related persons by using a purposive random method of 9 people, the research tool was an in-depth interview and analyzing the data by descriptive analysis the issues related to the study. The results showed that the folk music, Pad Kong Lanna, the Rak Sil group, had a unique inheritance process for the group, led by Mr. Suang Taipool (son) of Teacher Sawat Taipool, successor of Teacher Rod Aksornthap from the Palace of the Princess of Chao Dararasami and Khum Chao Luang Chiang Mai. The Rak Sil group integrates both Thai and Lanna music, thus becoming the distinctive identity of the Rak Sil group. In addition, it also plays a role in preserving the traditional Lanna music by teaching youth or those interested in music without charge in order to create a career for music enthusiasts. The Rak Sil group emphasize the protection of Pad Kong Lanna music ‘s culture, so that it continues to exist.

KEYWORDS: folk music, Lanna wisdom, Pad Kong

บทนำ

วงปี่พาทย์ล้านนาเป็นวัฒนธรรมดนตรีประเภทหนึ่งที่ปรากฏในดินแดนล้านนามาช้านาน ปรากฏชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า “ปาดก้อง” หรือ “วงปาด” เป็นวงดนตรีที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวล้านนา ดังจะพบว่าชาวล้านนาเอาปาดก้องเข้าไปประกอบแห่ในกิจกรรมทางพุทธศาสนา การแห่ประโคมพิธีกรรมอันเนื่องมาจากคติความเชื่อและพิธีกรรมใน การนับถือผี คือ พิธีพ่อนผีมด พิธีพ่อนผีเม็ง และพิธีพ่อนผีเจ้านาย และเสียงแห่ประโคมของปาดก้องเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของพิธีศพที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปาดก้องกับโครงสร้างของวัฒนธรรมล้านนาที่เชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่น

วงปาดก้องเป็นวงดนตรีพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตมาแต่อดีต แต่กำลังเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบอันเนื่องมาจากภัยคุกคามของการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมประกอบกับกระแสการพัฒนาปัจจุบัน ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ที่เป็นภัยคุกคามกับการดำรงอยู่ต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังถูกคุกคามจากกระแสพัฒนาดังกล่าวและส่งผลโดยตรงต่อผู้คนในปัจจุบันที่หันไปสนใจวัฒนธรรมอื่นมากขึ้นจนละเลยรูปแบบวัฒนธรรมเดิมของตน หากสถานการณ์ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะนี้ โดยปราศจากการช่วยเหลือและการดูแลอย่างจริงจัง โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐที่มีพลังอำนาจมากกว่าชุมชนท้องถิ่นที่ดูเหมือนอ่อนแอและปล่อยให้เป็นไปตามกระแสของสังคมเป็นผู้ปกป้องและแก้ปัญหาอยู่ฝ่ายเดียว หากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ในอนาคตปัญหาดังกล่าวคงกระทบกระเทือนต่อระบบโครงสร้างทางวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนไป ปาดก้องก็คงถูกปรับเปลี่ยนไปจนสูญเสียรูปแบบความหมายของความเป็นปาดก้องไปอย่างสิ้นเชิงและคงเรียกวงดนตรีแบบนี้ว่าปาดก้องอีกไม่ได้ (พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ, 2552)

คณะรักษาศิลปเป็นอีกคณะที่ใช้วงปาดในการบรรเลงตามงานต่าง ๆ และถือว่าเป็นคณะที่มีชื่อเสียงด้านการบรรเลงมาอย่างยาวนาน คณะรักษาศิลปเป็นทั้งผู้บรรเลงและผู้ถ่ายทอดให้กับผู้อื่นที่สนใจ โดยมีการเปิดรับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาด้านดนตรีปาดก้องโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย คณะรักษาศิลปมีผู้ก่อตั้งที่มีประวัติที่น่าสนใจ ดังนี้ นายสวัสดิ์ ต่ายพูล (ผู้ก่อตั้งคณะรักษ) เดิมถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก และได้รับการถ่ายทอดดนตรีปี่พาทย์มาจากบิดาของตนจึงมีความสนใจด้านดนตรีปี่พาทย์และสามารถบรรเลงได้อย่างไพเราะ ภายหลังได้ย้ายถิ่นฐานมายังจังหวัดเชียงใหม่ และได้เข้าเรียนปี่พาทย์ล้านนากับครูรอด อักษรทับ นายสวัสดิ์เดิมมีพื้นฐานการบรรเลงปี่พาทย์ไทยอยู่แล้วจึงสามารถบรรเลงปี่พาทย์ล้านนาได้อย่างชำนาญ จึงได้มีโอกาสได้ร่วมบรรเลงในคณะรักษบรรเลงของครูรอด อักษรทับ ภายหลังจึงได้มาจัดตั้งคณะรักษาศิลปของตน เปรียบได้ว่าพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูลมีความชำนาญทั้งดนตรีไทยและดนตรีล้านนา หลังจากก่อตั้งคณะรักษาศิลปทำให้ฝีมือการบรรเลงของคณะได้แพร่หลายจึงทำให้คณะรักษาศิลปมีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก ปัจจุบันคณะรักษาศิลปมีผู้สืบทอดต่อกันมาจกนายสวัสดิ์ ต่ายพูล คือ นายสง ต่ายพูล ผู้เป็นบุตร และปัจจุบันเป็นหัวหน้าคณะ รวมทั้งยังมีสมาชิกที่ได้รับการถ่ายทอดจากนายสง ต่ายพูล อีกหลายท่าน คณะรักษาศิลปมีเอกลักษณ์ในการถ่ายทอด เนื่องจากพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล ได้เรียนปี่พาทย์ไทยมาก่อนจึงจะต่อเพลงไทยให้กับผู้เรียนก่อนที่จะเป็นเพลงพื้นเมือง เพราะหากบรรเลงเพลงไทยได้

จะทำให้สามารถบรรเลงเพลงพื้นเมืองได้ง่ายขึ้น ปัจจุบันมีวัฒนธรรมดนตรีใหม่ ๆ เข้ามาจึงทำให้การบรรเลงดนตรีพื้นเมืองตามงานพิธีกรรมต่าง ๆ ลดความนิยม ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาดนตรีก็ลดลง และผู้ที่สนใจสืบทอดเอกลักษณ์ของคณะรักศิลป์ได้ลดจำนวนลง ด้วยความสำคัญของคณะรักศิลป์ที่มีประโยชน์ต่อดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนาในด้านประวัติศาสตร์ป่าดงและด้านการสืบทอด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา รวมถึงกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนาของคณะรักศิลป์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงในอนาคตต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการมีส่วนร่วมสามารถนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นำมาเป็นแนวคิดในการอธิบายถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของสมาชิกคณะรักศิลป์ ในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา 2) แนวคิดภูมิปัญญาล้านนา เพื่อนำมาศึกษาความสำคัญของภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา โดยนำมาเป็นแนวคิดในการอธิบายถึงองค์ประกอบของประวัติภูมิปัญญาป่าดงล้านนาของคณะรักศิลป์ 3) แนวคิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาศึกษากระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมของภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา และ 4) แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาควิทยา นำมาเป็นแนวคิดในการอธิบายถึงองค์ประกอบของเครื่องดนตรีและเพลงที่ใช้ในการบรรเลงดนตรีป่าดงล้านนาของคณะรักศิลป์

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนา
3. เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงล้านนาของคณะรักศิลป์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบและประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการลงภาคสนามโดยการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ สมาชิกคณะรักศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 13 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มประชากรโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 9 คน ได้แก่ หัวหน้าวงปาดก้อง จำนวน 1 คน สมาชิกภายในวงปาดก้องของคณะรักศิลป์ตามตำแหน่งเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง จำนวน 6 คน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับคณะรักศิลป์ จำนวน 2 คน ดังนี้ 1. นายสงว ต่ายพูล (หัวหน้าวง) 2. นายสว่าง ต่ายพูล (สมาชิก) 3. นางสาวชนิดสิริ ต่ายพูล (สมาชิก) 4. นายพงษ์พัฒน์ ศรีปัญญา (สมาชิก) 5. นายชีวันย์ ปัญญาวงศ์ (สมาชิก) 6. นายอำนาจ พึ่งพันธ์ (สมาชิก) 7. นายบรรจง สุทธิพราหมณ์ (สมาชิก) 8. นายอุทัย ทองจันทร์ (ผู้ที่เกี่ยวข้อง) และ 9. นายอุดม หลีตระกูล (ผู้เกี่ยวข้อง)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและอนุรักษ์ดนตรีพื้นเมือง และการเก็บข้อมูลภาคสนามผ่านการสังเกต สัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากที่สุด โดยแบบสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลและประวัติความเป็นมาของดนตรีพื้นเมืองปาดก้อง

ตอนที่ 3 ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา

ตอนที่ 4 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วนำมาสังเคราะห์และสรุปผล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยการถอดเทปบันทึกคำสัมภาษณ์ประโยคต่อประโยคแล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Thematic Analysis) โดยการจัดกลุ่มเนื้อหาหลักที่มีความหมายสอดคล้องใกล้เคียงกันและตัดข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออก เพื่อนำมาเรียบเรียงตอบคำถามตามประเด็นปัญหาวิจัย โดยจัดทำตารางรายละเอียด ทำการสรุปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และนำมาอภิปรายผลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์

จากการสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร พบว่า มีหลักฐานที่พบจากศิลาจารึกวัดพระยืน พ.ศ. 1913 หลักที่ 62 จังหวัดลำพูน บันทึกเหตุการณ์ที่ พระเจ้ากือนา กษัตริย์องค์ที่ 8 ของเมืองเชียงใหม่ ประมาณปี พ.ศ. 1910 - 1913 ได้จัดขบวนต้อนรับพระสุเมนะเถระ ซึ่งได้นิมนต์มาเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เชียงใหม่ เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า “พาทย์” เป็นวงดนตรีที่ประกอบด้วย แนน (ปี่) ข้องวง กลอง ฉาบ (นักดนตรีพื้นเมืองเรียกว่า สว่า) ฉิ่งเมือง (นักดนตรีเรียกว่า ลั้ง) พาทย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “วงปาด” เป็นวงดนตรีที่มีบทบาทในสังคมล้านนามาเป็นเวลายาวนาน (ประชุม บุญน้อม และคณะ, 2543)

นับตั้งแต่ช่วงสมัยของพระราชายา เจ้าดารารัศมี ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า ได้ทรงรับครูรอด อักษรทับ เข้ามาเป็นครูดนตรีในปี พ.ศ. 2458 พร้อมกับภรรยา คือ ครูชั้น ซึ่งเป็นคนร้อง สำหรับประวัติของครูรอด อักษรทับ พื้นเพเดิมเป็นชาวเมืองอ่างทอง เป็นนักดนตรีที่บุรพาภิรมย์เมื่ออายุครบ 20 ปี (พ.ศ. 2451) ที่วังบูรพาภิรมย์เอง ครูรอด อักษรทับ ได้ศึกษาดนตรีไทยเพิ่มเติมกับครูหลวงประดิษฐ์ไพเราะ เมื่อสมเด็จพระบรมวงศ์เธอฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทรงมีพระประสงค์จะตั้งวงดนตรีไทย หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้คัดตัวนายรอด อักษรทับ ขึ้นถวาย โดยทำหน้าที่ตีระนาดหน้าห้องพระบรรทม ต่อมาได้สร้างวังที่บางคอแหลม นายรอด อักษรทับ จึงได้เป็นนักดนตรีที่วังบางคอแหลม โดยศิษย์ของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ จากวงวังบางคอแหลมที่ต่อมามีชื่อ ได้แก่ ครูรวม พรหมบุรี ครูองค์การ กลีบขึ้น และครูรอด อักษรทับ เป็นต้น ราว พ.ศ. 2454 ครูรอด ได้สมรสกับครูชั้น สุนทรวาทิน คนร้องของบ้านพาทย์โกสธ มีธิดาคนแรก คือ ครูฉนิต อักษรทับ เกิดในปี พ.ศ. 2456 จนกระทั่งขึ้นมาเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2458 และเข้าเป็นครูดนตรีในคุ้มของพระราชายา เจ้าดารารัศมี นอกจากนี้ปรากฏว่า ได้มีครูดนตรีไทยจากกรุงเทพฯ ขึ้นมาช่วยงานดนตรีครูรอด อักษรทับ หลายคน เช่น ครูฉัตร สุนทรวาทิน ครูช่อ สุนทรวาทิน ครูสงัด และครูลมูล ยมะคุปต์ ภายหลังครูดนตรีหลายท่านได้นำผลงานทางดนตรีนาฏศิลป์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ไปเผยแพร่ที่กรุงเทพฯ ดังที่ปรากฏในหนังสือที่ระลึกงานศพ ครูลมูล ยมะคุปต์ ว่าเจ้าแก้วนวลรัฐผู้ครองนครเชียงใหม่ ทรงมีพระประสงค์ที่จะหาครูปี่พาทย์ไปปรับปรุงวงดนตรี หลวงประดิษฐ์ไพเราะ จึงได้แนะนำนายสงัด ยมะคุปต์ ผู้มีฝีมือสามารถบรรเลงเครื่องดนตรีได้ทุกชิ้น ทำให้นางลมูลซึ่งเป็นภรรยาได้มีโอกาสติดตามสามีขึ้นไปเชียงใหม่ และได้รับพระกรุณาจากเจ้าแก้วนวลรัฐและพระราชายาเจ้าดารารัศมี ให้เป็นครูนานาฏศิลป์ ขณะที่อยู่ในคุ้มเจ้าหลวงได้ปรับปรุงวงดนตรีปี่พาทย์ และเริ่มมีนักดนตรีจากคุ้มแยกย้ายมาต่างจังหวัด เช่น ครูสิงห์คำ มาคำจันทร์ ลูกศิษย์ครูรอด อักษรทับ ได้ย้ายมาอยู่ที่ลำปาง และที่ร่วมบรรเลงกับนักดนตรีปาดก้องท้องถิ่น ครูเต้า ไชยรุ่งเรือง ทำให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมดนตรีภาคกลางมารวมเข้ากับดนตรีล้านนาได้อย่างลงตัว จวบจนถึงทุกวันนี้ (อุทาน บุญเมือง, เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, และ สุชาติ แสงทอง, 2561)

ความแตกต่างระหว่างดนตรีพื้นเมืองปาดก้องและเพลงพื้นเมืองในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะรักศิลป์ ผู้สืบทอด และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ดนตรีปาดก้องในสมัยก่อนกับปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกัน สมัยก่อนการบรรเลงจะมีลูกเล่นน้อยกว่าปัจจุบัน ปัจจุบันมีเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมบรรเลงก็ปรับเปลี่ยนวิธีการเล่นให้สนุกสนานไปตามวัย มีการนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาใช้ร่วมบรรเลงเพื่อให้เกิดเสียงความไพเราะที่แปลกใหม่เป็นการผสมผสานกันระหว่างเครื่องดนตรีปาดก้องกับเครื่องดนตรีสากลได้อย่างลงตัว มีการนำเพลงที่กำลังได้รับความนิยมมาบรรเลงเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน

เครื่องดนตรีสมัยก่อนไม่มีแบบตัวอย่างให้ทำตามหรือไม่มีการกำหนดลักษณะที่เป็นมาตรฐานให้ทั้งเครื่องกลมกลืนกัน สมัยก่อนการทำระนาดรางทำไปอีกแบบหนึ่งและผืนอีกแบบหนึ่ง สมัยก่อนการทำเครื่องดนตรีนิยมทำแบบเรียบ ๆ ไม่นิยมแกะลายเพื่อความสวยงามอย่างในปัจจุบัน เช่น ฆ้องวง ในสมัยก่อนรางโค้ง ซึ่งทำมาจากหวายหรือเหล็กเส้นเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันจึงมีการเพิ่มลวดลายและติดทองให้สวยงาม ปัจจุบันมีการปรับวงให้เหมือนดนตรีปี่พาทย์ภาคกลางเพื่อให้ได้เสียงที่ไพเราะมากขึ้น มีวิธีการบรรเลงที่เป็นแบบแผน และมีการผสมผสานระหว่างเพลงพื้นเมืองกับเพลงไทยเพื่อให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การเรียนหรือการบรรเลงสมัยก่อนจะไม่มีโน้ตให้อ่าน จะเป็นการจำตำแหน่งเสียงโดยการดู ฟัง และจำ สมัยก่อนจะเป็นการลักจำจากการดูเมื่อพ่อครูสอนให้จะเป็นการสอนแบบตัวต่อตัว คือมีการจับมือตี ตีให้ดูแล้วให้ศิษย์ตีตามตน จึงเป็นการฝึกความจำและสามารถแปลทางได้ตลอด ปัจจุบันมีการพัฒนาการเรียนการสอนเกี่ยวกับโน้ตเพลง มีผู้มีความรู้เขียนโน้ตเพลงแต่ละเพลงไว้เมื่อมีโน้ตเพลงเข้ามาทำให้การเรียนการสอนหรือการบรรเลงเป็นไปได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น สามารถนำกลับไปเล่น ฝึก และเรียนที่บ้านเองได้

องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา

นายสง ต่ายพูล (หัวหน้าคณะรักศิลป์) และนายอุดม หลีตระกูล (ผู้เกี่ยวข้องร่วมบรรเลงกับคณะรักศิลป์) ซึ่งทั้งสองท่านใช้เครื่องดนตรีแน้น้อย (แนเล็ก) ในการบรรเลง กล่าวว่า แน้น้อย (แนเล็ก) เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ทำหน้าที่เป็นเครื่องนำอีกชิ้นหนึ่งในวงปาดก้อง เป็นเครื่องเป่าประเภทลิ้นคู่ ด้วยการกลึงจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ ไม้พุง โดยกลึงให้มีขนาดความยาวไม่เกิน 25 เซนติเมตร และเหลาเป็นรูปทรงกรวย ปลายด้านหนึ่งใหญ่และอีกด้านหนึ่งเล็ก ด้านที่ใหญ่กว่ามีโลหะทำเป็นทรงกรวยทำขึ้นจากทองเหลืองครอบเป็นลำโพง ด้านที่เล็กจะมีรูเสียบท่อโลหะกลมยาว ซึ่งมีลิ้นที่ทำจากใบตาลสองชิ้นประกอบอยู่และผูกเชือกจนแน่น โดยเรียกโลหะนี้ว่า “หลี่” บนเลาของแน้น้อยเจาะรูปิด และเปิดเสียงทั้งหมด 6 หรือ 7 รู แล้วแต่ท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่จะนิยมเจาะรูปิดเปิดเสียง 7 รู รูปแบบการวางมือและนิ้วของแน้น้อยจะปิด 4 นิ้ว เป็นเสียงซอล ปิดทั้ง 7 นิ้ว เป็นเสียงเร โดยแน้น้อยใช้บรรเลงดำเนินทำนองในวงปาดก้อง การบรรเลงของแน้น้อยเมื่อประสมวงจะหน้าที่เป็นผู้นำวง (สง ต่ายพูล, อุดม หลีตระกูล, 2565)

ภาพที่ 1 แนน้อย (แนเล็ก)

นางสาวชนิดสิริ ต่ายพูล (ผู้สืบทอดจากพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล ผู้เป็นบิดา) ผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่ กล่าวว่า “ฆ้องวงใหญ่จะมีส่วนประกอบ ได้แก่ รานฆ้อง รานฆ้องทำด้วยหวาย 4 เส้นดัดโค้งเป็นวงกลม โดยใช้ 2 เส้นแรกดัดเป็นโค้งเป็นวงนอก และอีก 2 เส้นดัดโค้งเป็นวงใน ยึดติดกับลูกมะหวด ซึ่งลูกมะหวดทำด้วยไม้กลึงให้กลมเป็นลอนขนานด้วยลูกแก้ว หัวท้ายบากและปาดโค้งรับกับต้นหวายเป็นระยะตลอดทั้งวง ลูกฆ้องทำด้วยโลหะที่เรียกว่าทองเหลือง โดยหลอม ดี และกลึงเป็นลูก ๆ ทรงกลม ด้านบนกลึงตรงกลางให้นูนเป็นปุ่มเรียกว่า ปุ่มฆ้องสำหรับตีให้เกิดเสียง ด้านข้างกลึงเป็นขอบปุ่มลงเรียกว่า ฉัตร เพื่อให้เสียงดังกังวานยาวขึ้น โดยที่ฉัตรจะเจาะรู 4 รูสำหรับร้อยหนังเลียด ซึ่งทำด้วยหนังเส้นเล็กร้อยผ่านรูที่ฉัตรไปผูกยังสะพานหนู ในหนึ่งวงจะมี 16 ลูก ลดหลั่นกันตามลำดับ แต่ละลูกจะติดตะกั่วผสมขี้ผึ้งใต้ปุ่มฆ้องเพื่อให้ได้เสียงสูงต่ำเรียงตามลำดับ 16 เสียง ลูกที่มีเสียงต่ำสุดจะเรียกว่า ลูกทวน และลูกที่มีเสียงสูงสุดจะเรียกว่า ลูกยอด ไม้ตีฆ้องก้านทำด้วยไม้ไผ่เหลาให้กลมเล็กยาวพอประมาณ ไม้ที่ตีนิยมไม้ที่มี 5 ข้อ ขึ้นไปจนถึง 9 ข้อ หัวไม้ทำด้วยหนังช้าง ดัดเป็นวงกลม หุบลายบานเป็นขอบเล็กน้อยเพื่อให้นุ่มสำหรับตีลงที่ปุ่มฆ้องได้เสียงที่นุ่ม ไพเราะ ปัจจุบันหนังช้างหายาก จึงได้ใช้ไม้ฆ้องที่หัวพันด้วยผ้าเคียนด้วยด้ายสีต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่ประณีตสวยงาม” (ชนิดสิริ ต่ายพูล, 2565)

ภาพที่ 2 ฆ้องวงใหญ่

นายพงษ์พัฒน์ ศรีปัญญา (ผู้สืบทอดจากนายสง ต่ายพูล หัวหน้าคณะ) และนายอุทัย ทองจันทร์ (ผู้เกี่ยวข้องร่วมบรรเลงกับคณะรักศิลป์) ซึ่งใช้ระนาดเอกในการบรรเลง กล่าวว่า “ระนาดเอก ประกอบด้วย รางระนาด ผืนระนาด และไม้ระนาด ในส่วนของผืนระนาด ประกอบด้วย ลูกระนาด ซึ่งทำจากไม้ชิงชันหรือไม้แก่น เช่น ไม้ไผ่บง ไม้มะหาด และไม้พยุง จะได้ผืนระนาดไม้เนื้อแข็ง ให้เสียงที่แกร่งและดังคมชัดเหมาะสำหรับการบรรเลงในวงปี่พาทย์ไม้แข็ง ส่วนผืนระนาดที่ทำจากไม้ไผ่จะให้เสียงที่นุ่มนวลเหมาะสำหรับวงปี่พาทย์ไม้นวม และวงปี่พาทย์ผสมเครื่องสาย โดยมีลูกระนาดมีทั้งหมด 21 - 22 ลูก โดยลูกที่ 22 มีชื่อเรียกว่า ลูกหลักหรือลูกหลิบ ซึ่งท้องของลูกระนาดจะคว้านและใช้ซี่ผึ้งผสมกับตะกั่วถ่วงเพื่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเสียง ลูกระนาดทั้งหมดจะถูกเจาะรูเพื่อร้อยเชือกและแขวนบนรางระนาด ราง เป็นส่วนที่เป็นกล่องเสียงของระนาด ทำให้หน้าที่อุ้มเสียง นิยมทำด้วยไม้สักและทาดด้วยน้ำมันขัด ไม้ระนาด เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้เกิดเสียง โดยตรง มี 2 ชนิด คือ ไม้แข็งและไม้นวม ไม้แข็งพันด้วยผ้าอย่างแน่น และชุบด้วยรักจนเกิดความแข็งเวลาตีจะมีเสียงดังและคมชัด ส่วนไม้นวมเป็นไม้ตีระนาดที่พันจากผ้าและใช้ด้ายรัดหลาย ๆ รอบเพื่อความสวยงาม มีเสียงนุ่มนวล” (พงษ์พัฒน์ ศรีปัญญา, อุทัย ทองจันทร์, 2565)

ภาพที่ 3 ระนาดเอก

นายชีวันย์ ปัญญาวงศ์ (ผู้สืบทอดจากนายสง ต่ายพูล หัวหน้าคณะ) ผู้บรรเลงฆ้องวงเล็ก กล่าวว่า “ฆ้องวงเล็กเป็นเครื่องดนตรีประเภทตี มีลักษณะเหมือนกับฆ้องวงใหญ่แต่ลูกฆ้องมีขนาดเล็กกว่า มีลูกฆ้อง 18 ลูก โดยที่เสียงต่ำที่สุด ซึ่งเรียกว่า “ลูกทวน” เทียบได้ใกล้เคียงกับเสียง “ที” ของสากลและไล่เสียงสูงขึ้นเรียงลำดับขึ้นไปจนถึง “ลูกยอด” (เสียง “มี” แตกต่างกับฆ้องวงใหญ่ 1 ช่วงเสียง) ซึ่งอยู่ทางขวาสุด ทำให้เกิดเสียงที่สูงไพเราะ และสดใส ดำเนินทำนองถี่กระชั้น สอดแทรกไปกับฆ้องวงใหญ่ บรรเลงทำนองรองคล้ายระนาดเอก แต่ตีเก็บถี่กว่าระนาดเอก

ภาพที่ 4 ข้องวงเล็ก

นายสว่าง ต่ายพูล (ผู้สืบทอดจากพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล ผู้เป็นบิดา) ผู้บรรเลงระนาดทุ้ม กล่าวว่า ระนาดทุ้มจะใช้ไม้ชนิดเดียวกันกับระนาดเอก ลูกระนาดทุ้มจะมีจำนวน 17 หรือ 18 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 42 ซม. กว้าง 6 ซม. และลดหลั่นลงมาถึงลูกยอด ที่มีขนาดยาว 34 ซม. กว้าง 5 ซม. รางระนาดทุ้มนั้นประดิษฐ์ให้มีรูปร่างคล้ายหีบไม้ แต่เว้าตรงกลางให้โค้ง โดยมีโคนปิดหัวท้ายเพื่อเป็นที่แขวนผืนระนาดนั้น ถ้าหากวัดจากโคนด้านหนึ่งไปยังโคนอีกด้านหนึ่ง รางระนาดทุ้มจะมีขนาดยาวประมาณ 124 ซม. ปากรางกว้างประมาณ 22 ซม. มีเท้าเตี้ยรองรับ 4 มุมราง” (สว่าง ต่ายพูล, 2565)

ภาพที่ 5 ระนาดทุ้ม

กลองเต่งถึงมีลักษณะเหมือนตะโพนมอญที่ใช้ในวงปี่พาทย์ภาคกลาง หุ่นของกลองจะคล้ายกับตะโพนเครื่องดนตรีภาคกลาง ตรงกลางป่อง (ยาวประมาณ 70 ซม.) นิยมทำด้วยไม้สักหรือไม้ขนุน คว้านเนื้อไม้ข้างในออกเป็นกลองเสียง ด้วยการคว้านเนื้อไม้ออกให้เป็นโพรงในหุ่นกลอง ใช้หนังวัวซึ่งปิดทั้งสองหน้าและรั้งให้หน้าตึงด้วยเส้นหวาย หนัง หรือเชือกไนลอน ตามแต่ความสะดวกและความนิยม สามารถตีแรงเสียงได้ตามความต้องการ โดยรอบ (หน้าใหญ่ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 42 ซม. หน้าเล็ก ประมาณ 35 ซม.) จากนั้นจึงนำหุ่นกลองมาวาง

แล้วผูกติดกับเท้า บริเวณหน้ากลองจะทำการถ่วงหน้าเพื่อให้เกิดเสียงก้องกังวานไพเราะด้วยวัสดุที่เรียกว่า “จ่ากลอง”

ภาพที่ 6 กลองเต่งถึง

กลองป่งโป้งมีลักษณะของหุ่นกลองคล้ายกับกลองตะโพนของภาคกลาง หุ่นกลองมักทำด้วยไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ ไม้มะค่า หรือไม้เนื้อแข็งอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น โดยโยงรัดหน้ากลองทั้งสองด้วยสายหนังหรือเชือก เพื่อดึงแรงเสียงโดยโยงรัดโอบรอบหุ่นกลอง และวางกลองป่งโป้งในแนวนอนโดยมีเท้ารองรับเช่นเดียวกับกลอง ตะโพน หน้ากลองด้านใหญ่วัดเส้นผ่านศูนย์กลางได้ประมาณ 23 - 25 ซม. ส่วนหน้าเล็กประมาณ 19 - 21 ซม. หุ่นกลองยาวประมาณ 45 - 47 ซม. และความสูงจากพื้นประมาณ 40 - 43 ซม. ก่อนการตีจะต้องถ่วงหน้ากลอง ด้วย “จ่า”(กาวผสมดินน้ำมันเป็นก้อน ใช้สำหรับถ่วงเสียงกลอง) (สนั่น ธรรมธิ, 2550)

ภาพที่ 7 กลองป่งโป้ง

นายอำนาจ พิงพันธุ์ (ผู้สืบทอด) ผู้บรรเลงแนหลวง (แนใหญ่) แนหลวงเป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า ที่บรรเลงร่วมกับแนหน้อย (แนเล็ก) เป็นเครื่องเป่าประเภทลิ้นคู่ แต่มีขนาดใหญ่กว่า กลึงด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ และไม้พยุง โดยกลึงให้มีขนาดความยาวไม่เกิน 40 เซนติเมตร ลักษณะเหมือนแนหน้อย ทุกประการ มีการเจาะรูแนเปิดปิดเสียง 7 รู มีขนาดยาวกว่าแนหน้อย ลำโพงที่ทำจากทองเหลืองมีขนาดใหญ่กว่า

เสียงที่ต่ำสุดของแนหลวงจะเป็นเสียงคู่ 5 ของเสียงต่ำสุดของแนหน้อย คือ หากแนหลวงเป่าเสียงซอล แนหน้อยจะต้องเป่าเสียงเร จึงจะทำให้เสียงของทั้งสองแนถึงจะเท่ากันพอดี

ภาพที่ 8 แนหลวง

รูปแบบ เทคนิค และลักษณะการบรรเลงแต่ละเครื่องดนตรีพื้นเมืองป่าดงก่อล้านนา

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าวง ผู้สืบทอด และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า เทคนิคการบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละประเภทจะมีรูปแบบ เทคนิค และลักษณะวิธีการเล่นไม่เหมือนกัน เช่น แนหน้อย ในการบรรเลงแนหน้อยจะเป่าแบบมีลูกเล่น ปรับทำนองให้เหมาะกับงานนั้น ๆ เช่น งานศพจะเป่าให้เศร้าสลด งานมงคลก็เป่าให้หวานซึ่งเฮฮาครื้นเครง เป็นต้น อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับโอกาสที่บรรเลงว่างานนี้ต้องใช้เพลงประเภทใด เช่น งานสมรส งานมงคลจะต้องเลือกเพลงที่เป็นมงคล เช่น งานปอยหลวงเพลงที่ใช้บรรเลง เพลงประสาธไหว เพลงเทพีเชียงใหม่ เพลงสร้อยเวียงพิงค์ เป็นต้น ส่วนงานศพจะบรรเลงเพลงเศร้า ๆ เช่น เพลงมอญยกศพ เพลงมอญดูดาว เพลงธรณีกรรแสง เป็นต้น หรืออาจจะมีเพลงลูกทุ่งสตริงเข้ามาผสมด้วย โดยเพลงที่เลือกนำมาบรรเลงต้องเป็นเพลงที่เหมาะสมกับสถานการณ์ เหมาะสมกับงาน และลักษณะวิธีการบรรเลง เช่น งานพิธีบวงสรวงเพลงจะมีลักษณะวิธีการบรรเลงแบบนุ่มนวล เป็นต้น

บทบาทสำคัญต่อสังคมล้านนาในปัจจุบันของคณะรักศิลป์

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าวงและผู้สืบทอดคณะรักศิลป์ พบว่า “คณะรักศิลป์มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์เพลงพื้นเมืองล้านนามาหลายสมัย สมัยพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล เป็นผู้ดูแลวง มักจะได้รับหน้าที่นำวงแห่ของคณะรักศิลป์ไปบรรเลงเพื่อรับเสด็จอยู่บ่อยครั้ง และยังรับงานที่ไม่หวังผลเป็นเงินหรือที่เรียกว่า งานช่วยไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานบุญ งานพิธีกรรมต่าง ๆ คณะรักศิลป์จะไปบรรเลงด้วยความเต็มใจ และยังมีบทบาทในการอนุรักษ์ดนตรีพื้นเมืองและดนตรีไทย ด้วยการเปิดทำการสอนดนตรีไทย/ล้านนาให้กับเยาวชนที่สนใจ

ณ บ้านของตนเอง โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย จึงทำให้คณะรักศิลป์จึงมีบทบาทในการอนุรักษ์และถ่ายทอดเกี่ยวกับด้านดนตรีพื้นเมืองและดนตรีไทยเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป” (สงว ต่ายพูล, 2565)

2. ปัญหาอุปสรรค ในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์

การขาดแคลนผู้สืบทอด

สมาชิกคณะรักศิลป์ส่วนใหญ่กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า คณะรักศิลป์ไม่พบปัญหาการขาดผู้สืบทอดเนื่องจากในปัจจุบันยังคงมีเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในดนตรีพื้นเมืองล้านนาและได้เข้ามาเรียนกับคณะรักศิลป์อย่างต่อเนื่อง เด็ก ๆ ที่มาเรียนมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ด้านดนตรีพื้นเมือง และมีทักษะความสามารถเป็นพื้นฐาน ทำให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สืบทอดได้อย่างเต็มที่ ซึ่งถือว่าคณะรักศิลป์ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา นอกจากนี้ยังมีบุตรของพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล ที่สามารถสืบทอดคณะรักศิลป์ในอนาคต ได้แก่ นายสงว ต่ายพูล นายสว่าง ต่ายพูล นายสุวิทย์ ต่ายพูล และนางสาวชนิดสิริ ต่ายพูล

ในขณะที่สมาชิกบางส่วนมีความเห็นแตกต่างในเรื่องปัญหาขาดแคลนผู้สืบทอด เนื่องจากปัจจุบันมีคณะที่ตั้งวงขึ้นมาใหม่มากมายจึงทำให้ผู้สนใจมีตัวเลือกว่าการต้องการและสนใจที่ไปจะเรียนที่คณะไหนได้ตามความสมัครใจ ซึ่งคณะรักศิลป์ได้ทำหน้าที่ในการสอนกลุ่มเด็กและเยาวชนมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันแต่คณะรักศิลป์กลับไม่เป็นที่รู้จักในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่เท่ากับวงอื่น ๆ จึงเป็นสาเหตุทำให้ขาดแคลนผู้สืบทอด

การขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอก

สมาชิกในคณะรักศิลป์ทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า คณะรักศิลป์มีปัญหาการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอก เนื่องจากขาดบุคคลหรือหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุน เช่น งบประมาณในการซ่อมแซมเครื่องดนตรีเมื่อเครื่องดนตรีชำรุด การสนับสนุนการถ่ายทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองล้านนาให้กับสาธารณชนให้ได้เห็นหรือได้รับรู้ เป็นต้น ถึงแม้คณะรักศิลป์จะได้รับเงินค่าจ้างจากการไปบรรเลงในงานต่าง ๆ ที่ติดต่อเข้ามาแต่ไม่เพียงพอต่อการซ่อมแซมเครื่องดนตรีได้ทุกชนิด สามารถซ่อมได้เพียงเครื่องดนตรีที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น การจ้างงานคณะรักศิลป์จะติดต่อประสานงานกับหัวหน้าคณะ (สงว ต่ายพูล) การคิดค่าจ้างจะต้องคิดค่าจ้างนักดนตรี 400 – 500 บาท/คน ค่าเดินทางตามระยะทาง และราคาในการจ้างประมาณ 4,000 – 6,000 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทาง ประเภทงาน และขนาดของวง หากหักค่าใช้จ่ายทั้งหมดแล้วจะเหลือค่าจ้าง 2,000 – 3,000 บาท ซึ่งไม่เพียงพอต่อการซ่อมแซมและบำรุงเครื่องดนตรีภายในคณะได้ทุกชนิด จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

การขาดแคลนผู้ชำนาญการทางด้านดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา

สมาชิกคณะรักศิลป์ส่วนใหญ่กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “คณะรักศิลป์ไม่ประสบปัญหาการขาดแคลนผู้ชำนาญการทางด้านดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา เนื่องจากสมาชิกในคณะรักศิลป์สามารถบรรเลงได้ทุกเครื่องดนตรี เมื่อหัวหน้าคณะหรือผู้ชำนาญด้านดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาภายในคณะติดภารกิจ นักดนตรีภายในวงสามารถถ่ายทอดความรู้แทนได้ เพราะนักดนตรีภายในคณะถูกฝึกให้สามารถบรรเลงได้ในทุกเครื่องดนตรี”

ในขณะที่สมาชิกบางท่านเห็นว่า การที่สมาชิกคณะรักศิลป์สามารถบรรเลงได้ทุกเครื่องดนตรีนั้นสามารถถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีปาดก้องได้เพียงแค่วิธีการบรรเลงและการถ่ายทอดเพลงต่าง ๆ แต่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของดนตรีปาดก้องได้ จึงอาจทำให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาไม่ได้ทราบถึงประวัติของดนตรีที่ตนนั้นกำลังบรรเลง จึงนำไปสู่ปัญหาในด้านประวัติของดนตรีปาดก้องล้านนาผิดเพี้ยนและอาจนำไปสู่การสูญหายได้ การที่คณะรักศิลป์มีผู้ชำนาญการด้านดนตรีปาดก้องล้านนาที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้ครบองค์ความรู้ นั้น ถือเป็นปัญหาการขาดแคลนผู้ชำนาญการทางด้านดนตรีปาดก้อง

การขาดการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

สมาชิกคณะรักศิลป์ทุกคนกล่าวว่าเป็นเสียงเดียวกันว่า “คณะรักศิลป์ประสบปัญหาการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากสมาชิกคณะรักศิลป์ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุจึงไม่ถนัดหรือมีความรู้ด้านเทคโนโลยีมากนักจึงทำให้มีการประชาสัมพันธ์วงน้อยมาก สมาชิกคณะรักศิลป์จึงมีความคิดเห็นที่ตรงกันว่าปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญเพราะคณะรักศิลป์ขาดการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองล้านนา”

การขาดแคลนสถานที่ฝึกซ้อม อุปกรณ์ และเครื่องดนตรี

สมาชิกคณะรักศิลป์ทุกคนกล่าวว่าเป็นเสียงเดียวกันว่า คณะรักศิลป์ประสบปัญหาการขาดแคลนสถานที่ฝึกซ้อม อุปกรณ์ และเครื่องดนตรี เนื่องจากสถานที่ฝึกซ้อมของคณะรักศิลป์เป็นพื้นที่บ้านของนายสง ต่ายพูล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ชุมชน ดังนั้น การซ้อมวงแต่ละครั้งจะก่อให้เกิดเสียงดัง และการซ้อมวงปาดก้องแบบครบวงได้ก่อให้เกิดปัญหากับคนในชุมชนได้ เมื่อก่อนคณะรักศิลป์เคยประสบปัญหาโต้เถียงกับคนในชุมชน ดังนั้นหากต้องการซ้อมจึงทำให้ไม่สามารถซ้อมแบบครบวงได้

3. กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์

ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ในอดีตการต่อเพลงเป็นการต่อแบบตัวต่อตัว ฝึกการจับไม้ จับมือตี ผู้สอนจะตีให้ดู ฟัง และจำให้ได้ว่า ตีอย่างไร เสียงเป็นอย่างไร เพลงแบบนี้จะบรรเลงแบบไหน ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดที่จะต้องใช้เวลาจำ เพราะไม่มีโน้ตให้ดู ปัจจุบันได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยการสอนแบบมีโน้ตเพลง ทำให้จำได้ง่ายและรวดเร็ว โดยผู้เรียนสามารถดูโน้ตเพลงได้ตลอด ทำให้การสอนดำเนินไปแบบรวดเร็ว ดังนั้น ในอนาคตสมาชิกคณะรักศิลป์ มีความเห็นตรงกันว่า การถ่ายทอด การเรียนรู้ และการต่อเพลงคงไม่จำเป็นที่ผู้เรียนต้องนั่งเรียนกับครูโดยตรง แต่จะเป็นการเรียนผ่านสื่อ Youtube สื่อวิดีโอ และสื่ออินเทอร์เน็ตมากกว่า

ความโดดเด่นของการสืบทอดคณะรักศิลป์

คณะรักศิลป์จะเล่นเพลงไทยเดิมได้สมบูรณ์กว่าวงอื่น ๆ เพราะพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล และหัวหน้าวง (นายสงว ต่ายพูล) ได้รับการถ่ายทอดเพลงไทยเดิมมาจากภาคกลางก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เช่น เพลงไหมโรงเช้า เพลงไหมโรงเย็น เพลงมหาฤกษ์ เพลงกราวรำ เป็นต้น ดังนั้น ผู้สืบทอดของคณะรักศิลป์สามารถบรรเลงเพลงได้ทั้งเพลงไทย เพลงมอญ และเพลงพื้นเมือง ซึ่งเอกลักษณ์สำหรับคณะรักศิลป์ คือ การที่ต่อเพลงไทยให้กับเด็ก ๆ ก่อนที่จะเป็นเพลงพื้นเมือง เพราะหากบรรเลงเพลงไทยที่เป็นพื้นฐานในการใช้มือได้แล้วจะทำให้สามารถใช้มือได้คล่อง เช่น การตีสลับมือ เป็นต้น หัวหน้าวงจึงได้มีการสอนให้เรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นเมือง ตั้งแต่ผู้สืบทอดเข้ามาเรียนใหม่ ๆ โดยจะสอนตามความคิดของท่าน คือ จะดูความสามารถของแต่ละบุคคลว่าแต่ละคนมีความสามารถที่จะเล่นเครื่องดนตรีชนิดไหนหรือชอบและอยากจะทำเครื่องดนตรีชนิดไหน เพื่อที่จะเลือกเครื่องดนตรีแต่ละชนิดให้เหมาะสมกับตัวบุคคลที่จะเล่นรวมกันเป็นวง มีการฝึกซ้อม การต่อเพลงตัวต่อตัว มือต่อมือ คือ หัวหน้าวงจะสาธิตด้วยการตีให้ดูและให้ผู้สืบทอดตีตามในการเล่นเพลงต่าง ๆ โดยที่จะไม่ให้ดูโน้ต เพื่อเป็นการฝึกความจำ บางครั้งผู้เรียนอาจจะมาอยู่ที่บ้านของหัวหน้าวงเพื่อทำการฝึกซ้อมพร้อมกับสมาชิกในวง และอีกหนึ่งเอกลักษณ์ของคณะรักศิลป์ คือ การต่อเพลง โดยจะต่อเพลงให้ผู้เรียนคณะรักศิลป์ เริ่มต้นจากเพลงไหมโรงเช้า – เย็น วนซ้ำจนคล่อง จากนั้นจะค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นเพลงอื่น เพราะเพลงไหมโรงเช้า - เย็น เป็นเพลงพื้นฐานในการต่อเพลงอื่น ๆ และเป็นเพลงที่ฝึกการใช้เทคนิคในการใช้มือได้อย่างครบถ้วน

ขั้นตอนหรือวิธีการถ่ายทอดความรู้ดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าและสมาชิกภายในคณะรักศิลป์ พบว่า ขั้นตอนหรือวิธีการถ่ายทอดความรู้ดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา มีดังนี้

1. หัวหน้าจะสอนให้รู้จักกับเครื่องดนตรีแต่ละชนิดก่อน จากนั้นจะดูความสนใจของผู้เรียนว่าสนใจหรือต้องการเล่นเครื่องดนตรีชนิดใด
2. เมื่อเลือกเครื่องดนตรีได้แล้ว จะดูความสามารถการบรรเลงและความเหมาะสมของผู้เรียนกับเครื่องดนตรีชนิดใดมากที่สุด
3. เมื่อได้ทดลองเล่นเครื่องดนตรีจนได้เครื่องดนตรีที่เหมาะสมแล้ว จากนั้นจึงสอนการนั่ง การจับไม้ และการไล่เสียงเพื่อให้รู้จักโน้ต
4. เริ่มต่อเพลงไทยเป็นเพลงเริ่มต้น เช่น เพลงโหมโรง และต่อเป็นเพลงอื่น ๆ
5. เมื่อสามารถเล่นเครื่องดนตรีประจำตัวได้คล่องแคล่วแล้ว จึงจะเวียนสลับให้เล่นเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ เพื่อที่จะสามารถบรรเลงแทนหรือออกไปบรรเลงกับคณะอื่น ๆ ได้ในทุกเครื่องดนตรี

การประเมินความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของผู้สืบทอด

การประเมินที่เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ว่าสามารถเล่นเครื่องดนตรีได้หรือไม่ เล่นได้ดีหรือเปล่า สามารถจำโน้ตได้หรือไม่หรือสามารถบรรเลงโดยไม่มีโน้ตได้ไหม และสามารถเล่นเวียนเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ ได้หรือไม่ เมื่อถึงเวลาออกบรรเลงตามงานต่าง ๆ จะประเมินจากการบรรเลงร่วมกันว่าบรรเลงลมกลืนหรือไม่ และสามารถแก้สถานการณ์เฉพาะหน้าได้หรือไม่

การจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลง โน้ตเพลงพื้นบ้าน และเทคนิคเฉพาะเครื่องดนตรี

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าและผู้สืบทอดคณะรักศิลป์ พบว่า ในอดีตจะใช้ความจำ เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีโน้ตเพลง เมื่อเริ่มมีตัวโน้ตก็เริ่มจดโน้ตและบันทึกเสียงเก็บไว้ ส่วนมากเป็นความจำมากกว่า เพราะเทคนิคการเล่นบางทีจะเป็นแบบไม่มีแบบแผนหรือกำหนดไว้ เทคนิคจะเป็นเฉพาะบุคคล เฉพาะเครื่องดนตรีส่วนใหญ่เป็นการอัดคลิปวิดีโอหรืออัดเสียงเทคนิคการเล่นในขณะนั้น ดังนั้น การจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลง เช่น ประวัติของเพลง วิธีการและลำดับการเล่นจะบันทึกลงสมุด ไม่มีการจัดเก็บเป็นเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเป็นการเรียนรู้และใช้ความรู้จนเกิดเป็นความเคยชิน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้การเล่นเพลงพื้นเมืองปาดก้องล้านนาในอนาคต

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้การเล่นเพลงพื้นเมืองปาดก้องล้านนาในอนาคต ได้แก่ ความรู้ด้านตัวโน้ต ความรู้ด้านเทคโนโลยี หากเขียนโน้ตไทยและโน้ตสากลได้หรือแปลงจากโน้ตไทยเป็นโน้ตสากล และแปลงโน้ตสากลเป็นโน้ตไทยได้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการความรู้ได้ดี ในอนาคตจะสามารถเล่นประสมวงกับดนตรีสากลได้ง่ายขึ้น ส่วนเรื่องความรู้ด้านเทคโนโลยีมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะการอัดเสียงและการถ่ายวิดีโอจะช่วยให้สามารถจัดเก็บรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้มากขึ้น โดยเฉพาะปัจจุบันความรู้ด้านเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากและการที่จะจัดเก็บความรู้ไว้ให้คนรุ่นหลังต้องอาศัยเทคโนโลยีเหล่านี้

แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าวง ผู้สืบทอด และผู้เกี่ยวข้อง คณะรักศิลป์เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ไม่ให้วัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาสูญหาย โดยสมาชิกคณะรักศิลป์มีความคิดเห็น ดังนี้

1. การอนุรักษ์และสืบทอดจากรุ่นต่อรุ่น ด้วยการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองในทุกโรงเรียนเพราะจะหวังให้เฉพาะคนที่สนใจเข้ามาหางวดดนตรีอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องบูรณาการการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ และการปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้รับรู้และเรียนรู้ดนตรีพื้นเมือง ให้เกิดความรู้สึกรักและความภาคภูมิใจในดนตรีพื้นเมือง
2. การจัดงานสืบสานดนตรีพื้นเมืองในทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ไม่ให้ดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาสูญหายไป
3. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจและเยาวชนเข้ามาเรียนรู้กับวงดนตรีปาดก้อง เพื่อที่จะได้มีผู้สืบทอดไม่ให้วงดนตรีพื้นเมืองสูญหาย
4. ควรมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนแบบจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนวงดนตรีภายนอกหรือการสอนนักเรียนภายในโรงเรียน ในหลักสูตรเพิ่มเติม เพราะถือว่าดนตรีพื้นเมืองเป็นดนตรีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอด
5. การเปิดสอนสำหรับผู้สนใจจะเข้ามาเรียนภายในคณะรักศิลป์ต่อไป นอกจากผู้เรียนจะได้ความรู้แล้วยังสามารถสืบสานและเผยแพร่ความรู้ต่อไป
6. การนำองค์ความรู้ดนตรีพื้นเมือง ไม่ว่าจะเป็นปาดก้อง ปี่จุม หรือสะล้อ บรรจุลงในหลักสูตรหรือในระบบการศึกษาอย่างจริงจังแทนที่จะเป็นการทำเป็นโครงการระยะสั้น

การอภิปรายผล

1. คณะรักศิลป์มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์เพลงพื้นเมืองป่าดงลำนานาหลายสมัย ไม่ว่าจะเป็นการไปบรรเลงตามงานต่าง ๆ เช่น งานศพ งานบุญ งานพิธีกรรมต่าง ๆ คณะรักศิลป์ได้ไปบรรเลงด้วยความเต็มใจซึ่งอาจจะเป็นงานที่ได้รับค่าจ้างหรือไม่ก็ตาม ซึ่งถือว่าคณะรักศิลป์มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและสังคมในการอนุรักษ์เผยแพร่ดนตรีพื้นเมืองป่าดงลำนานา สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีทางมานุษย-ดุริยางควิทยา ปัญญา รุ่งเรือง (2553) กล่าวถึงการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมของเครื่องดนตรีและวงดนตรีที่ทำหน้าที่ในสังคมต่างกัน เช่น เพื่อพิธีกรรมทางศาสนาใช้ในงานมงคลและอวมงคล เพื่อความบันเทิง เพื่อขับกล่อมเพื่อรักษาโรค ตลอดจนหน้าที่ทางสังคมและทางธุรกิจที่ถือเป็นการส่งต่อหรืออนุรักษ์เผยแพร่ให้คงอยู่คู่กับสังคมต่อไป ทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ สกฤณา พันธุระ (2526) ที่กล่าวว่า มนุษย์ได้นำเอาคุณค่าของดนตรีมาใช้ประโยชน์มากมาย ทั้งในด้านสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจและด้านพิธีกรรมกับความเชื่อ ในด้านความบันเทิงนั้น การบรรเลงดนตรีทำให้จิตใจเบิกบานร่าเริงแจ่มใส ส่วนทางด้านเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อนั้น มนุษย์มีความเชื่อว่าเสียงดนตรีทำให้สิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติพึงพอใจ ดังนั้นจึงสอดคล้องกับการที่คณะรักศิลป์มีการไปบรรเลงตามงานและสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงงานพิธีกรรม อย่างเช่น การพ้อนผีผัด ซึ่งเป็นพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษในภาคเหนือ เรียกอย่างย่อว่า “พ้อนผี” คณะรักศิลป์จึงมีบทบาทในการบรรเลงเพลงพิธีกรรมเหล่านี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์มิให้สูญหายสืบไป

2. ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองป่าดงลำนานาของคณะรักศิลป์ไม่พบปัญหาการขาดผู้สืบทอด เนื่องจากในปัจจุบันยังคงมีกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในดนตรีพื้นเมืองลำนานา และได้เข้ามาเรียนกับคณะรักศิลป์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปฐม นิคมานนท์ (2535) กล่าวว่า กระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมของการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นการสืบทอดภายในครัวเรือนเป็นการสืบทอดความรู้ ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ โดยการถ่ายทอดความรู้ครอบครัวเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความรักในดนตรีมาตั้งแต่เด็ก และปลูกฝังอบรมให้ลูกหลานเกิดการเรียนรู้และเข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรม เพราะปัจจุบันยังคงมีกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในดนตรีพื้นเมืองลำนานาและเข้ามาเรียนกับคณะรักศิลป์อย่างต่อเนื่อง นอกจากจะเป็นการสืบทอดที่ทำให้ดนตรีป่าดงลำนานาไม่สูญหายแล้ว ยังสามารถเป็นอาชีพเพื่อหารายได้ โดยสอดคล้องกับการศึกษาของ ภิญญ ภูเทศ (2557) ที่กล่าวว่า กลุ่มเด็กนักเรียนประถมศึกษา กลุ่มนักศึกษาและกลุ่มเยาวชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเพลงพื้นบ้าน เห็นคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน ซึ่งกล่าวได้ว่าการที่มีกลุ่มเยาวชนสนใจเข้ามาศึกษาดนตรีพื้นเมืองป่าดงลำนานา ถือว่าเยาวชนได้มีส่วนร่วมในฐานะผู้สืบทอดที่ร่วมอนุรักษ์ดนตรีพื้นเมืองป่าดงลำนานา และยังมีบุตรของพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพูล ที่สามารถสืบทอดคณะรักศิลป์ในอนาคตได้ เนื่องจากการอยู่ในครอบครัวนักดนตรีจึงได้รับการสอนการถ่ายทอดเกี่ยวกับดนตรีมาตั้งแต่เด็กเป็นการสืบทอดภายในครอบครัว

3. กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์มีความโดดเด่นเรื่อง การสืบทอดเฉพาะวงได้สมบูรณ์กว่าวงอื่น ๆ โดยเฉพาะการเล่นเพลงไทยเดิมโดยสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของ คณะรักศิลป์ คือ การที่ถ่ายทอดเพลงไทยให้กับเด็ก ๆ ก่อนที่จะเป็นเพลงพื้นเมือง รวมถึงการพิจารณา ความสามารถของแต่ละบุคคลว่ามีความสามารถที่จะเล่นเครื่องดนตรีชนิดใด ชอบและอยากจะทำเครื่องดนตรี ชนิดใดเพื่อที่จะเลือกเครื่องดนตรีให้เหมาะสมกับตัวบุคคล การจะเล่นรวมกันเป็นวงจะต้องมีการฝึกซ้อม มีวิธีการต่อเพลงแบบตัวต่อตัว และมีมือต่อมือ คือ หัวหน้าวงตีให้ดู และให้ผู้สืบทอดติดตามในการเล่นเพลงต่าง ๆ โดยที่พยายามไม่ให้ผู้สืบทอดดูโน้ตเพื่อเป็นการฝึกความจำ สอดคล้องกับแนวคิดเชิง ญัษฐวัฒน์ สุทธิโยธิน (2556) ที่ว่า การสืบทอดทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาของมนุษย์เพื่อที่จะรักษาอัตลักษณ์ ของแบบแผนของความคิด ความเชื่อ วิถีทาง และแนวปฏิบัติของตนเองไว้โดยอาศัยกระบวนการในการสืบทอด ทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยแนวคิด รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการที่ใช้ในการสืบทอดวัฒนธรรมตามความเหมาะสม โดยสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับคณะรักศิลป์คือการที่ถ่ายทอดเพลงไทยให้กับเด็ก ๆ ก่อนที่จะเป็นเพลงพื้นเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการถ่ายทอดบทเพลงและวิธีการบรรเลงได้อย่างเป็นขั้นตอน มีการเรียบเรียงเพลงที่จะถ่ายทอด เพื่อให้เหมาะสมกับการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา คณะรักศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์ ปัญหาและอุปสรรค ในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์ และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรี พื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์ ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อวงดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์ โดยภาพรวมวัฒนธรรมทางดนตรีของ ชาวล้านนานั้นน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากภูมิภาคใกล้เคียงกันด้วย ดังนั้น จึงควรเลือกเพลงที่นำมาบรรเลง โดยจะต้องเป็นเพลงที่เหมาะสมกับสถานการณ์และเหมาะสมกับงาน และลักษณะวิธีการบรรเลงจะขึ้นอยู่กับว่า ในแต่ละเทคนิค วิธีการบรรเลงของแต่ละคณะว่าจะหยิบบทเพลงชนิดไหนมาบรรเลงให้เหมาะสมกับงาน

2. ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้อง ปัญหาด้านการขาด การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และปัญหาด้านการขาดแคลนสถานที่ฝึกซ้อม อุปกรณ์ และเครื่อง ดนตรี ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานเพื่อช่วยเหลือในเรื่องสถานที่ ฝึกซ้อม อุปกรณ์และเครื่องดนตรี รวมถึงการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชนได้รู้จัก

3. วิธีการสืบทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนาของคณะรักศิลป์ โดยภาพรวมการจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลง เช่น ประวัติของเพลง วิธีการ ลำดับการเล่นจะจดลงสมุดไม่มีการจัดเก็บเป็นเอกสารอย่างเป็นทางการ ผู้บรรเลงจะต้องมีไหวพริบในการแก้สถานการณ์เฉพาะหน้า รวมถึงการจดจำทำนองของเพลงจะต้องแม่นยำ มีความอดทน ขยันหมั่นเพียรที่จะฝึกซ้อมตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยควรศึกษาองค์ความรู้วัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองล้านนาเพื่อนำองค์ความรู้มาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาต่อยอดการวิจัยเกี่ยวกับดนตรีครั้งต่อไป
2. ผู้วิจัยควรมีการศึกษากระบวนการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา คณะอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำมาเปรียบเทียบความแตกต่างของแต่ละคณะ
3. ผู้วิจัยควรมีการศึกษาการคงอยู่ของดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา คณะรักศิลป์จังหวัดเชียงใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2556). *การสืบทอดทางวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก <http://nattawats.blogspot.com>
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2553). *ดนตรีในวิถีชีวิตกะเหรี่ยงชนาน้ำกลัดเหนือ ตำบลชนาน้ำกลัดเหนือ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประชุม บุญน้อม. (2546). *การศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านวงปี่พาทย์พื้นเมือง ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (ระยะที่ 2)*. ลำปาง: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- ปฐม นิคมานนท์. (2535). *การค้นหาคำความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ. (2552). *ปาดก้อง: วงปี่พาทย์ล้านนาในบริบทสังคมเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- ภิญโญ ภูเทศ. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาเพลงพื้นบ้าน เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. *Life Sciences and Environment Journal*, 16(2), 211–219.
- สกุณา พันธะ. (2526). *การศึกษาดนตรีผู้ไทตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*. วิทยานิพนธ์. ศิลปกรรมมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สนั่น ธรรมธิ. (2550). *นาฏดุริยางคกรรมล้านนา*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุทาน บุญเมือง, เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, และสุชาติ แสงทอง. (2561). *ปาดก้องล้านนา: การสืบทอดและการประสมวง*. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*. 10(ฉบับพิเศษ เดือนมิถุนายน – กันยายน 2561). 201-212.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

สวาง ต่ายพูล. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา แนน้อย” สัมภาษณ์โดย นนทีธิดา คำมะณี.

16 ธันวาคม 2565.

อุดม หลีตระกูล. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา แนน้อย” สัมภาษณ์โดย นนทีธิดา

คำมะณี. 16 ธันวาคม 2565.

ชนิตสิริ ต่ายพูล. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ซ้องวงใหญ่” สัมภาษณ์โดย นนทีธิดา

คำมะณี. 16 ธันวาคม 2565.

พงพิพัฒน์ ศรีปัญญา. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ระนาดเอก” สัมภาษณ์โดย เอมิกา

ปะดี. 16 ธันวาคม 2565.

อุทัย ทองจันทร์. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ระนาดเอก” สัมภาษณ์โดย เอมิกา ปะดี.

16 ธันวาคม 2565.

ชีวันย์ ปัญญาวงศ์. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ซ้องวงเล็ก” สัมภาษณ์โดย จิราวรรณ

ดีมา. 16 ธันวาคม 2565.

สวาง ต่ายพูล. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา ระนาดทุ้ม” สัมภาษณ์โดย เอมิกา ปะดี.

16 ธันวาคม 2565.

อำนาจ พึ่งพันธ์. “องค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นเมืองปาดก้องล้านนา แนนหลวง” สัมภาษณ์โดย นนทีธิดา

คำมะณี. 16 ธันวาคม 2565.

บทความวิชาการ

พวงมโหตร: สายสัมพันธ์ศิลปะการตัดกระดาษในแต่ละภูมิภาคของไทย

Puang Ma Hoat: The Coexistence of Paper Cutting Art
across the Regions of Thailand

อัญชลี กีบป็นส์

Anchalee Gibbins

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 31 สิงหาคม 2566

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 25 ตุลาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 28 พฤศจิกายน 2566

บทคัดย่อ

พวงมโหตร มีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย แต่รูปทรงและวิธีการประดิษฐ์ก่อปรกับการนำมาใช้งานมีความคล้ายเคียงกัน พวงมโหตรมีอยู่กระจัดกระจายในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย กล่าวคือ สามารถพบในภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคเหนือ ในแต่ละภูมิภาคต่างนับว่าพวงมโหตรเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่า เป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่สืบทอดมิมายาวนาน

จากการศึกษาพบว่าชื่อ “พวงมโหตร” ยังคงใช้เรียกในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบนบางจังหวัด อาทิ จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดพิษณุโลก ส่วนชื่อที่ใช้เรียกในภาคตะวันออกและภาคกลางตอนล่างในกลุ่มเชื้อสายชาวไทยพวน คือ “พวงเต่าร้าง” หรือ “พวงเต่าร้าง” ในเขตจังหวัดภาคเหนือจะเรียกชื่อว่า “ตุ่งไส้หมู” เป็นส่วนใหญ่ ส่วนชื่อ “ตุ่งพญาขอ” “ตุ่งไส้ช้าง” เป็นชื่อเรียกในบางจังหวัด แต่ก็เป็นที่เข้าใจตรงกันว่าหมายถึงพวงมโหตรหรือตุ่งไส้หมู การนำมาใช้งานนั้นในภาคเหนือพบว่ายังคงรักษาไว้ซึ่งขนบวิถีดั้งเดิม คือ การนำมาใช้ในงานประเพณีสงกรานต์ การปักเจดีย์ทราย และในงานอวมงคลโดยใช้สีขาวและสีดำ ในขณะที่ในภูมิภาคอื่น ๆ นั้นจะนำมาเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านเรือน วัด ในงานมงคล และงานรื่นเริง โดยใช้พวงมโหตรที่ผลิตจากกระดาษที่มีสีสันสดใส นำมาตกแต่งสถานที่เพื่อความสวยงามและเป็นการแจ้งข่าวว่ากำลังมีงานมงคลในสถานที่นั้น ๆ พวงมโหตรในภาคตะวันออกและภาคกลางปัจจุบันได้รับการพัฒนาประยุกต์ขึ้นให้เป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประจำชุมชน เพื่อตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีการปรับเปลี่ยนวัสดุที่นำมาใช้ประดิษฐ์จากกระดาษว่าเป็นผ้าฝ้ายพิมพ์ลายและผ้าไหมแก้ว และมีการเพิ่มหน้าที่พวงมโหตรให้เป็นเครื่องแขวนที่เป็นเครื่องหอมเพื่อใช้ประดับตกแต่งบ้านเรือน สร้างบรรยากาศผ่อนคลาย มีการพัฒนาให้เป็นโคมไฟแบบแขวนเพดาน โดยประยุกต์เพิ่มหลอดไฟเข้าไปในรูปทรงของพวงมโหตรดั้งเดิม ในภาคเหนือที่จังหวัดแพร่พบว่ามีการพัฒนาการประดิษฐ์พวงมโหตรขนาดเล็ก (5 นิ้ว) สำหรับประดับจัดตกแต่งในแจกันเพื่อถวายพระ ซึ่งแต่เดิมมักพบว่าพวงมโหตรถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องตกแต่งในงานประเพณีสงกรานต์ งานบรรพชาอุปสมบท และงานอวมงคลเท่านั้น

คำสำคัญ: พวงมโหตร ศิลปะการตัดกระดาษ เครื่องแขวนโบราณ

ABSTRACT

Puang Ma Hoat has a variety of names throughout the regions of Thailand, but the shape, the cutting method and usage are similar. Puang Ma Hoat is scattered in every region of Thailand, that is, can be found in the eastern, central, and northern regions. In each region, it is considered to be a precious handicraft and long- standing local wisdom. The study found that the name “Puang Ma Hoat” is still used in some upper central provinces, especially in Sukhothai and Phitsanulok. The eastern and lower central regions among the Thai Phuan lineage group, called it “Puang Tao Rang” or “Puang Tao Raang” (longer tone). While the northern region mainly calls it “Tung Sai Muu”. Some provinces in the northern region call it differently, such as “Tung Phya Yor” and “Tung Sai Chang”. However, it is widely understood that these are referred to the same things. In terms of the application of Puang Ma Hoat, it appears that the northern region continues to retain its original traditions to use this paper cutting in the Songkran tradition, embroidery of sand pagoda and in inauspicious events using white and black. While other regions tend to use it widely throughout the year especially as an ornament for home and temple decoration, using Puang Ma Hoat made from brightly colored paper at festivals and for decoration at other fun and festive locations. It is also found that there are innovative versions of Puang Ma Hoat in the central and eastern regions that has gone beyond the traditional use in response to the creative tourism policy. People have developed and amended the way to create it by using printed cotton and organza fabric instead of paper. The local community in the eastern region has made it into a popular souvenir by adding new functions into Puang Ma Hoat. Instead of being the hanging item or used only at certain ceremonies, it is now becoming a hanging lamp shade, or a hanging mobile with an add-on aromatherapy sachet. In some provinces in the northern region, it is found in the mini size (5 inches) of Puang Ma Hoat, produced as a souvenir to decorate the vase offered to the Buddha. These are the creative attempts from different communities to promote and make Puang Ma Hoat a widely well-known folk art across the regions of Thailand. Compared to the north region, Puang Ma Hoat is only used during the Thai Traditional New Year, ordination ceremony and funeral decorations.

KEYWORDS: Puang Ma Hoat, Paper cutting art, Antique hanging

บทนำ

พวงมโหตร มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปทั้ง ๆ ที่มีรูปทรงและวิธีการประดิษฐ์เป็นงานหัตถกรรมแบบเดียวกันและคล้ายคลึงกัน ปัจจุบันพวงมโหตรเริ่มเป็นที่พบเห็นและถูกฟื้นฟูเป็นงานหัตถศิลป์พื้นบ้านอย่างแพร่หลาย พร้อมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนมากขึ้นในช่วงห้าปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามพวงมโหตรไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนักในวงกว้างยังคงถูกจำกัดอยู่ในบางพื้นที่ ซึ่งมักจะพบเห็นเป็นประจำในทุกปีช่วงเทศกาลสงกรานต์ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยเป็นพวงมโหตรที่เรียกกันในชื่อที่ว่า **ตุงไล่หมู ตุงพญายอ ตุงไล่ช้าง ตุงดอกบ้อง พวงเต่าร้าง หรือ พวงเต่าร้าง พวงมาลัย และพวงระย้า** ซึ่งทุกชื่อนั้นเป็นชื่อที่ใช้เรียกงานประดิษฐ์ที่มีรูปทรงและกระบวนการผลิต เทคนิคการพับ และการตัดกระดาษแบบเดียวกัน แต่เรียกต่างชื่อกันไปตามแต่ละท้องถิ่น

ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน อาทิ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน สามารถพบเห็นการประดับพวงมโหตรอย่างมากในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี แต่ในจังหวัดอื่น ๆ ทางภาคกลางและภาคตะวันออกของประเทศไทย มีชื่อเรียกพวงมโหตรว่า **พวงเต่าร้าง หรือ พวงเต่าร้าง** จะพบเห็นประดับประดาตามบ้านเรือน ตามวัด และในงานบุญ รวมถึงการตกแต่งสถานที่ที่มีเทศกาลรื่นเริง ตลอดจนการออกร้านแสดงสินค้า

การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับพวงมโหตรพบว่า มีอยู่น้อยมากในส่วนของเอกสารทางวิชาการ แต่ที่พบได้มากคือ บทความในหน้าหนังสือพิมพ์ ข้อความประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ประดิษฐ์พวงมโหตร แต่เนื้อหาในบทความก็มักเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื้อหาจำกัดอยู่เพียงเฉพาะเทคนิคการประดิษฐ์ อย่างไรก็ตามยังได้พบอีกว่ามีตำราสอนการประดิษฐ์ เป็นคู่มือวิธีการประดิษฐ์ โดยมีได้มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพวงมโหตรแต่อย่างใด ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดในการทบทวนวรรณกรรม ผู้เขียนจึงเลือกที่จะลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลจากชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์การประดิษฐ์พวงมโหตร การสัมภาษณ์คนในชุมชนที่มีหน้าที่ถ่ายทอดวิชาการประดิษฐ์พวงมโหตร อีกทั้งขยายมิติทางความคิดในการสืบค้นต้นกำเนิดของพวงมโหตรจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน จากชื่อเรียกจากลักษณะรูปทรง และจากหน้าที่ของพวงมโหตรที่นำมาใช้ในพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งรวบรวมนำมาวิเคราะห์เพื่อสามารถเป็นข้อบ่งชี้ทางด้านระยะเวลาของการเกิดขึ้นมีของพวงมโหตรได้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความนี้จะมีส่วนสร้างแรงผลักดันที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งประดิษฐ์ของไทยนี้ให้คงอยู่สืบไป เป็นเอกสารอ้างอิง ในอันที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดเรื่องราวของพวงมโหตรในอีกหลากหลายมิติของการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมในอนาคต

ความหลากหลายของชื่อเรียกและความหมาย

จากเอกสารของหน่วยงานราชการที่ตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ ด้วยวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและฟื้นฟูสิ่งประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้านของไทย และบทความในหน้าหนังสือพิมพ์ ได้ปรากฏชื่อเรียกอันหลากหลายที่เรียกสิ่งประดิษฐ์หรือศิลปะการตัดกระดาษแบบโบราณนี้ว่า พวงมโหตร พวงเต่าร้าง หรือ พวงเต่าร้าง ตุงไส้หมู ตุงดอกบ้อง ตุงพญายอ ตุงไส้ช้าง พวงมัลลย์ พวงระย้า ทว่าคำว่า **พวงมโหตร** ดูจะเป็นคำเดียวที่ถูกบัญญัติในพจนานุกรมแปล ไทย - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 อธิบายความหมายว่า **พวงมโหตร** คำอ่าน พวง-มะ-โหด คือ พวงอุบะ ซึ่งห้อยประดับอยู่ที่คันดาลฉัตร ทำด้วยผ้าตาดทอง ซึ่งตามความหมายนี้จะสอดคล้องกับลักษณะของพวงมโหตรที่พบในอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีข้อมูลปรากฏในสื่อการออนไลน์ เรื่องที่ 9 ประเพณีพวงมโหตร ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับพวงมโหตรว่าเป็นลักษณะของการร้อยพวงอุบะให้ลดหลั่นกันลงมา เป็นรูปทรงกระบอก เพื่อแขวนเหนือเครื่องไทยทานต่าง ๆ ที่หมู่ศรัทธานำมาถวายในงานบุญออกพรรษาช่วงเทศกาลการเทศน์มหาชาติ โดยจะร้อยเป็นอุบะดอกไม้สด ประดับประดับกับงานศิลปะการตัดกระดาษ ธงราว และลูกมโหตร ห้อยประดับอย่างประณีตสวยงาม

อีกกลุ่มชื่อเรียกที่พบ โดยมีการจำแนกออกตามภาษาพื้นถิ่นในจังหวัดทางภาคเหนือของไทย ที่เรียกสิ่งประดิษฐ์ที่มีวิธีการทำและรูปทรงเหมือนกันนี้ เป็นภาษาพื้นถิ่นว่า **ตุงไส้หมู ตุงดอกบ้องหรือ ตุงดอกบัว ตุงพญายอ และตุงไส้ช้าง**

คำว่า “ตุง” เป็นภาษาล้านนา หมายถึง “ธง” ซึ่งเป็นเครื่องสักการบูชาในงานบุญงานพิธีในพระพุทธศาสนา

ตุงไส้หมู เป็นชื่อที่เรียกกันทางภาคเหนือในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน เรียกได้ว่าแทบทุกจังหวัดในภาคเหนือจะเรียกพวงมโหตรว่า **ตุงไส้หมู** มีบ้างในบางจังหวัดที่เรียกต่างกันออกไป แต่คำว่าตุงไส้หมู มักเป็นชื่อที่ใช้เรียกกันโดยทั่วไป หากจะวิเคราะห์ถึงชื่อ ตุงไส้หมู ว่ามีที่มาอย่างไร ยังไม่มีปรากฏบันทึกไว้ว่าน่าจะมาจากรูปทรงของสิ่งประดิษฐ์ที่มีลักษณะคล้ายไส้หมูห้อยทิ้งชายระย้ายาวลงมา ในประเทศเมียนมาพบว่า มีตุงลักษณะเช่นเดียวกันกับตุงไส้หมูปรากฏใช้ในพิธีกรรมเป็นเครื่องสักการะในพุทธประเพณี โดยพบในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ แต่เรียกชื่อว่า ตุงหมอกเล-พวา (ยูพิน เข็มมุกต์, 2553)

ตุงดอกบ้อง ความหมายของคำว่า บ้อง จากพจนานุกรมแปลไทย-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ พบว่า คำว่า บ้อง หมายถึง สิ่งที่เป็นช่องคล้ายกระบอก หรือปล้องไม้จำพวกไม้ไผ่ที่ขังข้อ ซึ่งรูปทรงของพวงมโหตรที่ตัดเป็นชั้น ๆ 3 ชั้นบ้าง 4 ชั้นบ้าง ทำให้มีลักษณะรูปทรงเป็นกระบอกที่มีเป็นบ้องขึ้นมา หากวิเคราะห์จากรูปทรงก็น่าจะเป็นที่มาของชื่อเรียก ตุงดอกบ้อง ก็เป็นไปได้ ทั้งนี้เมื่อสอบถามแลกเปลี่ยนแนวคิดที่มาจากชื่อนี้กับชุมชนดูเหมือนจะเห็นพ้องว่าอาจมีความเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม ไม่มีการบันทึกชี้ชัดถึงที่มาของชื่อนี้

ตุ้งพญาอ เป็นชื่อที่เรียกพวงมโหตรกันในจังหวัดลำปาง แต่ในจังหวัดเชียงใหม่ก็พบว่ามีการเรียกพวงมโหตร ว่า ตุ้งพญาอ คำว่า พญาอ สอดคล้องกับชื่อพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งที่มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เสลดพังพอนตัวเมีย ซึ่งมีดอกสีส้มสดใส ลักษณะเป็นช่อดอกออกเป็นพวงระย้า ดอกมีรูปทรงกระบอก เมื่อวิเคราะห์ดูจากรูปทรงดอกพญาอ นับว่ามีความคล้ายกันกับพวงมโหตรที่จับเอาด้านซ้ายตั้งขึ้น ปลายดอกมีลักษณะคล้ายการตัดพวงมโหตรแบบชายทิ้ง ทั้งนี้ยังพบว่าในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง (พ.ศ.๒๕๕๓) รวบรวมโดย ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี หน้า ๓๓๒ พบคำศัพท์ **ทุ้งพระญาอ** ซึ่งมีนิยามความหมายว่า “ธงที่ใช้กระดาศสี่เหลี่ยมจตุรัสทาบกัน ๒ ชั้น พับไปมาแล้วตัด เมื่อคลี่ออกและจับหางขึ้นก็จะเลื่อนหล่นลงเป็นช่อพวง นิยมใช้ประดับเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ ทุ้งดอกบัว ทุ้งไผ่หนู กั้ว”

ตุ้งไส้ช้าง ในเอกสารประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการประดิษฐ์พวงมโหตร อ้างถึงการเรียกชื่อพวงมโหตรนี้ในแถบจังหวัดเชียงรายและจังหวัดลำพูนว่า ตุ้งไส้ช้าง ซึ่งที่มาของชื่อใกล้เคียงกับตุ้งไผ่หนู เพราะคติทางล้านนาหรือภาคเหนือของไทย มักจะเรียกปีหมู หรือ ปีกุน ว่า ปีช้าง มักใช้ช้างแทนสัญลักษณ์แทนปีกุน กล่าวคือใช้เรียกแทนกัน จึงสรุปได้ว่า ตุ้งไผ่หนู กับ ตุ้งไส้ช้าง อาจจะหมายถึงความหมายเดียวกัน คือ ตุ้งที่มีลักษณะคล้ายไผ่หนู คงมิได้มีชื่อไว้เรียกจำแนกตามขนาดของตุ้งว่า ตุ้งไผ่หนู มีขนาดเล็กกว่า ตุ้งไส้ช้าง แต่อย่างใด

พวงเต่าร้าง หรือ **พวงเต่าร้าง** เป็นชื่อที่หลายชุมชนในภาคตะวันออกและภาคกลาง มักให้คำตอบว่าไม่ทราบที่มา แต่มีข้อสังเกตว่าคนไทยพวนที่ประดิษฐ์พวงมโหตรในชุมชน มักเรียกพวงมโหตรว่า พวงเต่าร้าง ซึ่งพบในเขตจังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง ซึ่งชุมชนในจังหวัดเหล่านี้ล้วนเป็นชาวไทยเชื้อสายลาวพวน หรือ ไทยพวน จากการที่ไม่มีการบันทึกที่มาของชื่อนี้อาจเป็นเพราะแต่เดิมผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้สอนหรือถ่ายทอดวิชาการประดิษฐ์พวงมโหตรให้เรียกชื่อพวงมโหตรตาม ๆ กันมาว่า พวงเต่าร้าง ทั้งนี้พบข้อมูลอ้างอิงจากบทความเรื่องความหมายของต้นเชือกหรือต้นเต่าร้าง โดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและล้านนาสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระบุว่า **เต่าร้าง** หรือ **เต่าร้าง** เป็นพืชชนิดหนึ่ง คือ ต้นเต่าร้าง ที่มีผลออกเป็นพวง ๆ แตกกิ่งห้อยลงจากลำต้นลดหลั่นกันสวยงาม เหมือนรูปทรงของพวงมโหตรที่เมื่อประดิษฐ์เสร็จสมบูรณ์ และนำไปผูกกับด้ามไม้ แล้วปักประดับบนพานลดหลั่นกันลงมาหรือไม่ก็ปักบนต้นผ้าป่า และปักบนกองเจดีย์ทรายในวัด

นอกจากนี้ ยังพบว่าความเกี่ยวพันของต้นเต่าร้างหรือต้นเต่าร้างนี้กับพวงมโหตร โดยพบในพื้นที่ถิ่นทางภาคเหนือ ซึ่งนิยมหักเอากิ่งต้นเต่าร้างไปผูกกับตุ้งกระดาศและพวงมโหตรแล้วนำไปปักบนเจดีย์ทรายในวัดช่วงเทศกาลสงกรานต์ ด้วยเหตุนี้อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ชื่อเรียก พวงเต่าร้าง น่าจะมีที่มาที่มีความเกี่ยวพันที่ส่วนก้านของต้นเต่าร้าง และส่วนของก้านที่ต่อลงมาเป็นพวงระย้าของดอกต้นเต่าร้าง อย่างไรก็ตามภาคเหนือมีชื่อเรียกต้นเต่าร้าง หรือ ต้นเต่าร้าง ว่า ต้นเชือก ซึ่งต่างจากทางภาคกลางและภาคอื่น ๆ ของไทย

พวงมาลัย และ พวงระย้า มีระบุไว้ในหนังสือ พวงมโหตร ศิลปะการตัดกระดาดแบบโบราณ เขียนโดย สมบุญ ผิวละอ (2553, น. 6) ว่า พวงมาลัย คือ ชื่อที่ใช้เรียกพวงมโหตรในภาคอีสาน อาทิ ในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดเลย ส่วนชื่อที่เรียกว่า พวงระย้า พบว่าใช้เรียกกันในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดอยุธยา โดยที่ในหลายจังหวัดในภาคกลาง มักจะเรียกควบคู่กันกับชื่อ พวงมโหตร โดยใช้ทั้งชื่อ พวงระย้า และ พวงมโหตร

อนึ่ง มีข้อสังเกตในเรื่องของการเรียกชื่อของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทย มีความสอดคล้องกันในเชิงเปรียบเทียบรูปทรงของพวงมโหตรที่เป็นไปตามบริบทที่พบเห็นจากธรรมชาติ จากต้นไม้ และจากสัตว์ที่แวดล้อม การมีชื่อเฉพาะในแต่ละพื้นที่ จึงทำให้พวงมโหตรนั้นกลายเป็นศิลปะพื้นบ้านเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ ไป อย่างไรก็ดีด้วยความเหมือนกันของรูปทรงและวิธีการประดิษฐ์ จึงสรุปได้ว่า พวงมโหตรมีใช้งานหัตถศิลป์เฉพาะภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง ทว่าเป็นงานศิลปะหัตถศิลป์ที่เป็นของไทยที่สืบทอดการประดิษฐ์กันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นเวลายาวนาน วิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ คือ การสอนกันแบบบอกเล่าปากต่อปากอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ ยังพบว่าการประดิษฐ์พวงมโหตรมีได้มีเฉพาะแต่ในประเทศไทย แต่ยังพบว่าการประดิษฐ์ใช้ในงานเทศกาลมงคลในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง อาทิ ในประเทศเมียนมา ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่ยังคงอนุรักษ์การประดิษฐ์พวงมโหตรไว้เป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธเจ้า

โดยสรุปในด้านความหลากหลายของชื่อนั้นสามารถจำแนกได้ว่า เป็นชื่อที่มีขึ้นเป็นไปตามภาษาพื้นถิ่นตามลักษณะที่เปรียบเทียบกับต้นไม้ พวงดอกไม้ หรือ พวงอุบะ และตามลักษณะของอวัยวะของสัตว์ ส่วนชื่อที่มักพบในเอกสารของทางราชการและเริ่มใช้กันมากขึ้นอย่างสามัญในภาคกลางและภาคตะวันออกในปัจจุบัน คือ พวงมโหตร รองลงมา คือ ชื่อ พวงเต้าร้าง ซึ่งพบว่าในหลายจังหวัดในภาคกลาง และภาคตะวันออก ยังคงมีการประดิษฐ์ไว้ประดับประดาชุมชน บ้าน วัด และในงานบุญพิธีและในงานประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิ จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดแพร่ ซึ่งก็มักจะเรียกทั้งสองชื่อ คือ พวงมโหตร และ พวงเต้าร้าง ส่วนในภาคเหนือส่วนใหญ่จะเรียกว่า ตุงไส้หมู และพบในงานประเพณีสงกรานต์

การสำรวจวิเคราะห์จากชื่อเพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถจะระบุได้ชัดว่า พวงมโหตรมีประวัติความเป็นมายาวนานเพียงใด ทว่าจากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ที่มีการส่งเสริมการเรียนรู้และถ่ายทอดการประดิษฐ์พวงมโหตร และเป็นชุมชนที่ผลิตพวงมโหตรเพื่อจำหน่ายในปัจจุบันพบว่า ผู้ที่ถ่ายทอดวิชาการประดิษฐ์พวงเต้าร้างนี้ ปัจจุบันอายุ ๘๗ ปี ท่านถ่ายทอดสอนคนรุ่นหนุ่มสาวในชุมชนมาตั้งแต่ท่านอายุ ๔๐ ปี ซึ่งพอจะบอกได้ว่า พวงเต้าร้างน่าจะเข้ามาในสังคมไทยไม่น้อยกว่า ๕๐ ปี ซึ่งหากจะสืบค้นถึงความเป็นมา คงต้องวิเคราะห์ไปถึงรากเหง้าของการเกิดขึ้นของศิลปะการตัดกระดาดตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งถ้าจะนับเฉพาะวิธีการตัดกระดาดเพื่อการตกแต่งประดับประดาสถานที่นั้น พบได้ว่า

ศิลปะการตัดกระดาษในประเทศแถบเอเชีย เกิดขึ้นมีมายาวนาน โดยเฉพาะในประเทศจีน มีการตัดโคมแขวน การตัดกระดาษเป็นภาพ การตัดกระดาษเป็นอักขระมงคล ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งอิทธิพลถ่ายทอดสืบกันมา

บทบาทและหน้าที่ของพวงมโหตร

บทบาทหน้าที่ของพวงมโหตรที่พบอย่างเด่นชัดในจังหวัดภาคเหนือ ภายใต้วัฒนธรรมล้านนา คือ การนำพวงมโหตร หรือที่เรียกกันในพื้นถิ่นว่า ตุงไส้หมู หรือ ตุงพญาออ นั้น มีหน้าที่ในเทศกาลประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนจะได้พบเห็นการปักตุงไส้หมูบนกองทราย เป็นการอุทิศบุญกุศลทานไปให้ผู้ล่วงลับ โดยจะปักคู่กันกับตุง 12 ราศี เป็นการบูชาพระธาตุประจำปีเกิดเพื่อเป็นสิริมงคล ตุงไส้หมู วัฒนธรรมล้านนา จำแนกตุงออกเป็นสามประเภท คือ 1) ตุงที่ใช้ในงานมงคล 2) ตุงที่ใช้ในงานอวมงคล และ 3) ตุงที่ใช้ในงานมงคลและงานอวมงคล ตุงไส้หมูเป็นตุงชนิดที่ใช้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล (ดอกรัก พยัคศรี, 2558) ซึ่งจะใช้ตุงไส้หมูที่ตัดจากกระดาษว่าวสีสดใสสวยงาม ใช้ประดับเครื่องไทยทานต่าง ๆ ในงานมงคลและใช้ตุงไส้หมูที่ตัดจากกระดาษสีขาวและสีดำเท่านั้นที่นำมาใช้ในงานอวมงคล คือ การนำตุงไส้หมูสีขาวสีดำมาประดับรอบปราสาทศพ โดยเชื่อว่าตุงจะช่วยให้อิทธิพลของผู้ล่วงลับสามารถที่จะเกาะเกี่ยวตุงเพื่อไปเกิดในสวรรค์

ทว่าเมื่อเรียกชื่อ พวงมโหตร ในทางภาคกลางและภาคตะวันออก มักใช้ในงานมงคลมาแต่โบราณ และใช้เป็นเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา ด้วยรูปทรงที่งดงามและสีสันของกระดาษที่สดใสหลากสีสัน พวงมโหตรจึงเป็นที่นิยมนำมาใช้เป็นเครื่องแขวนโบราณในชุมชน ประดับประดาในวิหารวัดและบ้านเรือน การที่พวงมโหตรยังนำมาใช้เป็นเครื่องแขวนประดับประดาให้ผู้คนได้พบเห็นมากขึ้น นับเป็นการได้ยืดอายุให้พวงมโหตรดำรงอยู่ในสังคมวิถีไทยสืบไป ไม่ว่าวันนี้จะถูกนำมาพัฒนาต่อยอด เป็นงานสร้างสรรค์และเพิ่มประโยชน์ใช้สอย เพิ่มบทบาทมากขึ้นจากวิถีดั้งเดิม ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ความงดงามเครื่องแขวนไทยแล้ว ยังเป็นการสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อจิตใจให้ผู้สูงวัยและเยาวชนในหลากหลายชุมชนได้ใช้เวลาว่างทำกิจกรรมประดิษฐ์ศิลปหัตถกรรมร่วมกัน เป็นการสานประโยชน์ สืบทอดงานศิลปะไทยพื้นบ้านและสานสัมพันธ์ของคนในชุมชน

รูปแบบ เทคนิค และขั้นตอนการประดิษฐ์

พวงมโหตรได้ชื่อว่าเป็นงานหัตถศิลป์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของคนไทยอย่างน่าสนใจ งานวิจัยเรื่อง “พวงมโหตร” สู่การออกแบบพาวิลเลียนการท่องเที่ยว “ไทยทัศน์” (ยศพร จันทองจีน, 2556) สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในการประดิษฐ์พวงมโหตร คือ “การทำน้อยได้มาก” กล่าวคือ รูปลักษณะของพวงมโหตรเมื่อสำเร็จเป็นพวงประดับพร้อมที่จะแขวนตกแต่งนั้น มีความซับซ้อนด้วยลายฉลุตัดที่ซ้ำกันซ้อนกันออกมาเป็นสามมิติ ซึ่งเกิดจากขั้นตอนการประดิษฐ์ที่ง่าย ไม่จำเป็นต้องมีทักษะพิเศษในการที่จะเป็นผู้ประดิษฐ์ เพียง พับ ตัด คลี่ พลิก และกระจายออก จากกระดาษรูปทรงจตุรัสเพียงแผ่นเดียวหรือซ้อนกันสองถึงสามแผ่น ก็สำเร็จเป็นพวงมโหตรสามมิติได้ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็นการนำกระดาษสองมิติมาสร้างงานสามมิติ ที่ดูจะซับซ้อนด้วยลวดลายได้ด้วยขั้นตอนการประดิษฐ์ที่ง่าย คนสมัยก่อนจึงมีการถ่ายทอดกันแบบนั่งล้อมวงแล้ว ทำให้ดูก็สามารถทำตามได้ทันที เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติด้วยวิธีการถ่ายทอดแบบสอนบอกกัน ปากต่อปากอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งการสอนด้วยวิธีบอกเล่าแม้จะสะดวก แต่ก็มักจะเป็นสิ่งที่เลือนหายได้รวดเร็ว

ปัจจุบันพบว่าจากกระดาษว่าวสีสดใส สีสันสดใส ง่ายๆ ก็ได้ที่บางเบาพับได้ พริ้วไหวยามต้องลมได้ สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นพวงมโหตร ในต่างจังหวัดและในชนบทยังคงมีการประดับประดาด้วยพวงมโหตรและกระดาษว่าวฉลุฉลุลาย มีการนำงานหัตถศิลป์มาตกแต่งในงานพิธีงานมงคลและงานรื่นเริง โดยจะเริ่มพบเห็นการนำมาประดับตกแต่งในงานออกร้านแสดงสินค้า ซึ่งมักจะทำจากกระดาษว่าวที่มีสีสดใสที่มีราคาไม่แพง

นอกจากกระดาษว่าวแล้ว ผ้าแก้วและผ้าฝ้ายลายดอกได้ถูกนำมาใช้ประดิษฐ์เป็นพวงมโหตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี ซึ่งผู้คนในชุมชนนิยมอนุรักษ์วิถีการสวมเสื้อผ้าฝ้ายลายดอกเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ มีการนำเอาเศษผ้าที่เหลือจากการตัดเสื้อนำมาใช้ทำพวงมโหตร ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการลดขยะและการนำกลับมาใช้ซ้ำของถุงพลาสติกจากห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ที่มีสีสดใสได้ถูกนำมาเป็นวัสดุใช้ประดิษฐ์พวงมโหตร โดยแทรกความคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการนำมาใช้ซ้ำ เพิ่มการสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับวัสดุที่ต้องนำไปทิ้ง เป็นการลดปริมาณขยะลงได้ การนำผ้าฝ้ายลายดอกดอกแบบบางและถุงพลาสติกสีสดใสที่เหลือใช้นำมาประดิษฐ์เป็นพวงมโหตร พบว่ามีอายุการใช้งานนานขึ้น ทนแดดทนฝนมากกว่าพวงมโหตรที่ทำมาจากกระดาษว่าวแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 1: ผู้เขียนและครอบครัวเจ้าของบ้านร้อยเสา ชุมชนตะเคียนเตี้ย

ณ บ้านร้อยเสา ชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่น และเป็นศูนย์กลางส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยววิถีชุมชน และเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์พวงมโหตรที่ไม่เพียงแต่ทำจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับวิสาหกิจชุมชน แต่ยังเผยแพร่ผ่านกิจกรรมสอนการประดิษฐ์ให้นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมบ้านร้อยเสาอีกด้วย

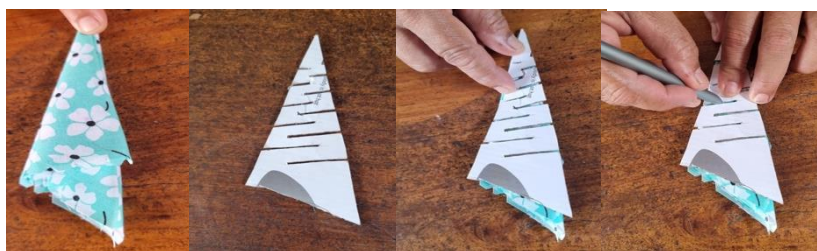
ภาพที่ 2: ญัฐกานต์ ประกอบธรรม (ซ้าย) วันดี ประกอบธรรม (กลาง) อภิญา ทิพนาค (ขวา)
วิทยากรผู้สืบทอดการประดิษฐ์พวงมโหตร บ้านร้อยเสา ชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี

นางสาววันดี ประกอบธรรม ประธานส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านร้อยเสา ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการประดิษฐ์และพัฒนาพวงมโหตรในชุมชนสู่สังคมว่า ได้รับการถ่ายทอดมาจากคนเฒ่าคนแก่ เห็นคนรุ่นปู่ย่าแม่ตัดพวงมโหตรตั้งแต่ตนยังเด็ก ซึ่งปัจจุบันคุณแม่ของคุณวันดี มีอายุเข้าสู่วัย 95 ปี และได้เห็นความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนที่ช่วยกันตัดพวงมโหตรใช้ประดับในงานบุญ งานมงคลมายาวนาน เนื่องจากว่าบิดาของคุณวันดีเป็นพ่อหมอทำขวัญนาค จึงเติบโตมากับการได้เห็นพวงมโหตรที่ใช้แพร่หลายในทุกงานบวช นอกจากนี้ ก็จะใช้ในงานบุญอื่นๆเช่นกัน อาทิ งานบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบุญกฐิน งานบุญถวายผ้าป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันทำขวัญนาค จะประดับเป็นช่วงสี่เหลี่ยมล้อมในบริเวณห้องที่จะประกอบพิธีทำขวัญนาค โดยจะมีการแขวนลูกมโหตรซึ่งเป็นงานตัดกระดาษรูปทรงกลมคล้ายพวงกระดาษของจีน ประดับรายล้อมช่วงนั้นด้วยพวงมโหตรที่เป็นรูปทรงอุบะหรือพวงระย้า ห้อยเรียงประดับรอบพิธี โดยมีธรรวาสีสันสดใสประดับควบคู่ คุณวันดีให้ข้อมูลว่า การนำพวงมโหตรมาตกแต่งบ้านเรือนหรือบริเวณที่จัดงานพิธีนั้น ในสมัยก่อนถือเป็นการใช้แทนเครื่องขยายเสียง เป็นสัญลักษณ์ใช้เป็นการแจ้งข่าวบอกว่าบ้านนี้จะมีงานบุญ

เทคนิคการประดิษฐ์พวงมโหตรที่ชุมชนตะเคียนเตี้ย มีการพัฒนาแม่แบบกระดาษใช้วางทาบบนกระดาษขาวที่พับเสร็จแล้ว เพื่อช่วยให้ผู้ฝึกทำใหม่ๆสามารถตัดตามรอยแม่แบบ ทำให้การตัดกระดาษทำได้ง่ายขึ้นเป็นเส้นตรงและสวยงาม ออกมามีลักษณะใกล้เคียงกันทุกชิ้น ซึ่งแม่แบบกระดาษนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถตัดผ้าหรือตัดกระดาษขาวให้เกิดลวดลายตาข่ายที่มีขนาดลดหลั่นสวยงามออกมาได้

ภาพที่ 3: ขั้นตอนการประดิษฐ์ จากซ้ายเตรียมผ้ารูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัดขอบด้วยกรรไกรซิกแซก จากนั้นพับครึ่งตามภาพด้านขวา

ภาพที่ 4: แม่แบบกระดาษสำหรับทาบบนกระดาษขาวเพื่อให้เกิดลายฉลุ

เทคนิคการประดิษฐ์ของชุมชนตะเคียนเตี้ย จะเริ่มจากการเตรียมกระดาษว่าวหรือผ้าสีเหลี่ยมจตุรัส ขนาดเท่าไรก็ได้ แต่จะต้องได้สัดส่วนกับขนาดแม่แบบที่จะนำมาทาบบนกระดาษที่พับเสร็จ จากนั้นเขียนรอย สำหรับเป็นรอยตัด ซึ่งวิธีนี้จะสะดวกสบายสำหรับผู้เริ่มฝึกประดิษฐ์ โดยเฉพาะเด็กที่ไม่สามารถตัดกระดาษให้ตรงได้ และเกิดความรวดเร็วในการประดิษฐ์ แต่มีข้อจำกัดที่ว่าหากขนาดแม่แบบที่จะนำมาทาบเขียนรอย มีขนาดเท่าไร ก็ต้องใช้กระดาษขนาดที่เหมาะสมเท่านั้น ไม่สามารถจะทำพวงมโหตรหลากหลายขนาดได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เรียนชำนาญขึ้นจะสามารถเลือกขนาดตามต้องการและตัดได้เองตามที่ต้องการได้โดยไม่ต้องพึ่งแม่แบบ

นางอภิญญา ทิพย์นาค พี่สาวคุณวันดี กล่าวเพิ่มเติมโดยให้ข้อมูลการพัฒนาพวงมโหตรว่า ตนริเริ่มสร้าง พวงมโหตรหอมที่ทำจากผ้ามัดย้อมมาทำเป็นหมอนการบูร ผูกเพิ่มเข้าไปเหนือพวงมโหตร สำเร็จเป็นพวงมโหตร ที่มีหมอนการบูรหอม สามารถนำไปแขวนไล่แมลงและส่งกลิ่นหอมเย็นในบ้าน นับเป็นการสร้างสรรค์ที่เพิ่มมูลค่า และเพิ่มหน้าที่ให้กับพวงมโหตรให้กลายเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านเรือน นอกจากนี้ นางอภิญญา ทิพย์นาค ยังพัฒนาให้พวงมโหตรเป็นโคมไฟสวยงาม โดยใช้ผ้าไหมแก้วเป็นวัสดุในการตัดพวงมโหตร ใส่หลอดไฟไว้ภายใน เป็นโคมไฟพวงมโหตรที่สะท้อนอัตลักษณ์ได้อย่างลงตัวสวยงาม

ภาพที่ 5: อภิญญา ทิพย์นาค ผู้พัฒนาการใช้ผ้าแก้วผลิตโคมไฟ

ภาพที่ 6: พวงมโหตรที่มีหมอนการบูรหอม

นอกจากนี้ พวงมโหตร วิสาหกิจชุมชนบ้านร้อยเสาแห่งชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรีแห่งนี้ผลิต ในช่วงที่เกิดโรคระบาดโควิด ๑๙ สามารถทำให้ชุมชนยังคงมีรายได้ผ่านหลักสูตรวิธีประดิษฐ์พวงมโหตร ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่พักในโรงแรมในเขตจังหวัดชลบุรี สามารถสมัคร เรียนประดิษฐ์พวงมโหตรผ่านออนไลน์ โดยชุมชนจะส่งชุดวัสดุที่ใช้ในการประดิษฐ์พวงมโหตรไปยังผู้ที่ประสงค์ เข้าร่วมโครงการ จากนั้นใช้ช่องทางวิดีโอคอลบนไลน์ให้ผู้เรียนได้ทำตามไปพร้อม ๆ กันกับวิทยากรผู้สอนจาก ชุมชนบ้านร้อยเสา ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีประสบการณ์การสอนตัดพวงมโหตรมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548

จวบจนปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่อย่างยั่งยืน สมดังคำกล่าวที่เป็นคติประจำชุมชนว่า “ศิลปะไม่หาย ประโยชน์ก็ได้ รายได้ก็เพิ่ม อีกทั้งได้ส่งเสริมความสุข”

ภาพที่ 7: โคมไฟพวงมโหตรที่สร้างสรรค์จากผ้าแก้ว

ภาพที่ 8: พวงมโหตรที่สร้างสรรค์จากวัสดุเหลือใช้

จากชุมชนในภาคตะวันออกสู่ชุมชนในภาคเหนือที่วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีการประดิษฐ์พวงมโหตรในทุกวัน ณ ศาลาเอนกประสงค์ข้างวิหารวัด ถือเป็นชุมชนที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ นักเรียน และนักท่องเที่ยวได้มาร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน

ภาพที่ 9: พวงมโหตรขนาดเล็ก วัดจอมสวรรค์ จังหวัดแพร่

ภาพที่ 10: การประดับพวงมโหตรในวิหารวัดจอมสวรรค์ จังหวัดแพร่

ภาพที่ 11: พวงมโหตร ถวายเป็นพุทธบูชาในวิหารวัดจอมสวรรค์

นางชฎาภา สุนทรพันธุ์ ผู้นำกลุ่มชุมชนด้านกิจกรรมพัฒนาทักษะและเสริมสร้างประสบการณ์ด้านอาชีพ และคุณภาพชีวิต วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประดิษฐ์ตุ้งไส้มู ซึ่งรูปทรงคล้ายกับพวงมโหตรแต่มีขนาดเล็กกว่า และใช้กระดาษว่าวเพียงแผ่นเดียว เป็นรูปทรงที่งดงามเป็นเอกลักษณ์ของงานหัตถศิลป์ของชุมชนวัดจอมสวรรค์ ซึ่งชุมชนวัดจอมสวรรค์เปิดอบรมหลักสูตรพัฒนาทักษะด้านการสร้างงานประดิษฐ์ที่หลากหลาย ตั้งแต่การประดิษฐ์เครื่องแขวน การประดิษฐ์ตุ้ง โคมแขวน การจัดดอกไม้สด รวมถึงศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ศิลปะการฟ้อนรำแบบล้านนา ในส่วนของหลักสูตรการประดิษฐ์ตุ้งและเครื่องแขวนไทยโบราณนั้น นายประเสริฐ มหามิตร เป็นวิทยากรผู้ถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจและสมาชิกของชุมชน เป็นหลักสูตรการเรียน ๖๐ ชั่วโมง ซึ่งครอบคลุมการประดิษฐ์เครื่องแขวนไทยหลายรูปแบบและเกิดวิทยากร

ในพื้นที่ซึ่งเป็นคนในชุมชนที่พร้อมถ่ายทอดวิชาต่อให้กับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ การฝึกคนในชุมชนให้มีทักษะในการประดิษฐ์ตุ้งໂສ້หมูโดยเฉพาะนั้น เกิดจากวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ดังนี้

- 1) การใช้เวลาร่วมกันของผู้สูงอายุให้ได้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์
- 2) การได้อนุรักษงานศิลปะพื้นบ้านให้คงอยู่
- 3) การได้ประดิษฐ์งานฝีมือเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ส่วนวัตถุประสงค์รอง คือ สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ตุ้งໂສ້หมูที่ประดิษฐ์โดยชุมชนวัดจอมสวรรค์ มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากตุ้งໂສ້หมูที่พบเห็นทั่วไป ซึ่งขนาดทั่วไปที่พบจะเป็นขนาดกว้าง 20 นิ้ว ยาว 20 นิ้ว ทว่าตุ้งໂສ້หมูที่พบที่วัดจอมสวรรค์ จะเป็นตุ้งໂສ້หมูขนาดเล็ก ที่ใช้กระดาษว่าวสีสดใส ตัดเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้าง 5 นิ้ว ยาว 5 นิ้ว เท่านั้น และใช้กระดาษชั้นเดียว ซึ่งเมื่อทำเสร็จแล้วจะนำมาแขวนกับก้านที่ทำจากทางมะพร้าว แล้วพันด้วยกระดาษย่นหรือลวดดอกไม้ไหม ส่วนบนของตุ้งจะประดับด้วยกรวยยอดเป็นหมวกตุ้งซึ่งมีรูปทรงเป็นกรวยปลายแหลม และใช้ปักลงในแจกัน โดยปักประดับด้วยตุ้งที่เสียบก้านสมบูรณ์หลายก้านในพานบูชาเป็นพุ่มทั้งดงาม ให้ความรู้สึกเบิกบานยามที่ตุ้งต้องลมไหวอ่อนช้อย นอกจากเป็นตุ้งขนาดเล็กแล้ว ยังมีการตัดชายตุ้งให้เป็นลายฉลุ เพิ่มความงดงามและเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับรูปทรงขนาดย่อมของตุ้งໂສ້หมูวิถีวัดจอมสวรรค์

ภาพที่ 12: ชฎาภา สุคนธ์พันธุ์ (ซ้าย) ผู้นำกลุ่มชุมชนด้านกิจกรรมประดิษฐ์พวงมโหตร วัดจอมสวรรค์

ภาพที่ 13: พวงมโหตรขนาดกว้าง ๕ นิ้วยาว ๕ นิ้ว ขนาดเฉพาะที่ประดิษฐ์ขึ้นที่วัดจอมสวรรค์

ในวิหารวัดจอมสวรรค์ มีการประดับตุ้งไส้มุขขนาดย่อมในลักษณะของตุ้งเป็นข้อเป็นพุ่มสวยงามรายรอบภายในวิหาร และใช้ประดับในแจกันเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาพระพุทธรูปที่ประดิษฐานสวยงาม สะท้อนให้เห็นถึงจิตเจองานงาม สงบ เบิกบาน ของผู้สร้างถวายเป็นพุทธบูชา

ลักษณะการประดิษฐ์การพับและตัดตุ้งไส้มุขหรือพวงมโหตรไม่ได้แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ทว่าความแตกต่างของรูปทรงที่ปรากฏนั้นสะท้อนถึงรูปแบบของวิถีชีวิต อัตลักษณ์ทางประเพณีของแต่ละพื้นที่ ทัศนคติของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีต่อศิลปะการประดิษฐ์พวงมโหตร ความแปรเปลี่ยนทางสภาพสิ่งแวดล้อม และอิทธิพลทางสังคมที่มีต่อเรื่องการสร้างรายได้ในชุมชน การผลิตพวงมโหตรให้เป็นสินค้า เป็นของที่ระลึก ที่ตอบสนองการใช้งานผสมผสานกับความสวยงามของศิลปะการตัดกระดาษดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณ

พื้นที่ที่พบพวงมโหตร

พวงมโหตรในประเทศไทยพบเห็นแพร่หลายในชุมชนหลายจังหวัดหลากหลายภูมิภาค ทว่ายังไม่มี การพบในจังหวัดในภาคใต้ของไทย หากนับตั้งแต่ภาคเหนือลงมาสามารถพบว่าการประดับประดาพวงมโหตรหรือมีการประดิษฐ์พวงมโหตรในพื้นที่ อาทิ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิจิตร ภาคตะวันออกพบในจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด ภาคกลางพบในจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครนายก และภาคตะวันตก พบในจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดราชบุรี

ในภาคกลางนั้นแต่ละชุมชนที่พบพวงมโหตรมีความเชื่อมโยงกันในเรื่องของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน คือ ไทยพวนหรือลาวพวน และไทยทรงดำ ที่ยังคงมีการสืบทอดวิธีการตัดพวงมโหตรเพื่อประดับประดาวัด บ้านเรือน และชุมชนในทุกเทศกาลอันเป็นมงคล ซึ่งสื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนมีเรื่องราวให้เล่าขานถึงรากเหง้าและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละชุมชนที่มีความสอดคล้องกัน ในขณะที่พวงมโหตร ที่เรียกว่า ตุงไส้หมู ในภาคเหนือยังคงพบว่ามีการใช้ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล

ภาพที่ 14: พวงมโหตร พบในชุมชนกระแสน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ภาพที่ 15: พวงมโหตร พบในชุมชนวัฒนธรรมทราวดีอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ 16: ถนอมศรี ลิมนันทดำรงค์ อายุ ๘๖ ปี ชาวไทยเชื้อสายลาวพวน
ผู้ประดิษฐ์พวงมโหตรแบบมีดอกจันกระดากแก้วเป็นยอด พบในอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

ภาพที่ 17: พวงมโหตร พบในวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 18: พวงมโหตร ณ ถนนคนเดิน จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 19: พวงมโหตร ณ วัดสุตสวาสดี จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 20: พวงมโหตร ณ ร้านอาหาร อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

บทสรุป

พวงมโหตร นับได้ว่าเป็นเครื่องบันทึกแห่งกาลเวลา และเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตผู้คนที่สามารถสืบทอดได้เป็นศตวรรษ มีคุณค่าและความสำคัญทางศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมถึงการเป็นเครื่องประดับตกแต่งในงานพิธีที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา เป็นบทบันทึกของชีวิตคนไทยที่มีความเรียบง่าย ประดิษฐ์สร้างศิลปะจากกระดาษธรรมดาด้วยกรรมวิธีที่ง่ายตาย สามารถสืบทอดกันได้อย่างรวดเร็ว แต่ผลของงานนั้นออกมาละเอียดประณีตงดงาม ในความซับซ้อนที่ดูน่าอัศจรรย์ แท้จริงเกิดจากกระดาษรูปทรงจตุรัสสองมิติกับการพับตามคำบอกตัดตามที่สอน คลี่ออกมาให้เห็น ก็สำเร็จเสร็จออกมาเป็นงานหัตถศิลป์ที่มีคุณค่าได้ โดยไม่ต้องใช้เวลาฝึกฝนกันยาวนาน สิ่งที่น่าตั้งเป็นข้อสังเกต คือ คนที่ประดิษฐ์คิดทำส่วนใหญ่เป็นคนในวัยสูงอายุและวัยเกษียณที่ยังคงประดิษฐ์อย่างจริงจัง ทั้งเป็นงานอดิเรกยามว่าง หรือเป็นการประดิษฐ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามเทศกาลบุญที่เวียนมาประจบ แม่ของผู้เขียนเองซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายไทยพวน ปัจจุบันอายุ ๘๖ ปี ยังคงนั่งพับตัดพวงมโหตรให้ข้าพเจ้านำไปถวายเป็นพุทธบูชาทุกเทศกาลไป ไม่ว่าจะเป็นการนำไปประดับในถังผ้าป่าเพื่อทอดถวายที่วัด การนำไปประดับประดาเครื่องไทยทานในงานบุญพิธีต่าง ๆ แม้จะมีคนในวัยเด็กที่เข้ามาช่วยหยิบจับก็ดูเหมือนจะร่วมแบบประเดี๋ยวประด๋าว และนับวันก็เริ่มเห็นได้น้อยลง ความคาดหวังว่า พวงมโหตรจะยังคงดำรงอยู่สืบต่อไป คือ การเพิ่มบทบาท และการส่งเสริมสนับสนุนการประดิษฐ์เพื่อนำมาใช้ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น รวมถึงความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์กิจกรรมการสืบทอดของผู้นำในชุมชนหลัก ๆ อย่าง ชุมชนบ้านร้อยเสา ตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี และชุมชนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแห่งวัดจอมสวรรค์ จังหวัดแพร่ ทำให้หวังได้ว่า พวงมโหตรจะดำรงอยู่เพื่อเป็นผลผลิตทางปัญญาของคนไทยพื้นถิ่นที่ทรงคุณค่า เป็นสิ่งดีงามที่ร่วมกันรักษาเผยแพร่มิปัญญาที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ส่งผ่านเป็นมรดกตกทอดไว้ พวงมโหตรก็จะมีได้ถูกมองข้ามจะยังคงสามารถเป็นผลผลิตทางศิลปะที่สามารถสร้างรายได้หลักให้ชุมชนได้ หากได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและแพร่หลายยิ่งขึ้น

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการจรรโลงไว้ซึ่งผลผลิตทางภูมิปัญญาอันแยบยลของบรรพชนไทยที่สอดแทรกความงดงามซับซ้อนผ่านกรรมวิธีที่เรียบง่าย และเป็นศิลปะที่สามารถสร้างความแน่นแฟ้นให้กับผู้คนในชุมชน และให้เกิดความสามัคคีที่จะมาร่วมมือ ร่วมสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่มีค่าวิถีไทย

เอกสารอ้างอิง

- กศน.อำเภอศรีสำโรง. (ม.ป.ป.). เรื่องที่ ๙ ประเพณีพวงมโหตร. สืบค้นจาก www.srisamrong-nee.online
- กองสวัสดิการสังคม งานพัฒนาชุมชน. (2562). เอกสารคู่มือการทำตุ่ง พุทธศักราช 2562. ลำพูน: เทศบาลเมืองลำพูน.
- กานต์นภัส แสนยศ. (2561). ตุ่งไล่หู่ ศิลปะการตัดกระดาษของชาวล้านนา. สืบค้นจาก <http://cmi.nfe.go.th>
- การตัดกระดาษไทย: ศิลปะพราณกระต่ายที่ใกล้สูญหาย. สืบค้นจาก <http://acc.khushchev.ac.th>
- ดอกกรัก พยัคศรี. (2558). “ตุ่ง”. ฐานข้อมูลเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). สืบค้นจาก <http://www.sac.or.th>
- เนตรชนก แต่งทับทิม. (2564). ตุ่ง: ความเป็นมงคลและอวมงคล ความหมายที่ทับซ้อน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. 10(2). น. 163-178.
- พวงมโหตร: ไปเพชรบุรี เก็บเรื่องดี ๆ มาเล่าให้ฟัง. สืบค้นจาก <http://www.trueplookpanya.com>
- ยศพร จันทองจีน. (2556). “พวงมโหตร” สู่การออกแบบพาวลิเลียนการท่องเที่ยว “ไทยทัศน์”. (วิทยานิพนธ์). ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยุพิน เข้มมุกด์. (2553). ข้อและตุ่ง: ศิลป์แห่งศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงใหม่: แสงศิลป์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๖. กรุงเทพฯ: นามิบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมบุญ ผิวล่อ. (2553). พวงมโหตร ศิลปะการตัดกระดาษแบบโบราณ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.
- สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและล้านนาสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ความหมายของต้นเชิงหรือต้นเต้าร้าง. สืบค้นจาก <https://art-culture.cmu.ac.th>
- หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษกเชียงใหม่. (2534). องค์ความรู้: วัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวล้านนาไทย เรื่อง ตุ่งล้านนา. สืบค้นจาก <http://www.finearts.go.th>
- ห้องสมุดประชาชนอำเภอวัฒนานคร. (ม.ป.ป.). มหัศจรรย์พวงมโหตร. สระแก้ว: กศน.อำเภอวัฒนานคร สำนักงานส่งเสริม กศน.จังหวัดสระแก้ว.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2534). พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- Chinese lantern: Their history and modern uses. สืบค้นจาก <http://study il.org/chinese-culture>

ข้อมูลการสัมภาษณ์

ชฎาภา สุคนธ์พันธุ์. ผู้นำกลุ่มชุมชนด้านกิจกรรมประดิษฐ์พวงมโหตร. วัดจอมสวรรค์ จังหวัดแพร่. วันที่สัมภาษณ์
3 สิงหาคม พ.ศ. 2565

วันดี ประกอบธรรม. ประธานส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านรอยเสา. ชุมชนตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี.
วันที่สัมภาษณ์ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2565

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญสุภาณัฏฐ์ พันธเกษม		มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล	จันทร์มา	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร	คำยอด	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิภาดา	ศรีเจริญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรัณยู	เรือนจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภญ.ปิ่นธนา	เลิศสถิตนกร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติพล	กันต้วงศ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์รัชดาพร	หวลอารมณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธनुพงษ์	ลมอ่อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์รักฎา	เมธีโภคพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุรณพันธุ์	ใจหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงกรานต์	สมจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐาปกรณ์	เครือระยา	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ดร.สรารุช	รุบิน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.เสาวรีย์	บุญสา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์

1. วัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์วารสาร

1.1 เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นในสหสาขาวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสาขาที่เกี่ยวข้อง อาทิ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา อักษรศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว เป็นต้น

1.2 เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านผลงานวิจัยและผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

1.3 เพื่อส่งเสริมให้อาจารย์ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ บูรณาการ และต่อยอดองค์ความรู้ ในการสร้างคุณค่าแก่ชุมชน

2. ข้อตกลงเบื้องต้น

2.1 บทความทุกบทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง 3 ท่าน ในลักษณะ Double-blinded Review โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่ทราบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร ทั้งนี้ การพิจารณารับบทความเพื่อลงตีพิมพ์หรือไม่ได้ตีพิมพ์ อยู่ที่ดุลพินิจของบรรณาธิการ ซึ่งถือเป็นอันสิ้นสุด

2.2 บทความ ข้อความ ภาพประกอบ และตารางข้อมูลต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่ใช้ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร “ช่วงฝน” โดยถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

2.3 บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามีบทความตีพิมพ์ซ้ำซ้อนกัน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว และจะไม่ได้รับการพิจารณาให้ลงตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” อีกต่อไป

2.4 ผู้เขียนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบและนโยบายของวารสาร “ช่วงฝน” อย่างเคร่งครัด หากไม่ยินยอมแก้ไขหรือไม่ดำเนินการตามคำแนะนำ บรรณาธิการมีสิทธิ์ที่จะไม่รับตีพิมพ์บทความอีกต่อไป

2.4 บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ส่งคืนผู้เขียน

3. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

3.1 **บทความวิจัย (Research article)** เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบและมีความมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการหรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น มีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิจารณาวิเคราะห์ ตีความ และสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุมุ่งวัตถุประสงค์

3.2 **บทความวิชาการ (Academic article)** เป็นการเขียนทางวิชาการซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน และการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวต้องถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ ซึ่งจะเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนได้แสดงทัศนะทางวิชาการของตนไว้อย่างชัดเจนด้วย

4. การพิจารณาบทความ

4.1 กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้ส่งบทความทราบ เมื่อได้รับบทความเรียบร้อยแล้วสมบูรณ์ทางระบบ Thaijo

4.2 กองบรรณาธิการจะตรวจสอบหัวข้อและเนื้อหาของบทความ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และประเภทของบทความ ตลอดจนรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ การอ้างอิง และใบสมัคร หากไม่ครบถ้วน กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่ไม่รับตีพิมพ์บทความดังกล่าว

4.3 กรณีที่กองบรรณาธิการพิจารณาเห็นควรรับบทความไว้พิจารณาตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะดำเนินการส่งบทความเพื่อทำการกลั่นกรองในขั้นตอนต่อไป ด้วยการส่งบทความให้กับผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องตรวจสอบคุณภาพของบทความว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมจะลงตีพิมพ์หรือไม่ ในลักษณะ Double-blinded Review โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่ทราบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร (1 บทความ / 3 ผู้ทรงคุณวุฒิ)

4.4 เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาถ้อยแถลงบทความแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะตัดสินใจโดยอิงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิว่า บทความควรจะนำลงตีพิมพ์หรือไม่ หรือเห็นควรที่จะส่งให้ผู้เขียนนำกลับไปแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิก่อน และนำส่งบทความดังกล่าวกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง หรือปฏิเสธการลงตีพิมพ์ ทั้งนี้ ผู้เขียนจะต้องแก้ไขบทความตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใน 45 วัน หลังจากได้รับบทความพร้อมคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิกลับคืน

4.5 กองบรรณาธิการจะนำบทความที่ผ่านการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ต่อไป

5. การจัดเตรียมบทความ

บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เสนอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น ทั้งนี้ บทความดังกล่าวจะต้องพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word โดยมีความยาวของบทความไม่เกิน 20 หน้า (นับรวมรูปภาพ ตาราง แผนภูมิ เอกสารอ้างอิง) ลงในกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว ด้วยรูปแบบอักษร TH SarabunPSK เท่านั้น ทั้งนี้ บทความจะต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

5.1 บทความวิจัย

5.1.1 ชื่อเรื่อง ชื่อ – นามสกุล สังกัด (ภาษาไทย – ภาษาอังกฤษ) และอีเมล

5.1.2 บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว 200 - 250 คำ และคำสำคัญไม่เกิน 4 คำ

5.1.3 บทนำ

5.1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย

5.1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

5.1.6 ผลการวิจัย

5.1.7 สรุปผลการวิจัย

5.1.8 อภิปรายผล

5.1.9 ข้อเสนอแนะการวิจัย (ถ้ามี)

5.1.10 เอกสารอ้างอิง (ดำเนินการตามที่กำหนดในระเบียบนี้)

5.2 บทความวิชาการ

5.2.1 ชื่อเรื่อง ชื่อ – นามสกุล สังกัด (ภาษาไทย – ภาษาอังกฤษ) และอีเมล

5.2.2 บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว 200 - 250 คำ และคำสำคัญไม่เกิน 4 คำ

5.2.3 บทนำ

5.2.4 เนื้อหา ควรมีจัดโครงสร้างของเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ โดยจัดลำดับให้เหมาะสม และการนำเสนอเนื้อหาควรมีความต่อเนื่องกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจในสาระนั้นอย่างง่าย

5.2.5 บทสรุป

5.2.6 เอกสารอ้างอิง (ดำเนินการตามที่กำหนดในระเบียบนี้)

5.3 ข้อกำหนดในการจัดเตรียมบทความ

5.3.1 ใช้อักษร TH SarabunPSK พิมพ์ทศกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว

5.3.2 ตั้งค่าน้ำกระดาษ โดยมีระยะห่างจากขอบกระดาษ ทั้งด้านบน 1.25 นิ้ว ด้านล่าง 1.0 นิ้ว ด้านซ้าย 1.25 นิ้ว และด้านขวา 1.0 นิ้ว และมีระยะห่างระหว่างบรรทัด เท่ากับหนึ่งช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

5.3.3 การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามลำดับความสำคัญของหัวข้อ ดังนี้

ก. การลำดับหัวข้อให้ใช้ระบบตัวเลขกำกับ ตามด้วยเครื่องหมายจุด (.) หลังตัวเลข และเว้น 2 ช่วงตัวอักษร ก่อนเริ่มคำหรือข้อความต่อไป ดังนี้ 1./.....

ข. การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามลำดับความสำคัญของหัวข้อ ดังต่อไปนี้

หัวข้อใหญ่ ให้วางชิดขอบหน้า ซึ่งหัวข้อใหญ่จะไม่ใส่ตัวเลขกำกับ และคำอธิบายของหัวข้อใหญ่ให้ขึ้นบรรทัดใหม่ โดยย่อหน้า 1.50 เซนติเมตร และเว้นบรรทัด 1 ช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

หัวข้อรอง ให้เริ่มอักษรตัวแรกของหัวข้อใหญ่หรือเลขกำกับหัวข้อ โดยเว้นจากขอบกระดาษ 1.50 เซนติเมตร และคำอธิบายของหัวข้อรองจะอยู่ในบรรทัดเดียวกัน หรือจะขึ้นย่อหน้าใหม่ก็ได้ ตามความเหมาะสม กรณีที่หัวข้อรองไม่มีตัวเลขกำกับหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อย่อยหรือเลขกำกับหัวข้อย่อย โดยให้อักษรตัวแรกตรงกับหัวข้อรอง

หัวข้อย่อย กรณีที่หัวข้อรองมีเลขกำกับหน้าหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อหรือเลขกำกับของหัวข้อย่อยที่อักษรตัวแรกของหัวข้อรอง ทั้งนี้ หัวข้อย่อยควรใช้การย่อหน้าในระบบเดียวกัน และไม่ควรมีหัวข้อย่อยมากเกินไป ดังต่อไปนี้

1. //

1.1 //

1.1.1 //

5.3.4 คำอธิบายในแต่ละหัวข้อ หากขึ้นย่อหน้าใหม่ให้ย่อหน้าตรงกับอักษรตัวแรกของหัวข้อนั้น ๆ ส่วนข้อความในบรรทัดต่อมาให้ชิดขอบหน้าตามปกติ

5.3.5 การใช้เครื่องหมายวรรคตอน เช่น เครื่องหมายจุลภาค (,) ทวิภาค (:) และอัฒภาค (;) ให้พิมพ์ต่อเนื่องกับอักษรตัวหน้า และเว้น 1 ช่วงตัวอักษรก่อนข้อความต่อไป เช่น (ยุพิน เข้มมุก, 2559, 15 – 19)

5.3.6 หมายเลขหน้า ให้ใส่ไว้ตำแหน่งด้านบนขวา ตั้งแต่ต้นจนจบบทความ

5.3.7 รายละเอียดในต้นฉบับ ให้พิมพ์ตามข้อกำหนด ดังต่อไปนี้

1. ชื่อเรื่อง (Title)

- ภาษาไทย ขนาด 18 พอยต์ (point), ตัวหนา และกึ่งกลางหน้ากระดาษ
- ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรพิมพ์ใหญ่) ขนาด 18 พอยต์ (point), ตัวหนา และกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2. ชื่อ – นามสกุลของผู้เขียน (ทุกคน)

- ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย (ตัวหนา) ภาษาอังกฤษ (ตัวธรรมดา) ขนาด 14 พอยต์ (point) ชิดขวา
- ระบุตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดของหน่วยงานที่สังกัด (ของผู้เขียนทุกคน) โดยให้ระบบหมายเลขที่ชื่อ – นามสกุล และกำหนดไว้ทางเชิงอรรถในหน้านั้น ๆ ขนาด ขนาด 12 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา)
- อีเมลของผู้เขียนบทความ 1 คน ที่จะเป็นผู้ติดต่อกับกองบรรณาธิการ ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ชิดขวา

3. บทคัดย่อ

- ชื่อ “บทคัดย่อ” และ “Abstract” ขนาด 16 พอยต์ (point) (ตัวหนา) กึ่งกลางกระดาษ
- ข้อความบทคัดย่อภาษาไทย ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ชิดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว
- ข้อความบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ชิดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว

4. คำสำคัญ (Keyword) เว้นจากบทคัดย่อ 1 ช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์ ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ประมาณ 4 คำ ภาษาไทย – ภาษาอังกฤษ ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา)

5. รายละเอียดบทความ

- หัวข้อใหญ่ ขนาด 16 พอยต์ (point) (ตัวหนา) ชิดซ้าย
- หัวข้อย่อย ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวหนา) ชิดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว
- หัวข้อย่อย ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวหนา) ชิดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว
- ตัวอักษร ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ชิดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว

6. ภาพและตาราง กรณีมีภาพประกอบ ให้ระบุคำว่า ภาพที่ ใดได้ภาพประกอบ และ บรรยายใต้ภาพ โดยให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ กรณีตารางประกอบ ให้ระบุคำว่า ตารางที่ พร้อมทั้งข้อความ บรรยายตาราง ไว้บนหัวตาราง โดยจัดให้ชิดซ้ายหน้ากระดาษ ทั้งนี้ ภาพและตารางประกอบ ควรบอกที่มา โดยพิมพ์ห่างจากชื่อภาพประกอบและเส้นขีดค้นใต้ตาราง ๑ บรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์ ด้วยตัวอักษร ขนาด 14 พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) กึ่งกลางหน้ากระดาษ

7. การเขียนเอกสารอ้างอิง ให้ใช้รูปแบบการเขียนอ้างอิงตามระบบ APA^{6th} โดยมีรูปแบบการอ้างอิง 2 ส่วน ดังนี้

7.1 การอ้างอิงในเนื้อหาใช้ระบบนาม - ปี (Name-year Reference)

7.1.1 การอ้างอิงในเนื้อหาจากสื่อทุกประเภท ลงในรูปแบบ “ชื่อผู้เขียน ปีพิมพ์ : เลขหน้าที่ปรากฏ” อยู่ในเครื่องหมายวงเล็บเล็ก

7.1.2 ผู้เขียนคนไทยลงชื่อ-สกุล ส่วนผู้เขียนชาวต่างชาติลงเฉพาะนามสกุล

ตัวอย่าง

- โสเกรตีสย่ำว่าการอ่านสามารถจุประกายได้จากสิ่งที่นักอ่านรู้อยู่แล้วเท่านั้นและความรู้ที่ได้รับมาไม่ได้มาจากตัวหนังสือ (แมนเกล, 2546, น.127)
- สุมาลี วีระวงศ์ (2552, น.37) กล่าวว่า การที่ผู้หญิงจะไปซื้อชกผู้ชายมาบ้านเรือนของตัวเองทั้ง ๆ ที่เขายังไม่ได้มาสู่ขอนั้น เป็นเรื่องผิดขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี

หมายเหตุ: ทูกรายการที่อ้างอิงในเนื้อหา จะต้องปรากฏในรายการบรรณานุกรมเสมอ

7.2 บรรณานุกรม (Bibliography) การเขียนบรรณานุกรมใช้รูปแบบของ APA^{6th} (American Psychology Association 6th edition) ดังตัวอย่างตามประเภทของเอกสาร ดังต่อไปนี้

7.2.1 หนังสือ

ชื่อ-สกุลผู้แต่ง. \ (ปีพิมพ์). \ชื่อหนังสือ. \ครั้งที่พิมพ์. \เมืองที่พิมพ์: \สำนักพิมพ์.

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of book. \ (Edition). City, State or Country of publication: Publisher.

ตัวอย่าง

แมนเกล, อัลแบร์โต. (2546). *โลกในมือนักอ่าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พิชเนต พรินติ้ง เซ็นเตอร์.

สุมาลี วีระวงศ์. (2552). *วิถีชีวิตไทยในลิลิตพระลอ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

Tidd, J., Bessant, J. & Pavitt, K. (2001). *Managing innovation*. (2nd ed). Chichester: John Wiley and Sons.

7.2.2 บทความวารสาร

ชื่อ-สกุลผู้เขียน. \ (ปี). \ ชื่อบทความ. \ ชื่อวารสาร. \ ปีที่(ฉบับที่), \ หน้าที่ปรากฏบทความ.

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of article. \ Journal title.
Volume(Number), Page.

ตัวอย่าง

ผ่อง เช่งกิ่ง. (2528). ศิลปกรรมอันเนื่องกับไตรภูมิ. *ปารยสาร*. 12(2), 113-122.

Shani, A., Sena, J. and Olin, T. (2003). Knowledge management and new product development: A study of two companies. *European Journal of Innovation Management*. 6(3), 137-149.

7.2.3 วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์. \ (ปีการศึกษา). \ ชื่อวิทยานิพนธ์. \ ระดับปริญญา \ สาขาวิชาหรือภาควิชา \ คณะ \ มหาวิทยาลัย.

Author, A. A. \ (Date of publication). \ Title thesis. (Unpublished doctoral dissertation or master's thesis). Name of Institution, Location.

ตัวอย่าง

ปณิธิ อมาตยกุล. (2547). การย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วันดี สนธิคุณเมธี. (2545). กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

7.2.4 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ

7.2.4.1 หนังสือออนไลน์ (online / e-Book)

ชื่อผู้แต่ง. \ (ปีที่พิมพ์). \ ชื่อเรื่อง. \ (พิมพ์ครั้งที่). \ สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์. \ สืบค้นจาก \ แหล่งข้อมูลหรือ
URL

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of book. \ (Edition). City, State or
Country of publication: Publisher. Retrieved from URL

ตัวอย่าง

สรวิชัย ห่อไพศาล. (2552). *นวัตกรรมและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในสหัสวรรษใหม่*
: กรณีการจัดการเรียนการสอนผ่านเว็บ (Web-Based Instruction: WBI). กรุงเทพฯ: ยินดี.
สืบค้นจาก <http://ftp.spu.ac.th>.

Humm, M. (1997). *Feminism and film*. [Kindle DX version]. Retrieved from
<http://www.netlibrary.com>.

7.2.4.2 บทความจากวารสารออนไลน์ (online / e-journal)

ชื่อ-สกุลผู้เขียน. \ (ปี). \ ชื่อบทความ. \ ชื่อวารสาร. \ ปีที่(ฉบับที่), \ หน้าที่ปรากฏบทความ. สืบค้นจาก \
แหล่งข้อมูลหรือ URL

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of article. \ Title of Journal
volume(number), pages. \ Retrieved from....source or URL....

ตัวอย่าง

Kenneth, I. A. (2000). A Buddhist response to the nature of human rights. *Journal of Buddhist Ethics*. 8(3), 13-15. Retrieved from <http://www.cac.psu.edu>.

Webb, S.L. (1998). Dealing with sexual harassment. *Small Business Reports*. 17(5), 11-14. Retrieved from BRS, File: ABI/INFORM Item: 00591201.

7.2.4.3 สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ประเภท Press Release รายงาน

ประจำปี ไฟล์ประเภท PowerPoint Blog post Online Video Audio Podcast เป็นต้น

ชื่อผู้เขียน.\\(ปี เดือน วันที่).\\ชื่อเนื้อหา.\\ [รูปแบบสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์]. \\สืบค้นจาก \\แหล่งข้อมูลหรือ
URL

Author, A. A., and Author, B. B. \\ (Year Month Date). \\ Title. \\ [Format]. Retrieved from....source
or URL....

ตัวอย่าง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2550). *แรงงานต่างด้าวในภาคเหนือ*. [บล็อก]. สืบค้นจาก <http://www.Bot.or.th>.

Beckenbach, F. and Daskalakis, M. (2009). *Invention and innovation as creative problem solving activities: A contribution to evolutionary microeconomics*. [Press release]. Retrieved from <http://www.wiwi.uni-augsburg.com>

7.2.4.4 การอ้างอิงบทสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์.\\ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์.\\สังกัดของผู้ให้สัมภาษณ์.\\วันเดือนปี ที่ให้สัมภาษณ์.

Name of interviewee – last name. Initials(s), (Date Month Year of interviewing).

ตัวอย่าง

ยุพิน เข้มมุกด์. ศาสตราจารย์. ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2562.

Yupin Khemmuk. Director of the Institute of Art and Culture. Personal Interview on 19 January 2019.

6. การส่งบทความ

1. ผู้ส่งบทความจะต้องจัดพิมพ์บทความด้วยโปรแกรม Microsoft Word ตามแบบฟอร์มที่วารสาร “ช่วงฝน” กำหนด จำนวน 1 ชุด พร้อมแนบใบสมัครขอส่งบทความ เพื่อจะลงตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” จำนวน 1 ชุด
2. ผู้ส่งบทความจะต้องลงทะเบียนสมัครเป็นสมาชิการวารสาร “ช่วงฝน” เพื่อส่งบทความลงตีพิมพ์ในระบบ Thaijo โดยเข้าไปที่วารสาร “ช่วงฝน” และทำตามขั้นตอนที่ระบุ ตลอดจนถึงจัดส่งเอกสารในข้อที่ 1 ผ่านทางระบบ Thaijo
3. การจัดส่งบทความให้ส่งผ่านระบบวารสารออนไลน์ (Thaijo) หากมีข้อสงสัยในการสมัครหรือจัดส่งบทความ ติดต่อสอบถามได้ที่ คุณปนัดดา โตคำนุช โทรศัพท์ 098 - 7477462